

“HİSBE”

YAZAR

ŞEYHULİSLAM
İBN-İ TEYMIYYE

ÇEVİREN

KOLLEKTİF

TEVHİD YAYINLARI

[“Facebook / ücretsiz islami e kitap indir”](#)

GİRİŞ

Üstad, imam, allame, şeyhülislam Ebu'l-Abbas Ahmed b. Şihabiddin Abdilhalim b. Mecdiddin Ebi'I-Berekat Ab-disselam b. Teymiyye (r.a.) der ki:

Hamd, Allah'a mahsustur. O'ndan yardım, hidayet ve bağış dileriz. O'na tevbe ederiz. Nefsimizin kötülüklerinden ve kötü işlerimizden Allah'a sğmırız. Allah'ın hidayete erdirdiğini kimse saptıramaz; saptırdığını da kimse hidayete erdiremez.

Allah'ın tek olduğuna ve ortağı bulunmadığına, Mu-hammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederiz. Allah onu kıyametten önce, müjdeleyici ve sakmdıncı, Allah'ın izniyle O'na davet edici ve aydınlatıcı olarak gönderdi. Allah onun sayesinde bizleri sapıklıktan hidayete erdirdi, karanlıktan aydınlığa çıkardı, yanlışlıktan doğruluğa ulaştırdı ve kör gözleri, sağır kulakları ve mühürlü kalpleri açtı.

Çünkü, risaleti (ilahi mesajı) tebliğ etti, emaneti yerine getirdi, ümmete doğruyu gösterdi, Allah için tam bir cihad yaptı, Allah'ın ölüm emri gelene kadar O'na kulluk etti.

Allah'ın salat ve selamı ona ve ailesine olsun. Allah'tan dileğimiz, ona, ümmeti namına bir peygambere verilebilecek en yüce mükafatı vermesidir.^{1[1]}

BİRİNCİ KISIM

İSLAMI EKONOMİ VE TOPLUMUN YÖNETİMİ

BİRİNCİ BÖLÜM

HİSBE'NİN TEMEL PRENSİPLERİ

İslam'da Otoritenin Temeli:

Esasa gelince;

Bu, Hisbe konusunda temel bir kitaptır. Bunun aslı, İslam'da bütün kamu görevlerinde gayenin, dinin bütünüyle Allah'a ait ve Allah adının en yüce olmasıdır. Çünkü Yüce Allah, mahlukatı yalnızca bunun için yarattı, kitapları bunun

^{1[1]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 3.

için indirdi, peygamberleri bunun için gönderdi, peygamber ve mü'minler bunun için savaştılar. Yüce Allah şöyle buyurur:

"Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yaratmışımdır."(Zariyat: 51/56)

"(Ey Muhammed!) Senden önce gönderdiğimiz her peygambere "Benden başka ilah yoktur. Bana kulluk edin. diye vahyetmişizdir." (Enbiya: 21/25)

"Andolsun ki, her ümmete Allah'a kulluk edin, azdıranlardan (tağut) kaçının diyen peygamber göndermişizdir." (Nahl: 16/36) Yine Yüce Allah, bütün peygamberlerin kavimlerine şöyle dediğini haber vermiştir:

"Allah'a ibadet edin. Asla O'ndan başka ilah yoktur." Allah'a ibadet, Allah'a ve peygamberine itaatle olur. İşte bunlar hayırdır, i} iliktir, takvadır, iyi işlerdir, Allah'a yaklaşıtııcı davranışlardır, kalıcı iyi hareketlerdir ve amel-i salihdir. Her ne kadar bu terimler arasında nüanslar varsa da, onlının açıklanma yeri burası değildir.

İnsanlarla da bunlar için savaşıılır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Fitne kalmayıp, din yalnız Allah'ın dini ortada kalana kadar onlarla savaşın. (Bakara: 2/193)

Buhari ve Müslim'de Ebu Musa el-Eş'ari'den rivayet edildiğine göre, Rasulullah'a (s.a.v.):

"Biri cesaret, Öteki kahramanlık ve bir başkası da gösteriş için savşaanlardan hangisi Allah yolundadır?" diye sorulunca:

"Allah adının en yüce olması için savaşıandır." cevabını vermiştir.^{2[2]}

İnsanların çıkan hem dünya, hem ahiret konsunda yalnızca cemiyet halinde yaşamaları, yardımlaşma ve dayanırma-larıyla gerçekleşir. Yardımlaşma, yararlarını elde etmek; dayanırma ise, zararları defetmek içindir. Bunu belirtmek üzere, "İnsan yaratılışı itibariyle medenidir" denilmektedir.

İnsanlar toplu halde yaşadıklarında, yararlarını elde etmek üzere bazı işleri yapmak, zarar bulunduğu için de bazı işlerden kaçınmak, bu iyilikleri emredene ve kötülükleri yasaklayana itaatkar olmak zorundadırlar. Bütün insanların emreden ve yasaklayan birine İtaati zorunludur.

İlahi kitaplara veya bir dine mensup olmayanlar bazan isabetli, bazan da hatalı olarak- dünyevi yararları sağladığına inandıkları hükümdarlarına itaat ederler.

Müşrikler ve tebdilden veya mesh ve tebdilden sonra kitaplarına sarılanlar gibi, bozulmuş dinlere mensup olanlar din ve dünya yararlarını sağlığına inandıkları noktada itaatkardırlar.

Ehl-i kitap olmayanların bir kısmı, Ölümünden sonra cezaya inanırken, bir kısmı inanmaz.

Ehl-i kitap ise, ölümünden sonra ceza konusunda ittifak halindedir. Dünyada ceza konusu ise, bütün insanlarca kabul edilir.

İnsanlar zulmün sonunun vahim, adaletin sonunun kerim olduğunu tartışmamışlardır.

^{2[2]} Buhari, Tevhid: 28; Müslim İmare: 150.

Bu yüzden, "Allah kafir de olsa, adil devlete yardım eder; mü'm in de olsa, zalim devlete yardım etmez.1* rivayeti vardır.

Bu peygamber nebidir, ümmidir. Tevrat'ta ve İncil'de adı yazılıdır, iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılar. Zaten, bunlar bütün insanlara vaciptir.

Yüce Allah şöyle buyurur:

"Biz her peygamberi, ancak, Allah'ın izniyle itaat olunması için gönderdik. Onlar, kendilerine yazık ettiklerinde, sana gelip Allah'tan mağfiret dileseler ve Peygamber de onlara mağfiret dileseydi, Allah'ın tevbeleri daima kabul ve merhamet eden olduğunu görürlerdi. Hayır; Rabbine andolsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem tayin edip, sonra senin verdiği hükümü içlerinde bir sıkıntı duymadan tamamen kabul etmedikçe inanmış olmazlar." (Nisa: 4/65)

"Kim Allah'a ve Peygamber itaat ederse, işte onlar Allah'ın nimetine eriştiği peygamberlerle, dosdoğru olanlar, şehitler ve iyilerle beraberdir. Onlar ne iyi arkadaşlardır." (Nisa: 4/69) "Allah'a ve peygambere kim itaat ederse, onun içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır, orada temellidirler, büyük kurtuluş budur. Kim Allah'a ve peygamberine başkaldırır ve koyduğu sınırları aşarsa, onu temelli kalacağı cehenneme sokarız, a İç altıncı azap onadır."(Nisa: 4/13-14) Rasulullah (s.a.v.) cuma hutbesinde şöyle diyordu: "Sözün en hayırlısı, Allah'ın sözüdür; yolun en iyisi Muhammed'in yoludur; işlerin en kötüsü sonradan dine sokulan bid'atlerdir.^{3[3]}

Başka bir hutbesinde şöyle diyordu:

"Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse, doğruyu bulur. Kim onlara isyan ederse, sadece kendine zarar verir. Allah'a hiç bir zarar veremez.^{4[4]}

Yüce Allah, peygamberi Muhammed'i (s.a.v.) en iyi yöntemler ve kanunlarla (menahic ve şera'i) gönderdi, ona kitapların en üstününü indirdi; onu insanlar için çıkarılmış en iyi ümmete gönderdi; ona ve ümmetine dinini ve nimetini tamamladı, cenneti yalnızca ona ve getirdiğine iman edenlere verdi. Hiç kimseden, getirdiği İslam dışındaki dini kabul etmedi, İslam'dan başka din peşinden gidenlerden bu dîn kabul edilmeyecektir, o ahirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır.

Yüce Allah kitabında, insanların doğru hareket etmesi için kitabı ve demiri indirdiğini buyurmaktadır:

"Andolsun ki, peygamberlerimizi belgelerle gönderdik, insanların doğru hareket etmeleri için peygamberlere kitap ve ölçü indirdik pek sert olan ve insanlara bir çok faydası bulunan demiri var ettik. Bu, Allah'ın dinine ve peygamberlerine görmeksizin yardım edenleri meydana çıkarması içindir. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür." (Hadid: 57/25)

İşte bunun Rasulullah (s.a.v.) ümmetine, işlerini yürütecek kimseleri tayin etmelerini, tayin edilenlere de emanetleri ehline vermelerini ve insanlar arasında

^{3[3]} Buharı İ'tisam: 2; İbn Mace Mukaddime; 7.

^{4[4]} Müslim Cum'a: 48; Darimi Salat: 223; Ahmed b. Hanbel Müsned: 4/256.

hükmettiklerinde adaletli hüküm vermelerini emretmiştir.

Rasulullah (s.a.v.), Allah'a itaat konusunda, müslüman-lann işlerini yürütenlere itaat etmelerini emretmiştir. Ebu Davud'un Sünen'inde, Ebu Sa'id el-Hudri'den rivayet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi bir yolculuğa çıktığında, içlerinden birini başkan seçsinler.^{5[5]}

Yine Ebu Davud'un Sünen'inde bu hadisin aynısı Ebu Hureyre'den rivayetle yer almaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde, Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Üç kişi dışarda bir yerde olduğunda içlerinden birini başkan seçmemeleri helal olmaz.^{6[6]}

Toplulukların en az ve geçici olanlarında bile içlerinden birini başkan seçmemeleri gerektiğine işarettir.

Bu yüzden kamu görevi (vilayet), bunu Allah'a yaklaş-tırıcı bir ibadet olarak kabul eden ve bu konuda üzerine düşeni imkanı ölçüsünde yapan kişi için, iyi işlerin en üstünlerinden biridir.

Nitekim Ahmed Müsned'inde Rasulullah'dan (s.a.v.): "Yaratıkların, Allah'a en sevimsizi, adaletli devlet başkanıdır, en sevimsizi ise zalim devlet başkanıdır." buyurduğunu nakleder.^{7[7]}

Yöneticilerin Görev ve Sorumlulukları

Dinin ve bütün kamu görevlerinin özü, emretme ve yasaklamadır; Allah'ın peygamberini gönderme gayesi olan emir, iyiliği emretme, yasaklama ise kötülüğü yasaklamadır. Bu ikisi peygamberin ve mü'minlerin belirgin bir niteliğidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, birbirlerinin velileridir; iyiyi emreder, kötülükten alıkoy arlar."

(Tevbe: 9/71)

Bu gücü yeten her müslümana vaciptir. Aslında farz-ı ki-faye olan bu görev, başkası yerine gırtmediğinde gücü yetene farz-ı ayn olur. Güç, iktidar ve vilayettir.

İktidar sahipleri başkalarından daha güçlüdür, dolayısıyla onlara başkalarına yüklenmeyen görevler yüklenir. Çünkü, vacip oluşun sebebi, güçlü olmaktır. Bu yüzden de görev, herkese gücüne göre gerekli olur.

Yüce Allah şöyle buyurur:

"Allah'a karşı gelmekten gücünüz yettiğince sakının." (Tegabun: 64/16)

Bütün İslami kamu görevlerinin amacı, yalnızca iyiliği emretmek ve kötülükten

^{5[5]} Ebu Davud Cihad; 80.

^{6[6]} Ahmed Müsned: 2/177.

^{7[7]} Ahmed Müsned: 3/22, 55.

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 4-8.

alıkoymaktır. Bu konuda nıyabetu's-saltana^{8[8]} gibi başkomutanlık, ^{9[9]}şurta (polis), vilayetu'I-hukm^{10[10]} ed-devavinu'l-maliyye^{11[11]} ki bu maliye görevidir ve hisbe gibi daha alt seviyedeki kamu görevleri arasında bir fark yoktur.

Kamu, görevlilerinin bir kısmı güvenilir tanık durumundadır, onlardan istenen doğruluktur. Hekimin yanındaki "şuhud" denilen görevliler, görevi gelir ve gideri yazmak olan "sahibu'd-divan,^{12[12]} nakib^{13[13]} ve görevi durumları yöneticiye bildirmek olan arif^{14[14]} böyledir.

Kamu görevlilerinin bir kısmı ise, güvenilir (emin) ve itaat edilir (mut'a) kişi durumundadır, bunlardan istenen adalettir. Emir^{15[15]} hakem^{16[16]} ve muhtesib bunun örneğidir.

Her türlü haberde doğruluk, söz ve davranışlarda adalet sayesinde, bütün durumlar düzgün olur; bu ikisi de birbirinden ayrılmazlar. Yüce Allah:

"Rabbinin sözü, doğruluk ve adaletle tamamlandı." buyurdu. (En'am: /115)^{17[17]}

Zalim Devlet Başkanlarına Yardım Etmenin Sonu

Zalimleri zikrederken Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

"Kim onların yalanlarını tasdik ve zulümlerine yardım ederse, o benden değildir, ben de ondan değilim, o benim havuzuma gelmeyecektir. Kim de onların yalanlarını tasdik ve zulümlerine yardım etmezse, o bendendir, ben de ondanım, o benim havuzuma gelecektir.^{18[18]} Ayrıca, Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan hadisinde Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Doğruluğa sarılın. Çünkü doğruluk mutlak hayra götürür, mutlak hayır da muhakkak cennete götürür. Kişi doğru hareket ede ede ve doğruluğu araya araya nihayet Allah katında sıddık (çok doğru söyleyen) yazılır. Sizleri yalan söylemekten şiddetle sakındırırım. Çünkü yalan söylemek şerre götürür. Facirlik (şer) de muhakkak cehenneme götürür. Kişi yalan söyle-ye söyleye ve yalanı araya araya nihayet Allah katında çok yalancı yazılır.^{19[19]}

İşte bunun için Yüce Allah,

"Şeytanların kime indiğini size haber vereyim mi? Onlar, iftiracıların hepsine iner." (Şuara: 26/221-222) "Ama bundan vazgeçmezse, andolsun ki, onu perçeminden, yalancı ve günahkar perçeminden cehenneme sürükleriz."

^{8[8]} Başvezirlik.

^{9[9]} Yüksek askeri otorite.

^{10[10]} Hakimlik.

^{11[11]} Maliye görevlileri.

^{12[12]} Vezir, bakan.

^{13[13]} Denetçi.

^{14[14]} Muhafız.

^{15[15]} Vali.

^{16[16]} Sulh hakimi

^{17[17]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 8-10.

^{18[18]} Tirmizi Cum'a: 79; Fiten: 7; Menakib: 31; Ahmet Müsned: 1/5,2/95.

^{19[19]} Müslim Birr: 105; Ebu'Davud Edeb: 80; Tirmizi Birr: 46; Ahmet Müsned: 1/384,393.

buyurmaktadır. (Alak: 96/15-16)^{20[20]}

Kamu Görevlilerinin Ehli Olmayanlara Verilmesi

İşte bunun için, her yöneticinin (veliyyu'l-errir), doğru ve adaletli kişilerden yardım alması gerekir. Bu imkansız olursa, yalancılığı ve haksızlığı olsa bile var olanlar içinde en ehil günahkar ve dinden nasibi olmayan topluluklar eliyle de güçlendirir. Vacip olan, güç yetirilenin yapılmasıdır.

Rasuiullah (s.a.v.) veya Ömer (r.a.) şöyle buyurmuştur:

"Kim, tayin edeceğinden daha ehil biri bulunduğunu bilerek birini bir topluluğun başına getirirse, Allah'a, peygamberine ve mü'minlere hainlik etmiş olur."

İşte bu yüzden Ömer (r.a.) şöyle derdi:

"Allah'ım! Günahkarın kuvvetini ve iyinin acizliğini sana şikayet ediyorum."

Rasulullah (s.a.v.) ve ashabı, hristiyan Bizanslıların Me-cusileri yenişlerine sevinmişlerdi. Halbuki her ikisi de kafirdir, ama içlerinden biri İslam'a yakındır. Bizanslılar ve İranlılar savaştıklarında Yüce Allah bu konuda "Rum" suresini indirdi. Olay meşhurdur.

Yusuf (a.s.) da böyle hareket ederdi. Hem kendisi ve hem de halkı kafir olan Mısır Firavun'unun veziri sıfatını taşıyordu. Elinden geldiğince adaletli ve iyi hareket etti ve imkanlar ölçüsünde onları imana davet etti.^{21[21]}

Kamu Hukuku Alanında İlahi Hukuk ve Gelenek

Kamu görevlerinin genel ve özel oluşu, yöneticinin yetkisi; eş zamanlı görüşler, fiili durumlar ve gelenekten çıkarılır, şeriatte bununla ilgili bir kural yoktur.

Sözgelişi, başka bir yer ve zamanda şurta hizmeti (vilayetu'l-harb)^{22[22]} içinde yer alan bir görev, bazı yerlerde ve bazı zamanlarda yargılamanın görevleri arasında bulunabilir; bunun tersi de olabilir. Hisbet ve maliye görevleri de böyledir.

Aslında bütün bu görevler, şer'i görevler ve dini makamlardır. Kim bu görevlerden birinde adaletli olur ve onu bilgi ve adaletle yürütürse, imkânlar ölçüsünde Allah'a ve peygamberine itaat ederse, bu kişi iyilerdendir. Kim de zulmeder ve bilgisizce hareket ederse, zalim günahkarlardandır.

Bu konuda temel prensip, yüce Allah'ın buyruğudur: "İyiler, şüphesiz nimet içindediler. Allah'ın buyruğundan çıkanlar cehennemdedir. (İnfitar: 82/13-14)

Bu açıklamaya göre, vilayetu'l-harb (şurta), Suriye ve Mısır'daki bu devrin geleneğinde, el kesme isyancının cezalandırılması vb. kendisinde itlaf (canın veya bir organın gitmesi) bulunan cezaların uygulanmasına mahsustur; bazan, hırsıza dayak cezası gibi, itlaf olmayan cezalar da onun görevine girebilir; kimi zaman ise, çekişmeler, tartışmalar ve yazılı belge ve şahidi bulunmayan itham

^{20[20]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 10-11

^{21[21]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 11.

^{22[22]} Kalkaşandi'ye göre, Vilayetu'l-Harb Şurta'nın (polis) Öbür adıdır. (Subhu'l-A'şa: 4/23).

davalarında hüküm vermek de görevi olabilir.

Aynı şekilde yargı görevi, yazılı belge ve tanığı bulunan davalara bakmak, hakların ispatı ve bu gibi konularda hükmetmek, vakıf mütevellilerinin ve yetimlerin vasilerinin vb. bilinen diğer işlerin durumunu denetlemek görevlerini içerir. Diğer ülkelerde sözgelimi Mağrib ülkelerinde- vali'l-harb'in herhangi bir hükmetme görevi yoktur, o sadece hakimin emrettiğini icra eden biridir. Bu eski geleneğe (es-sunnetu'l-kadime) uygundur, işte bu konuda, mezheplerin ve geleneklerin ilgili yerde belirtilen- açıklama biçimleri ve dayanakları vardır.^{23[23]}

Muhtesibin Görevleri

Muhtesibin, vulat,^{24[24]} kudat^{25[25]} ve ehlu'd-divan^{26[26]} vb.nin görevleri arasında bulunmayan, iyiliği emretme ve kötülüklerden alıkoyma yetkisi vardır.

Dini işlerinin pek çoğu, yöneticiler arasında ortaktır. Görevi yapana, o konuda itaat vaciptir.

Muhtesibin, halka beş vakit namazı vakitlerinde kılmayı emretmesi ve kılmayanı dayak ve hapisle cezalandırması gerekir; ölüm cezası ise başkasına aittir. İmam ve müezzinleri denetlemelidir. Gerekli olan imamet haklarından birinde noksanlık yapan veya meşru ezandan ayrılanı yola getirir. Aciz kalması durumunda vali'l-harb (şurta), hakim ve buna yardımcı olacak her otorite sahibinden yardım alır.^{27[27]}

Namazın Anlam ve Önemi

Çünkü namaz, iyi işlerin en üstünüdür. İslam'ın direğidir, emirlerinin en önemlisidir ve insanın iman ettiğinin göstergesidir. Yüce Allah namazı miraç gecesi farz kılmış ve o gece peygamberle vasıtasız olarak konuşmuş, meleklerden elçi göndermemiştir. Namaz, Peygamberdin (s.a.v.) ümmetine son vasiyetidir. Yüce Allah Kur'an'da namazdan, genel bir ifadedden sonra, özel olarak söz etmiştir:

"Kitab'a sınıksıkı sarılanlar ve namaz kılanlar için ecir vardır. (A'raf: 7/170)

"(Ey Muhammedi) Kitab'tan sana vahyolunam oku; namazı kıl. (Ankebut: 29/45)

Yine Yüce Allah, Kur'an'ın çeşitli yerlerinde namazı sabır, zekat, hac ve cihadla yanyana zikretmiştir:

"Sabır ve namazla Allah'a sığınıp yardım isteyin. (Bakara: 2/45)

"Namazı kılın, zekatı verin. (Bakara: 2/110)

"De ki: Namazım, ibadetlerim... Allah içindir. (En'am: 6/162)

^{23[23]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 11-12.

^{24[24]} Valiler

^{25[25]} Yargıçlar

^{26[26]} İdari birimler

^{27[27]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 13.

"Muhammed'in beraberinde bulunanlar, inkarcılara karşı sert, birbirlerine merhametlidirler. Onları rü-kua varırken, secde ederken görürsün..." (Fetih: 48/29)

"(Ey Muhammedi) Sen içlerinde olup da namazlarını kıldırдың zaman, bîr kısmı seninle beraber namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar; secdeyi yap-tıktan sonra onlar arkanıza geçsinler; kılmayan öbür kısım gelsin, seninle beraber kılsınlar, tedbirli olsunlar, silahlarını alsınlar. Kafirler, size ansızın bir baskın vermek için, silah ve eşyanızdan ayrılmış bulunmanızı dilerler. Yağmurdan zarara görecekseniz veya hasta olursanız, silahlarınızı bırakmanıza engel yoktur, fakat dikkatli olun. Allah kafirlere şüphesiz ağır bir azab hazırlamıştır. Namazı kıldıktan başka, Allah'ı ayakta iken, otururken, yan yatarken de anın. Emniyete kavuştuğunuzda, namazı gereğince kılın. Namaz şüphesiz, inananlara belirli vakitlerde farz kılınmıştır." (Nisa: 4/102-103) Görüldüğü gibi, namaz son derece önemlidir. İşte bunun için Ömer (r.a.)» valilerine gönderdiği emirnamelerinde,

"Benim katımda, en önemli işiniz namazdır. Onu koruyan ve devamlı kılan, dinini korumuş olur. Umursamazlık gösterenler ise onun dışındakileri daha çok umursamaz" şeklinde yazardı.^{28[28]}

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ VE EKONOMİK HAYATI DÜZENLEYEN AHLAKİ İLKELER

Doğru Ölçü ve Tartı

Muhtesip, cuma ve cemaat namazlarını, doğru sözlü olmayı ve emenatleri yerine getirmeyi emreder. Yalancılığı, hıyaneti ve bu çerçeveye giren ölçü ve tartıda noksanlık, imalatta, ticarete, dini konularda ve benzer diğer işlerde aldatma gibi kötülüklerden alıkoyar.

Yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

"İnsanlardan kendileri bir şeyi ölçerek aldıkları vakit tam alan; ama onlara bir şeyi ölçüp tartarak verdiklerinde eksik tutan kimselerin, vay haline!"

(Mutafifin: 48/1-3)

"Ölçüyü tam yapın, eksiltenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın, insanların hakkını azaltmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."^{29[29]}

(Şuara: 26/181-183)

"Kendilerine hainlik edenlerden yana uğraşmaya kalkma. Allah, hainlikte direnen suçluyu sevmez."

^{28[28]} MalikVukut:6.

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 13-14.

^{29[29]} Bu ayetlerde Şuayb'dan (a.s.) söz edilir.

(Nisa: 4/107)

"Yusuf 'Maksadım vezire, gıyabında ihanet etmediğimi, hainlerin tuzaklarını Allah'ın başarıya erdirmedi-ğini bilmesini sağlamaktı' dedi.^{30[30]} (Yusuf: 12/52)
31[31]

Hileli İşlerin Kontrolü

Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde, Hakim b. Hızam'dan Peygamber'in (s.a.v.):
"Alıcı ile satıcı (birbirlerinden) ayrılmadıkça seçim hakkına sahiptirler. Bunlardan her biri doğru söyleyip de (meta ve bedele ait hususları birbirine) açıklarlarsa, bu alış-verişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur. Eğer iki tarafta da (mal ile bedelin ayıbını) gizler ve yalan söylerse, bu alış-verişlerinin bereketi giderilir." buyurduğu rivayet edilir.^{32[32]}

Müslim'in Sahih'inde, Ebu Hureyre'den şöyle bir olay nakledilir:

"Bir gün çarşıda dolaşırken, bir yiyecek yığının önünde duran Rasulullah (s.a.v.) elini yiyecek maddesinin içine daldırdı. Parmağına bir ıslaklık değdi,
"Nedir bu?" diye satıcıya sordu. Mal sahibi: "Ey Allah'ın elçisi! Yağmur yağmıştı, ondan ıslanmış olacak" deyince Rasulullah (s.a.v.):

"Herkesin görmesi için o ıslak tarafı üste koyamaz mıydın?" dedikten sonra,
"Bizi aldatan bizden değildir" buyurdu. Başka bir rivayet,
"Beni aldatan benden değildir" şeklindedir.^{33[33]} Böylece Rasulullah (s.a.v.) aldatan kişinin mutlak anlamda din ve iman ehli içerisine girmediğini açıklamış oluyor.

Nitekim:

"Zina eden mü'minken zina edemez; hırsızlık yapan mü'minken çalamaz; içki içen mü'minken içemez." buyurmaktadır.^{34[34]}

Böyleleri, her ne kadar kendilerini kafirlerden ayıran ve ateşten çıkaran imanın aslına sahipler de, sevap elde etmeye ve cezadan kurtulmaya hak kazandıran imanın haki-katından uzaklaşmışlardır.

Alış-verişe aldatma, kusurları gizleme ve Rasulullah'ın (s.a.v.) uğrayıp azarladığı kişi misali, satılan malın görünen kısmının görünmeyenden daha güzel olması gibi malın tedlisiyle (ayıbının gizlenmesiyle) girer.

Unlu mamuller, yemek, mercimek, kebab vb. gıda maddesi, dokuma, terzi vb. elbise ve daha başka şeyler imal edenlerin yaptığı imalatta da aldatma olabilir. Bunların aldatma, hıyanet ve kusurları gizlemelerinin yasaklanması gerekir. Paraları, cevherleri ve ıtriyit vb. lerini karıştıran kimyacılar da bu gruba girer. Altın ya da gümüş, anber ya da misk, cevher, za'feran, gülsuyu ve diğer nesnelere de İmal ederler; bunlarla adeta Allah'ın yaratıcılığına benzemekte-

^{30[30]} Doğru ölçüp tartmayı tavsiye eden diğer ayetler için bkz. En'am: 6/152; Hud: 11/85; İsrâ: 17/35.

^{31[31]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 15.

^{32[32]} Buhari Büyü: 43; Müslim Büyü: 44.

^{33[33]} Müslim İman: 164; Ebu Davud Büyü: 50; İbn Mace Ticarat: 45.

^{34[34]} Buhari Mezalim: 30; Tirmizi İman: 100,104.

dirler.

Yüce Allah, kulların kendisi gibi yaratabilecekleri hiçbir şey yaratmamıştır. Bilakis Yüce Allah, Rasulullah'ın (s.a.v.) kendisinden naklettiğine göre:

"Benim gibi yaratmaya kalkışandan daha zalim kim olabilir? Bir zerreyi yaratsınlar, bir sivrisinek yaratsınlar." buyurmuştur.^{35[35]}

Bu yüzden, yiyecek, giyecek, ev vb. imalatlar ancak insanların aracılığıyla yaratılmıştır. Yüce Allah:

"Onlara bir delil de, soylarını dolu gemiye taşımamız ve kendileri için bunun gibi daha nice binekler yaratmış olmamızdır. (Ya-sin: 36/41-42)

"Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa sizi de, yonttuklarınızı da Allah yaratmıştır." buyurmaktadır.

(Saffat: 37/95-96)

Maden, bitki, hayvan gibi yaratıklar, insanoğlunun yaratamadığı şeylerdir. Ancak, taklit yoluyla benzetebilirler, işte bu kimyanın gerçeğidir. Çünkü o bir taklitçidir. Bu konuda yetkili kişiler, burada zikredemeyeceğimiz eserler vermişlerdir.

Allah ve peygamberinin yasakladığı riba ve kumar akid-leri, bey'u'i-garar,^{36[36]} hablu'l-habele,^{37[37]} mulamese,^{38[38]} münabeze,^{39[39]} ribe'nesie (erteleme faizi) ve ribe'l-fadl (fark faizi) gibi akid türleri de kötülükler çerçevesine girmektedir. Aynı şekilde neceş (müşteri kızıştırma), yani alma niyeti olmaksızın alıcı-satıcı arasına girip fiyatta haksız artırım,^{40[40]} sağmal hayvanın sütünü memesinde bırakmak (musarrat) ve diğer hileli satışlar da bu çerçevededir. Yine ister ikili, ister üçlü olsun, maksat belli bir vade için paralar arasında fark olmasıyla, faizli muameleler de kötülükler çerçevesine girer.

İkili faiz (suna'iyye), iki kişi arasında gerçekleşen faizdir. Söz gelişi, alış-veriş, icare (kira), musakat^{41[41]} veya müzara'a^{42[42]} yoluyla borç toplamak böyledir.

Rasulullah'ın (s.a.v.):

"Alıcıdan borç almak şartıyla ona satış yapmak, vade farkı koyarak satış yapmak, teslim almadığı şeyi satmak ve kendinde olmayanın satışı helal değildir" buyurduğu sabittir.^{43[43]}

Bir malı vadeli satıp, sonra satıcıya iade etmek de böyle bir işlemdir. Ebu Davud'un Sünen'inde Rasulullah'ın (s.a.v.):

"Kim bir satış içinde iki satış yaparsa, ya az olan bedeli alır, veyahut da faiz

^{35[35]} Ahmed Müsned: 2/259, 451, 527.

^{36[36]} Bey'u'l-Garar: Akdin unsurlarından biri meçhul kalan satış.

^{37[37]} Hablu'l-Habele: Ana karnındaki yavruyu veya onun yavrusunu satmak.

^{38[38]} Mulamese: Alınacak mala dokunmak suretiyle satış. Satıcı alıcıya, "mala dokunursan, aramızdaki alış-veriş bağlayıcı olmuştur" derdi.

^{39[39]} Munabeze: Ölçüp tartmadan, belirtmeden alış-veriş. satıcı müşteriye: "Hangi malı Önüne attıysam, aramızdaki alış-veriş bağlayıcı olmuştur" derdi.

^{40[40]} Neceş'i yasaklayan hadis için bkz. Malik Büyü: 97.

^{41[41]} Muasakat Ağaç birinden, emek ve bakım diğerinden olmak ve meyve aralarında bölüşülmek üzere yapılan meyva ortaklığı.

^{42[42]} Müzara'a, Tarla birinden emek diğerinden olmak üzere yapılan ortaklık.

^{43[43]} Ebu Davud Büyü: 68; Tirmizi Büyü: 19; Tirmizi bu hadis için "sahihtir" demiştir.

olur." buyurduğu rivayet edilir.^{44[44]}

Üçlü faiz (sulasiyye), alıcı ve satıcının aralarına faiz için (malı faizci satın alıp, sonra faiz verene vade ile satarak, sonra sahibine aracının yararlandığı eksik bir parayla iade eden) bir aracı sokmaları ile gerçekleşen faizdir.

Bu muamelelerin bir kısmı, sözgelisi bu maksatla bir şart ileri sürülmesi, malın şer'i kabzdan (teslim alıştan) önce, şer'i şartlar olmaksızın veya beklenmesi gerektiğinden ve muamele veya başkasıyla bir fazlalık yüklenmesi caiz olmadığından borcun (deyn) zor durumda olana yüklenmesiyle satılması, müslümanların icmasıyla haramdır; belirtilen bu muamelelerin bir kısmı ise bazı bilginler arasında tartışmalıdır. Ancak Rasulullah (s.a.v.) sahabe ve tabiinden sabit olan bütün bunların haram olduğudur.^{45[45]}

Bazı Pazar Eksiklikleri

Satılacak malların piyasaya (çarşıya) gelmezden önce karşılanması da kötülükler çerçevesine girmektedir. Çünkü Rasulullah (s.a.v.) bunu -fiyatı bilmemesi dolayısıyla, malı değerinin altında satın alıp müşterinin satıcıyı aldatacağı gerekçesiyle yasaklanmıştır.^{46[46]} Bu yüzden Rasulullah (s.a.v.) çarşıya gidip gerçek fiyatı öğrendiğinde ona muhayyerlik (alış-verişi kabul ya da bozma) hakkı vermiştir.

Aldatılma (gabn) durumunda muhayyerlik hakkının olduğu şüphesizdir. Aldatılma durumu yoksa, konu bilginler arasında tartışmalıdır. Bu konuda Ahmed b. Hanbel'den iki rivayet bulunmaktadır; birincisine göre, muhayyerlik hakkı vardır, İmam Şafii'nin görüşü de budur: ikincisine göre, gabn bulunmadığından böyle bir hakkı yoktur,

Mustersü'in^{47[47]} aldatılma durumunda muhayyerlik hakkının olduğu, İmam Malik'in, Ahmet b. Hanbel'in ve başkalarının görüşüdür.

Çarşı esnafı mumakis'e^{48[48]} bir fiyatla, pazarlık yapmayan mustersil'e veya fiyatı bilmeyene bundan daha fazla bir fiyatla satamazlar. Bu, satıcılar için hoşgörülmeleyen bir davranıştır.

Bir hadiste, "Mustersil'in aldatılması ribadur" buyrulur.^{49[49]} Bu, malın pazar dışında kanşlanması gibidir. Çünkü pazara gelmekte olan fiyatı bilemez. Bu yüzden Rasulullah (s.a.v.) şehirlinin köylü malını kapatıp satışını yasaklamış^{50[50]} "İnsanları serbest bırakınız, Allah onları birbiriyle rızıklandırır" buyurmuştur.^{51[51]}

^{44[44]} Ebu Davud Büyü: 53.

^{45[45]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 16-19.

^{46[46]} Bu konudaki hadisler için bkz. Buharı Büyü: 64, 68,71; Müslim Büyü: 11, 19.

^{47[47]} Mustersil: Bilmediği ya da tecrübesi olmadığı için satıcıya güvenip pazarlık yapmayan alıcı.

^{48[48]} Mumakis Pazarlık yapan alıcı.

^{49[49]} Beyhaki Sünen: 5/349.

^{50[50]} Bu konudaki hadisler için bkz. Buharı Büyü: 58, 64; Müslim Büyü: 11, 12,18,20-22.

^{51[51]} Müslim Büyü: 30; Ebu Davud Büyü: 45.

Bu, alıcıyı zarara uğrattığından dolayı yasaklanmıştır. Çünkü, mukim, insanların muhtaç olduğu bir malı satmak üzere gelmekte olanı beklediğinde, müşteri^{52[52]} bununla zarar görür, Rasulullah (s.a.v.):

"İnsanları bırakın, Allah onları birbirleriyle rızıklandırır" buyurmuştur.^{53[53]}

Karaborsacılık

İnsanların ihtiyaç duyduğu şeyi istiflemek de kötülüklerden biridir. Çünkü Müslim, Sahih'inde Ma'mer b. Raşid'den, Rasulullah'ın (s.a.v.):

"İhtikar yapan, günahkardır." buyurduğunu rivayet eder.^{54[54]} Zira, karaborsacı, insanların ihtiyaç duyduğunu satın almaya yönelen, malı piyasaya sürmeyen ve fiyatını yükseltmeyi düşünen kimsedir ki bu durumla alıcılara zulmeden biridir.

İşte bunun için veliyyul'emr'in, insanların zaruri ihtiyacı olması durumunda kendilerinde bulunan mallan emsal değerle (kıymetu'l-misl) satmaya zorlama yetkisi vardır. Sözgelisi, ihtiyaç duymadığı bir gıda maddesi olan kişi, insanların açlık çekmesi durumunda, bu gıda maddesini insanlara emsal fiyatla satmaya zorlanır.

Bu yüzden hukukçular, şöyle demektedir:

"Başkasının gıda maddesine ihtiyaç duyan, bu maddeyi ondan -mal sahibinin seçim hakkı olmaksızın- emsal fiyatıyla alır; şayet mal sahibi daha fazla bir fiyatla satmaya kalkışırsa sadece emsal fiyatını hak eder."^{55[55]}

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU YARARI ve DEVLETİN SORUMLULUĞU

1- Narh (Tes'ir) Problemi:

Yaptığımız bu açıklamadan fiyatların bir kısmının zulüm , ve gayri caiz, bir kısmının ise adil ve caiz olduğu ortaya çıkar. Şayet fiyat insanlara zulmetmeyi, haksız olarak bir malı rıza göstermediği bir fiyatla satmaya zorlamayı veya Allah'ın izin verdiğinden mahrum bırakılmayı içerirse haramdır.

Şayet fiyat, insanlar arasında adaleti içeriyorsa; sözgelisi ödemesi, gereken bedeli emsal bedelden fazlasını alması haram olandan menedilmeleri caiz, hatta vaciptir.^{56[56]}

^{52[52]} Müslim Büyü: 19; Tirmizi Büyü: 19.

^{53[53]} Müslim Büyü: -.0; Ebu Davud öüyü: 45.

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 19-21.

^{54[54]} Müslim Müsakat: 129, 130; Ebu Davud Büyü: 40, 41; İbn Mace Ticarat: 6; Ahmed Müsned: 3/453.

^{55[55]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 21.

^{56[56]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 22.

a) Gaiz Narh:

Birinciye gelince, Enes b. Malik'in rivayet ettiği şu hadis buna örnektir: Rasulullah (s.a.v.) zamanında fiyatlar yükselmişti. Rasulullah'a:

"Narh koyup fiyatları sınırlandırsaydın" dediler. Bunun

üzerine Rasulullah (s.a.v.):

"Fiyatı ayarlayan, bolluk, darlık ve rızık veren Allah'tır, Şüphesiz ben, -hiçbir kimsenin, benden talep edeceği mal ve can hususundaki bir haksızlığın olmadan-Allah'â kavuşmak emelindeyim" buyurdu.^{57[57]}

İnsanlar mallarını normal bir şekilde sattıklarında, malın azlığı ya da nufusui artması sebebiyle fiyatların yükselmesi Allah'tandır. İnsanların sabit bir fiyatla satmaya zorlanması , haksız bir ışılamadır.^{58[58]}

b) Vacip Narh:

İkincisi ise, sözgelişi, mal sahiplerinin, insanların ihtiyaç duymasına rağmen, normal değerinin üstünde satmaya kalkışması halinde, mallarını emsal değeriyle satması gerektiğidir. Tes'ir'in^{59[59]} anlamı, emsal değerle satmaya zorlanmalarıdır. Allah'ın kendilerinden istediğini yapmaya zorlanacaklardır.

İnsanların gıda ve diğer maddeleri yalnızca belli kişilerin satmasını ve bu maddelerin yalnızca onlara satılıp, sonra da bunlar tarafından satılmasını benimsemesi bundan daha ileri derecede engellenir.

Bu eşyayı onlardan başkası satarsa, -satıcıdan alınan bir vazife (bedel) yüzünden haksız ya da fesad bulundugudan haklı olarak- engellenir. İşte burada onlara narh uygulamak vacip olur. Bilginlerden hiçbirinin tereddüdü bulunmaksızın, mallarını ancak emsal değeriyle satabilirler, insanların mallarını emsal değeriyle satın alabilirler. Çünkü onlardan başkasının bu türlü satmaktan ya da satın almaktan ahkonması, şayet istediklerini satması ya da satın almasına izin verilseydi hem bu mallan satmak isteyen satıcılara, hem de onlardan alacaklara zulüm olurdu. Zulmün bütünü ortadan kaldınlamadığında vacip olan, mümkün olanın kaldırılmasıdır.

Bu gibilerde tes'ir tartışmasız olarak vaciptir.

Tes'ir'in esası, malları emsal değerle satmaya ya da satın almaya zorlanmalarıdır. Bu hukukun birçok kuralında vaciptir. Satmaya zorlamak ancak haklı olarak caizdir. Haklı olarak satmaya zorlamak çeşitli konularda caizdir; sözgelişi, gerekli borcu veya nafakayı ödemek için malın satılması böyledir.

Ancak emsal fiyatla satın almaya zorlama ise, sadece haklı olarak caizdir. Bu çeşitli konularda böyledir. Sözgelişi başkasının gıda maddesine muztar kalan, - toprak sahibinin asla fazlasıyla değil, ancak emsal değeriyle sorumlulu tutacağı

^{57[57]} Ebu Davud Büyü: 49; Tirmizi Büyü: 73 (Tirmizi bu hadisi sahih görmüştür).

^{58[58]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 22.

^{59[59]} Tes'ir: Devletin fiyatları belirlemesi, narh.

şekilde- başkasının toprağında eken ve bina yapanın durumları böyledir. Bunun benzerleri çoktur.

Azadda sirayet de böyledir. Nitekim, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

"Her kim, kendisi ile bir diğeri arasında ortak olan bir köleyi azad eder ve azada yetecek malı bulunursa, hiçbir aldatma ve haddi aşma (eksiklik ve fazlalık) olmak-sazın o şahsın malında köleye adilane kıymet konulur.' Kölenin geri kalan hisseleri de bu şahsın malından Ödenip köle tamamıyla azad olur. Yoksa hissesi oranında azad olmuş demektir.^{60[60]}

Aynı şekilde, ibadetler için sözgelimi hac aleti (racı), köle temizlik suyu gibi herhangi birşey satın alması gereken kişinin, bunu emsal değeriyle alması gerekir. Mal sahibinden istediği fiyattan almak suretiyle, almaktan kaçınma hakkı yoktur.

Aynı şekilde nafakası kendisine düşene yiyecek veya giyecek alması gereken için de durum böyledir. Normal olarak kendisine uygun yiyecek veya giyeceği emsal fiyatla bulursa, istediği fiyattan verilmek üzere başka birini seçme hakkı yoktur. Bunun benzerleri çoktur.

İşte bu yüzden Ebu Hanife ve ona bağlı olanlar gibi- bilginlerin birçoğu ücretle akar veya başkasını taksim edenlerin şirket kurmalarını yasaklamıştır. Çünkü, insanlar onlara muhtaçken şirket kurarlarsa, ücretlerini yükseltirler. Yalnızca kendilerinin takdir edecekleri bir fiyatla satmak konusunda anlaşılan satıcılar, evleviyetle menedilir. Aynı şekilde, insanların mallarını haksızca (fiyatlarını düşürerek) almak üzere, içlerinden birisinin satın alması konusunda şirket kurmakta anlaştıklarında alıcıların menedilmesi de evleviyetle gerekir.

Yine, herhagni bir eşyayı (sıla) satın alan veya satan grubun, satın aldıklarının fiyatını düşürmek üzere anlaşıp, normal fiyatının altında satın almaları, sattıklarını normalin üstünde arttırmaları ve satın almasından ve neceşten^{61[61]} daha büyük bir zulüm olur.

Böylelikle, insanlar almaya ve satmaya muhtaç durumdayken, mallarını emsal bedelden daha fazlasıyla satmaya ve almaya mecbur kalsınlar diye insanlara haksızlık konusunda anlaşmış olurlar.

İnsanların çoğunun almaya ve satmaya ihtiyaç duyduğu nesnenin, alım ve satımına ihtiyaç genel olduğundan dolayı yalnızca emsal bedelle satılması gerekir.^{62[62]}

2- Temel İhtiyaçların Garantisi: Kollektif Sorumluluk (İş Hürriyetinin Sınırlandırılması)

İnsanların sözgelisi çiftçiliğe, dokumacılığa ve inşaatçılığa ihtiyaç duyması gibi-bazılarının yürütmesine ihtiyaç duyduğu meslekler de böyledir. Çünkü insanların yemek için gıda maddesinin, giymek için elbiselerinin ve barınacakla-

^{60[60]} Müslim Eyman: 50-51; Ebu Davud İtak: 6; Tirmizi Nikah: 68.

^{61[61]} Neceş, Müşteri kızıştırma, hileli artırım ve indirim.

^{62[62]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 23-25.

rı evlerinin bulunması zorunludur. Piyasaya ülke insanlarına yetecek ölçüde elbise sürülmezse, kendilerine giyim eşyası dokuyacak insanlara ihtiyacı duyarlar. Nitekim, Rasulullah (s.a.v.) devrinde Yemen'den, Mısır'dan ve Suriye'den elbise ithal edilirdi; bu bölge insanları kafir oldukları halde onların dokuduklarını yıkamaksızın giyerlerdi.

İnsanların ister başka ülkelerden piyasaya sürülmüş, isterse kendi ülkelerinin zirai bir ürünü olsun, ki galip olan budur gıda maddesine ihtiyacı vardır. Aynı şekilde, barınacakları meskenlere ihtiyacı vardır, dolayısıyla inşaata muhtaçtırlar.

İşte bu yüzden, İmam Şafii, İmam Ahmed ve İmam Gazali, Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi vb. birçok bilgin, bu mesleklerin (sma'at) farz-ı kifaye olduğu görüşündedir. Çünkü, insanların yararı ancak bu şekilde tamam olabilir. Aynen cihadın normalde farz-ı kifaye, ancak düşmanın bir ülkeye kastetmesi, imamın birini göndermesi örneklerinde olduğu üzere- başka yapan bulunmadığında farz-ı ayın olması gibi. Dini bilgiyi öğrenmek, herkesin Allah'ın emrettiği ve yasakladığını öğrenmesinin farz-ı ayın olmasındaki gibi herkese tek tek farz olması dışında farz-ı kifayedir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

Allah kim için hayır dilerse, onu dinde bilgili kılar.^{63[63]}

Allah'ın kendisi için hayır dilediği herkes dinde bilgili olmalıdır. Kim dinde bilgili olmazsa Allah onun için hayır dilememiş demektir.

Din, Allah'ın peygamberine gönderdiğinden ibarettir. Kişinin tasdik etmesi ve uygulaması gereken işte budur. Herkes Muhammed'i (s.a.v.) haber verdiği konuda genel bir şekilde tasdik, emrettiğinde ona genel bir şekilde itaat etmelidir.

Aynı şekilde, Ölülerin yıkanması ve kefenlenmesi, cenaze namazlarının kılınması ve defnedilmeleri de farz-ı kifayedir.

Aynı şekilde iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak da farz-ı kifayedir. Bütün kamu görevlileri (vîlayat) dîni niteliklidir. Emim'I-Mü'minin'lik, ondan daha alt merteye olan hükümdarlık, vezirlik, ister mektup yazmak, ister gider hesabı tutmak, asker veya başkalarına yapılan harcamaları yazmak olsun divan görevleri, vilayetu'l-harb (şurta, polis), yargı görevi ve hisbe böyledir. Bu kamu görevlerinin tümü, sadece iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak için meşru kılınmıştır.

Rasulullah (s.a.v.) Medine'de yöneticilerin her işini yürütmekteydi. Uzak yerlere tayinler yapardı. Nitekim, Mekke'ye Attab b. Esid'i, Taife Osman b. el-As'ı, Urayne'nin köylerine Halid b. Sa'id b. el-As'ı, tayin etmiş. Yemen'e de Ali'yi, Muaz b. Cebel'i ve Ebu Musa el-Eş'ari'yi göndermiştir. Aynı şekilde seriyyelere^{64[64]} komutan tayin eder, mükelleflerden zekat mallarını tahsil etmek ve Kur'an'da belirtilen hak sahiplerine harcamak üzere tahsildarlar gönderirdi. Tahsildar Medine'ye yanında yalnızca asası olduğu halde döner, vereceği birini bulunca Rasulullah'a (s.a.v.) hiçbir şey getirmezd.

^{63[63]} Müslim İmare: 175.

^{64[64]} Seriyye: 5-300 veya 400 kişi civarındaki fedakarlık ve kahramanlık gösteren askeri/öncü birlik.

Rasulullah (s.a.v.) tahsildarı denetler, gelir ve gider hesaplarını kontrol ederdi. Ebu Humeyd es-Sa'idi'den rivayet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.v.) Ezd kabilesinden İb-nu'l-Lutebiyye adında birini zekat tahsildarı olarak tayin etmişti. Vazifesini yaptıktan sonra Rasulullah'ın (s.a.v.) yanına dönünce,

"Bu sizin, bu da bana hediye edilenlerdir" dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.):

"Bu adama da ne oluyor? Allah'ın bize yüklediği bir işte onu istihdam ediyoruz da 'bu sizin, bu da bana hediye edilenler' diyebiliyor. Anasının babasının evinde oturup bekleseydi, ona bir hediye verilir miydi, verilmez miydi? Nefsim elinde olana yemin ederim ki, bu çeşit bir mal alınamaz. Böyle bir mal alanlar, kıyamet gününde, onu boynunda taşır; deveyse inleyerek, sığırsa bağırarak, koyunsa feryatla meleyerek" dedikten sonra, ellerini koltuk altı görününceye kadar kaldırarak üç defa:

"Allah'ın tebliğ ettim mi?" dedi.^{65[65]}

Burada kastedilen, farz-i kifaye olan bu işlerin, yerine getiren başka birisi olmadığında, Özellikle başkası onlardan aciz olduğunda, farz-ı ayın olduklarıdır. İnsanlar bir topluluğun çiftçilik, dokumacılık veya inşaatçılık yapmasına ihtiyaç duyarlarsa, bu işi yapmak vacip olur. Veliyyu'l-emr, yapmaktan kaçındıkları takdirde emsal bedelle (ıvadu'l-misl) onları bu işi yapmaya zorlar, insanlardan bunun üstünde bir ücret istemelerine, insanların da hak ettiklerinden daha azını vermek suretiyle onlara zulmetlerine izin vermez.

Aynı şekilde, cihad için hazırlanmış askeri birlik mensupları, topraklarında ziraat yapılmasına ihtiyaç duyarsa, çiftçilik yapanlar bu toprakları onlar adına işlemeye zorlanır. Bu durumda askeri birlik mensupları çiftçilere zulmedemezler, çiftçiler de birlik mensupları lehine ziraatçılığa zorlanırlar.^{66[66]}

3- Tarımın İyileştirilmesi Problemi: Müzara'a

Müzara'a, bilginlerin daha sahih görüşüne göre caizdir. Müslümanlar Rasulullah ve Hulefa-i Raşidin devirlerinde müzara'ayı uygulamışlardır. Aynı zamanda Ebubekir (r.a.), Ömer (r.a.), Osman (r.a.), Ali (r.a.) ve diğer muhacir ailelerinin uygulamasıdır. İbn Mes'ud gibi büyük sahabenin, Ah-med b. Hanbel, İshak b. Raheveyh, Davud b. Ali, Buhari, Muhammed b. İshak b. Huzeyme, Ebubekir b. el-Munzir ve diğer hadis ehli hukukçuların görüşü de budur. el-Leys b. Sa'd, İbn Ebi Leyla, Ebu Yusuf, Muhammed b. el-Hasen vb. hukukçular da bu görüştedir. Ölümüne kadar Rasulullah (s.a.v.) çıkardıkları ekin ve meyvanın yarısını kendisinin olmak üzere Hayber'lilerle muamele (yarıcılık) yapmıştır. Bu muamele, Ömer (r.a.) kendilerini Hayber'den sürünceye kadar devam etmiştir. Rasu-lullah'm (s.a.v.) yarıcılığı, toprağın imarını Hayber'lilerin yapmaları şeklindeydi. Tohum da Rasulullah'dan değil, Hayber'lilerdendi. İşte bunun için, bilginlerin iki görüşünden daha sahihine göre, tohumun amilden

^{65[65]} Buhari Hiyel: 15; Müslim İmare: 26-27.

^{66[66]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 25-28.

olması caizdir; hatta sahabeden bir gruba göre tohrnu amile aittir.

Rasulullah'm (s.a.v.) yasakladığı muhabere^{67[67]} ve toprak kiralaması, toprak sahibinin (rabbu'l-ard) belli bir bölümde ziraat yapmayı şart koşmasını açıklamaktadır, işte böyle şart, nas^{68[68]} ve bilginlerin icma'ıyla batıldır. Bu şart, tıpkı, mudarebe'de^{69[69]} sermayedar (rabbu'l-mal) lehine belli paraların şart koşulması gibidir, böyle bir şart ise ittifakla caiz değildir. Zira muamelenin temeli adalettir.

Bu muameleler, şirket çeşitlerindedir. Şirket, her bir ortağın üçtebir, yarım gibi şayi (oranlı) bir payı bulunmasıyla olur. Herhangi birine sabit bir şey takdir edilirse, bu adalet değil, zulüm olur.

Bir grup bilgin, bu ortaklıkları belirsiz bir bedelle kira gibi görmüştür. Onlara göre, kıyas, haram kılınmalarını gerektirir. Bazı bilginler ise "musakat" ve müzara'ayı haram, ihtiyaç dolayısıyla mudarabeyi mubah görmüştür. Çünkü, Ebu Hanife'nin de benimsediği gibi, dirhemlerin (paraların) kiraya verilmesi mümkün değildir.

İmam Malik, eski kavlinde- Şafii gibi bazı bilginler, mutlak olarak, -yeni görüşünde- Şafii gibi bazısı ise hurma ve üzüm musakatını mubah görmüştür. Çünkü, toprağın aksine, ağacın kiralınması mümkün değildir. Musakata bağlı olarak ihtiyaç duyulan müzara'ayı mubah görmüşlerdir. Sözü gelişi İmam Şafii'nin "toprak daha fazla olunca", ya da Malik'in "toprak üçte bir olunca" sözlerindeki gibi, musakata bağlı olarak müzara'ayı mubah görmüşlerdir.

Selefin ve çeşitli bölgelerin bilginlerinin çoğuna göre, bu, çalışma amacı güden icare değil, şirket gibidir. Çünkü her ikisinin de gayesi, ortaya çıkan ekin ve meyvadır. Mudare-be'de olduğu gibi, biri bedeniyle, öteki malıyla ortak durumdadır.

Bunun için, bilginlerin iki görüşünden daha sahihi, bu ortaklıklar fasid olduğunda, emsal ücret (ücret'l-misl) değil, emsal pay gerektiğidir. Kar ya da nema'nın -bu gibi konularda adet olduğu üzere-üçte biri ya da yarısı gerekir. Belirlenen ücret gerekmez, çünkü bu malı ve daha fazlasını da kaplayabilir. Fasid akidlerde, aynen sahih akidlerdeki gereklidir. Sahihte vacip olan, belirlenen ücret değil, kârdan belirlenen şayi paydır.

Müzara'a kiradan daha esastır, adalet ve prensiplere daha yakındır. Çünkü nimet ve külfet dengesi bulunmaktadır. Oysa kirada (muacera) toprak sahibine ücret teslim edilir. Kiracı ise ekin elde edebileceği gibi, edememesi de mümkündür. Bilginler bunların caiz olmasında görüş ayrılığına düşmüşlerdir, ama -toprak ona ikta edilsin veya edilmesin-sahih olan caiz olmalarıdır. Dört mezhebe mensup veya diğer bilginlerden herhangi birinin "ikta'ın icaresi caiz değildir" görüşünde olduğuna rastlamadım. Müslümanlar sahabeden zamanımıza kadar ikta arazisini kiralamaktadırlar. Ancak zamanımızda bazıları, şöyle bir görüşü benimser: "İkta yapılan kişi (mukta'), menfaate sahip olamaz, iare (iğreti)

^{67[67]} Muhabere: Sahibinin belli oranda ekin olmak üzere tarlayı çiftçiye kiralaması.

^{68[68]} Kur'an veya sünnet.

^{69[69]} Mudarebc: Emek sermaye ortaklığı.

toprağı kiraya veren kişi (muste'ir) yerindedir." Bu kıyas iki yönden yanlıştır:
a) Menfaat müsteir'in^{70[70]} hakkı değildir. Bunu onu mu'ir^{71[71]} bağışlamıştır. Müslümanların arazisinin menfaati ise müs-lümanlarındır. Veliyyu'l-emr sadece bir taksim edicidir. Müslümanlar arasında birbirlerinin haklarını dağıtır, mu'ir gibi bağışlayıcı değildir. İкта yapılan kişi, mevkuz aleyh'in^{72[72]} vakfin menfaatlerini elde edişi gibi, istihkak^{73[73]} hükmüyle, hatta evleyitle menfaati elde eder. Mevkuf aleyh'in ölüm ihtimali bulunmakla birlikte vakfi kiraya vermesi caizdir, ne var ki bilginlerin İki görüşünden daha sahih olanına göre, ölümüyle icare feshedilir. Buna bakarak, ikta yapılan kişinin her ne kadar ölümü veya başka bir sebeple icare feshedilirse de, ikta toprağını kiraya vermesi evleviyetle caizdir.

b) Mu'ir icare izni verirse, tıpkı iktida olduğu gibi- icare caiz olur. Veliyyu'l-Emr, ikta yapılanlara icare izni verebilir, bu toprağı müzara'a veya icare ile yararlanmaları için onlara ikta etmiştir. Kira veya müzara'a yoluyla yararlanmayı haram kılan, müslümanların din ve dünyalarını bozmuş olur. Çünkü dükkanlar ve evler, meskenlerdendir. İқта yapılan, bunlardan ancak icare yoluyla yararlanabilir. Tarla ve bahçelerden ise, genelde icare, müzara'a ve musakat yoluyla yararlanılır.

Muraba'a^{74[74]} müzara'anın bir çeşididir. Kendi lehine bunda emekçilik yapana belirli bir ücretle kiraya verdiğinde bundan ayrılır. Muraba'ayı pek az kişi uygulamaktadır, çünkü malı zarara uğrayıp hiçbir şey elde etmeyebilir. Oysa ortaklık (müşareket) bundan farklıdır, taraflar nimet ve külfeti paylaşmaktadırlar. Böylesi adalete daha yakındır Bunun için sağlam fitrat onu seçer. Bütün bu meselelerin geniş açıklama yeri burası değildir.^{75[75]}

4- Çalışma Zorunluluğunda Adil Ücret Meselesi

Burada açıklamak istediğimiz, veliyyulemr'in insanların ihtiyaç duyduğu çiftçilik, dokumacılık ve inşaatçılık gibi meslek mensuplarını bu mesleklerini yapmaya zorlaması durumunda emsal ücreti (ucretu'l-misl) belirlemesi gerektiğidir. İş yaptıranın bundan daha az ücret ödemesine, -zorunlu olarak- iş yapmanın da daha fazla ücret almasına izin vermez. Bu vacip tes'irden biridir.

Aynı şekilde, insanlar silah, köprü vb. cihad aletlerini yapanlara ihtiyaç duyarlarsa, emsal ücretle iş yaptırtırlar. Hem iş yaptıranların onlara zulmetmesine, hem de iş yapanların -kendilerine ihtiyaç duyulmasına rağmen- haklarından fazlasını almalarına fırsat verilmez. Bu, işlerdeki narh (tes'ir-fi'l-amal)'tır.

^{70[70]} İğreti olan.

^{71[71]} İğreti veren.

^{72[72]} Kendisine vakıf yapılan.

^{73[73]} Bir şeyin başkasına verilmesi gereken vacip bir hak olarak ortaya çıkışı.

^{74[74]} Muraba'a: Bahar mevsimi için kiralama.

^{75[75]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 28-31.

Mallara (tes'ir fi'l-emval) gelince, şayet insanlar cihad için bir silaha ihtiyaç duyarlarsa, silah yapanların bu silahı emsal bedelle (ivadu'l-misl) satmaları gerekir, silahlan ellerinde tutup, düşmanın saldırmasına veya malları ihtiyacı olanlara satıcıların istedikleri fiyatın sürmelerine fırsat verilmez.

Şayet imanı cihada gidecekleri belirlerse, onlar bu işi yapmak zorundadırlar. Rasulullah (s.a.v.):

"Savaşa çağrıldığınızda, savaşa gidiniz" buyurmaktadır.^{76[76]}

Yine Rasulullah (s.a.v.):

"Müslümanın zorda ve kolayda sevinçte ve üzüntüde, başkasının kendisine tercih edilmesi durumunda itaat etmesi gerekir" buyurmuştur.^{77[77]}

Canı ve malıyla cihad yapması vacip olduğuna göre, ci-hadda ihtiyaç duyulanı emsal bedelle satması neden vacip olmasın?

Canıyla cihad yapmaktan aciz olanın, bilginlerin iki görüşünün daha sahih olanına göre -İmam Ahmed'den yapılan rivayetin biri de bu şekildedir-, malıyla cihad yapması gerekir.

Yüce Allah malla ve canla cihadı Kur'an'ın birçok yerinde emretmiştir. Yine Yüce Allah:

"Allah'a karşı gelmekten gücünüz yettiğince sakının." buyurmaktadır. (Tegabun: 64/16)

Rasulullah (s.a.v.)'de:

"Size bir işi emrettiğimde gücünüz yettiğince onu yerine getirin" buyurur.^{78[78]}

Bedenle cihaddan aciz kalandan malla cihad yükümlülüğü düşmediği gibi, malla cihaddan aciz olandan da bedenle cihad yükümlülüğü düşmez.

Yatalak hastalık ya da yaşlılık dolayısıyla hacca gitmekten aciz olanın kendi adına hacca gidecek kişiye malından pay ayırmayı vacip kılan, malıyla güç yetirene vacip kılmış olur. Bu görüş ise, açık bir biçimde çelişkilidir.^{79[79]} Aynı şekilde, evlerde öğütme ve ekmek yapmaktan aciz olmaları dolayısıyla, insanların kendileri için öğütecek veya ekmek haline getirecek olanlara ihtiyaç duymaları da böyledir. Nitekim, Rasulullah (s.a.v.) devrinde Medine halkı böyleydi. Hem ücretle öğütecek ve ekmek yapacak, hem de un ve ekmek olarak satacak kimseleri yoktu tahıl olarak satm alırlar, evlerinde öğütürler ve ekmek yaparlardı, tes'ire ihtiyaç duymazlardı. Hububat getiren onu satar, insanlar da piyasaya sunandan satm alırlardı. İşte bunun için, Rasulullah (s.a.v.):

"Malını piyasaya sunan (calib) rtzıklandırılmıştır, karaborsacı (muhtekir) ise mel'undur.^{80[80]}

^{76[76]} Buhari Cihad: 127; Müslim Cihad: 2.

^{77[77]} Buhari Fiten: 3; Müslim Iraare: 35, 41-42.

^{78[78]} Buhari İ'tisam: 142; Müslim Fezail: 183.

^{79[79]} Hisbe'nin Arapçasım yayına hazırlayan Muhammed Zuhri en-Neccar, metnin şöyle olması gerektiğini belirtiyor: "Herhangi bir sebeple aciz kalana hacı vacip kılıp, her ikisi de herhangi bir şekilde gücü yelene farz olmakla birlikte aynıısını cihadda farz kılmayan, çelişkiye düşmüş olur."

^{80[80]} İbn Mace Ticarat: 6; Darimi Büyü: 12.

"İhtikar yapan günahkardır.^{81[81]} buyurmuştur.

Rasulullah'ın (s.a.v.) kafizu't-tahhan-ı (değirmenci ölçeği) yasakladığıyla ilgili rivayet, zayıf bir hadistir, hatta batıldır.^{82[82]} Çünkü, insanlar ihtiyaç duymadığından o devirde Medine'de değirmenci ve fırıncı yoktu. Nitekim, müslümanlar çeşitli ülkeleri fethettiklerinde, çiftçilerin hepsi kafirdi. Çünkü müslümanlar cihadla ilgileniyorlardı.

İşte bunun için, Rasulullah (s.a.v.), Hayber'i fethettiğinde -ziraatçılık yerleşmeyi gerektirdiğinden- sahabenin ziraatçılık yapamaması dolayısıyla, yarıya ziraatçılık yapmak üzere bu şehri Yahudilere verdi. Hayber'i fethedenler, Rasulullah'a (s.a.v.) ağaç altında bey'at eden Bey'atu'r-Rıdvan'ın halkıydı. Sayıları bindörtüüz kadardı. Ca'fer'le birlikte Habeşistan'dan dönenler de onlara katıldı. Rasulullah'ın (s.a.v.) Hayber toprağını aralarında paylaştıkları da bunlardır. Şayet onlardan bir kısmı ziraatçılık için burada yerleşseydi, kendilerinden başkasının yerine getirmeyeceği dinin yararları ortadan kalkardı, Ömer (r.a.) zamanında, ülkeler fethedilip, müslümanlar çoğalınca Yahudilere ihtiyaçları kalmadı, onları sürdüler. Rasulullah (s.a.v.):

"Sizi burada dilediğimiz sürece (bir rivayete göre "Allah sizi tuttuğu sürece") tutarız.^{83[83]} buyurmuştur.

Vefatı sırasında da oradan çıkarılmalarını emretmişti. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Yahudileri ve hıristiyanları Arap yarımadasından sürünüz.^{84[84]}

Bu sebeple, Muhammed b. Cerir et-Taberi gibi bir grup bilgin, kafirlerin ancak müslümanlar kendilerine ihtiyaç duyduklarında müslümanların ülkelerinde cizyeye oturtulabilecekleri, kendilerine ihtiyaç duyulmadığında Hayber halkı gibi sürülecekleri görüşünü benimsemiştir. Bu konu, yeri burası olmayan tartışmalı bir konudur.

Bu açıklamalardaki gaye, insanların değirmenci ve fırıncılara ihtiyaçlarının iki şekilde olduğudur.

a) Evdekiler için öğüten ve ekmek yapan kimseler gibi, imalat yapmalarına ihtiyaç duymaları. Bu kişiler ücret almaya hak kazanırlar. Kendilerine ihtiyaç duyulması halinde, diğer meslek mensupları gibi sadece emsal ücreti alabilirler.

b) İmalat ve satışlarına, ihtiyaç duymaları. Böylelikle, insanların piyasadan almaya ihtiyacı dolayısıyla hububatı alacak, öğütecek ve pişireclere, ekmek olarak satacaklara ihtiyaç duyarlar. Şayet bunların, insanların ihtiyacı olmakla birlikte, piyasaya sunulan hububatı satın alıp, un ve ekmek olarak diledikleri fiyatla satmalarına fırsat verilirse, bu büyük bir zarar olur. Bunlar, dört mezhep imamı ve müslüman bilginlerin çoğuna göre, ticaret zekatı ödemekle mükellef

^{81[81]} Müslim Musakat: 129, 130; Ebu Davud Büyü: 40-41; İbn Mace Ticarat: 6; İmam Ahmed: 1/31, 2/33, 3/453.

^{82[82]} Kafizu't-Tahban (değirmenci ölçeği). Un yaptıracak olanın buğdayını değirmenciye verip, değirmencinin de Ücretini undan alması meselesi, Hanefi fikhında çok tartışılmış bir problemdir.

^{83[83]} Buhari Cizye: 6; Müslim Musakat: 6; Maljk Musakat: 1.

^{84[84]} Buhari Cizye: 6; Müslim Musakat: 20; Darimi Siyer: 54.

tüccardır.

Aynı şekilde, satarak kar etmek gayesiyle bir şey satın alan, ister onda bir iş yapsın veya yapmasın, bir yiyecek, bir elbise veya hayvan satın alsın, ister bunları bir ülkeden yolcu, talebin artması vaktine kadar elinde tutup bekleten biri olsun, isterse dükkan sahipleri gibi sürekli devir-teslim (sürüm) yapan biri olsun, bütün bunların hepsine ticaret zekatı ödemek vaciptir.

İnsanların ihtiyaç duymaları dolayısıyla, un ve ekme yapmaları gerektiğinde, - önceden de geçtiği gibi- bunu yapmaya mecbur edilirler ya da belirli biri mecbur edilmeksizin insanların ihtiyaç duyduklarını gönüllü olarak yaparlar. Her iki durumda un ve hububata narh konur. Hububatı, unu, ekmeği hem kendilerine, hem de insanlara zarar verilmeksizin, normal kar sağlayarak emsal ücretle satabilirler.^{85[85]}

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NARH KONUSUNDAKİ TARTIŞMALAR

Piyasa Fiyatından Sapmalar

Bilginler tes'ir (narh) konusunda iki meselede görüş ayrılığına düşmüştür;

1) Yüksek bir fiyat bulunup, bazıları bunun da üstünde satmak istediklerinde, Malik'in mezhebine göre çarşıda bundan menedilirler.

Daha düşük fiyata satma meselesinde, Malikilerin iki görüşü vardır; İmam Şafii, İmam Ahmed'in mezhebine mensup Ebu Hafs b. el-Akberi (el-Ukberi), kadı Ebu Ya'la, eş-Şerif Ebu Ca'fer, Ebu'l-Hattab, İbn Akil ve diğerlerine göre ise menedilirler.

İmam Malik, Muvatta adlı eserinde Yunus b. Seyf'ten, o nun da Sa'id b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiği şu olayı delil olarak ileri sürüyor: Ömer, çarşıda kuru üzüm satan Ha-tıb b. Ebi Belta'a'ya uğradı. Ömer ona:

"Ya fiyatı arttırırsın, ya da çarşımızdan uzaklaştırılırsın" dedi.^{86[86]}

İmam Şafii ve onun görüşündekiler ise, Şafii'nin şu ona cevap verirler: ed-Deraverdi'den, Davud b. Salih et-Temmar'dan, el-Kasım b. Muhammed'den, Ömer'den rivayet edilir:

Ömer, el-Musalla çarşısında içlerinde kuru üzüm olan iki Çuval bulunan Hatıb'a uğradı. Fiyatını sordu. Her bir dirhem için iki mudd^{87[87]} arttırmasını istedi. Ömer Hatıb'a şunları söyledi:

"Taif ten kuru üzüm yüklü bir kervan geliyor. Onlar senin fiyatını göz önünde bulundurlar. Ya fiyatını yükselt, ya da kuru üzümünü evine koyar, dilediğin zaman satarsın." Ömer, eve dönünce kendisini sorguladı. Sonra evinde bulunan Hatıb'a geldi Ve şöyle dedi:

^{85[85]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 32-36.

^{86[86]} Malik Muvatta Büyü: 57.

^{87[87]} Mudd: Hanefüere göre: 1.032 litre, 815.39 gr.; çoğunluğa göre 0.687 litre, 543 gr.

"Sana söylediğim, bir bilgim dolayısıyla değildir ve bir kaza (bağışlayıcı durum) da değildir. Bu, kendisiyle bölge halkının iyiliğini istediğim bir şeydir. Nerede istersen orada sat, kaçta istersen o kadara sat..."

İmam Şafii şöyle diyor: "Bu hadis, Malik'in rivayet ettiğine aykırı değildir. Ne var ki, o, hadisin bir kısmını rivayet etmiştir veya ondan rivayet eden böyle rivayet etmiştir. Bu ise, hadisin başını ve sonunu bir araya getirmiştir. Ben de onu benimsiyorum." Çünkü insanlar, mallarına çok bağlıdır. Onların mallarının tamamını veya bir kısmını kendilerine gerekli olan durumlar dışında rızaları olmaksızın kimse alamaz; bu ise o zorunlu durumlardan değildir.

İmam Malik'in görüşüyle ilgili olarak Ebu'l-Velid el-Baci şöyle diyor:

"Düşük satanın uyması istenen, insanların çoğunun uyguladığı fiyattır. Bir veya az sayıda kişi fiyatı düşürmekte çoğunluktan ayrılırlarsa, çoğunluğun fiyatına uyum sağlamaları emredilir. Çünkü, esas alınan, çoğunluğun durumudur, satılan mallar da buna göre değerlendirilir."

İbnu'l-Kasim, Malik'ten "İnsanlar, beş için cezalandırılmaz" şeklinde rivayet ediyor. Diyor ki:

"Bence bu konuda çarşıların durumuna bakmak gerekir."

Çarşıda fiyatı arttıran ceza verilir mi? Yani, düşük fiyatla verene uyguladığı gibi, mesela satılan mal kadar dir-. hemle ceza uygulanır mı?

Ebu'l-Hasen el-Kassar el-Maliki şöyle diyor:

"Bilginlerimiz, Malik'in 'Fakat fiyatı kim indirirse' sözü hakkında ihtilaf ettiler. Bağdad'lılar der ki:

"Başkaları sekizini satarken, beşini bir dirheme satanı kastetti.' Mısır'Mardan bir grup 'Başkası beşini satarken, sekizini satanı kastetti' derler. Bence, her iki durum da yasaktır. Çünkü insanlar beş satarken, sekiz satan, çarşı halkının alım-satım düzenini bozar. Hatta bu kavga ve düşmanlığa götürebilir. Hepsinin yasaklanmasında yarar vardır."

Ebu'l-Velid şunları söylüyor:

"Şüphesiz ki bu, çarşı esnafıyla ilgili hükümdür. Malını piyasaya sürene73 gelince, İmam Muhammed'in rivayet ettiği Muvatta' kitabında 'Malım piyasaya sunanın çarşıda diğerlerinden daha aşağıya satması yasaklanamaz' ifadesi yer alır. İbn Habib ise 'Buğday ve arpa dışındakiler, ancak diğerlerinin fiyatıyla satılır, bu fiyata uyulmazsa çarşıdan çıkarılır. '

Buğday ve arpa Calibi ise, dilediği gibi satabilir, ancak kendileriyle ilgili olarak çarşı halkının hükmü geçerlidir. Bazılarına izin verilirse, fiyat konusunda serbest bırakılırlar. İzin verilenler çokça, kalanı için ister onlar gibi satın, isterseniz ayrılıp gidin' denir."

İbn Habib şöyle diyor:

"Bu yensin yenilmesin mekil (ölçüden) ve mevzunda (tartılan) geçerlidir. Çünkü, diğerleri arasında bir benzerlik bulunmadığından dolayı tes'iri mümkün değildir."

Ebu'l-Velid der ki: "Mekil ve mevzun eşit olduklarında, demek istiyor. Şayet farklı olursa, kaliteliyi satanın, daha kötüyü satanla aynı fiyata satması

emredilemez." ^{88[88]}

Tavan Fiyatın Belirlenebilmesi

Tes'ir konusunda bilginlerin görüş ayrılığına düştüğü ^{89[89]} Calib, ithalatçı. ikinci mesele, insanlar vacip olanı yerine getirmekle birlikte, çarşı halkının aşamayacakları bir sınırın belirlenip belirlenemeyeceği konusudur.

Bilginlerin çoğu, hatta meşhur görüşünde bizzat İmam Malik, bu durumu kabul etmez. Bu görüş İbn Ömer, Salim ve el-Kasım b. Muhammed'den de rivayet edilir.

Ebu'l-Velid; Sa'idb. El-Müseyyeb, Rabi'ab. Ebi Abdir-rahman ve Yahya b. Sa'id'den tavan fiyat belirlenebileceğini -sözlerini zikretmeksizin- rivayet eder.

Eşheb, Malik'ten "Sahibu's-Suk"un ^{90[90]} kasapların sattığı koyun eti için ^{91[91]} deve eti için yarım ntl-şeklinde narh koyabilir, buna uymazlarsa çarşıdan çıkarılırlar" görüşünü nakleder. Der ki:

"Satın almalarını uygun gördüğü miktar için narh konmasında bir beis yoktur, ama çarşıdan uzaklaşmalarından korkarım."

Bu görüşü benimseyenler, bunun, fiyatın yükseltilmesini ve durumlarının bozulmasını önlemek suretiyle, insanların yararına olduğunu belirttiler. İnsanların satışa zorlan-mayıp, veliyyu'l-emr'in alıcı ve satıcı lehine uygun gördüğü yarara göre belirlediği fiyat dışında, satmaktan alıkona-caklarını, ifade ederler. Satıcının kar etmesi yasaklanamaz, onun da insanlara zararlı olmasına izin verilmez.

Çoğunluk ise, daha önce geçen ve Ebu Davud ve başkalarının da el-Ala b. Abdirrahman'dan, o babasından, babasının da Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadisi delil olarak ileri sürer: Bir adam Rasulullah'a (s.a.v.) gelerek:

"Ey Allah'ın elçisi! Narh koysana!" dedi. Rasulullah (s.a.v.):

'Hayır, Allah'a dua ederim» cevabını verdi. Adam, yeniden geldi ve:

"Ey Allah'ın elçisi! Narh koysana!" dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.):

"Fiyatları yükselten ve düşüren Yüce Allah'tır. Ben de başkasına ait haksız bir mal olmaksızın Allah'a kavuşmak emelindeyim." buyurdu. ^{92[92]}

Derler ki: "İnsanların vacip olamayan bir satışa zorlanması ya da şer'an mubah kılmandan engellenmesi onlara zulümdür; zulüm ve haramdır."

Caiz görenlere göre bunun niteliğine gelince, İbn Habib şöyle diyor:

"İmam, bu şeyin çarşı halkından ileri gelenlerini toplamalı, doğruluklarını göstermek için başkalarını hazır bulundurmalıdır. Onlara:

"Nasıl alıyorsunuz? Nasıl satıyorsunuz?" diye sormalıdır. Rız oluncaya değin,

^{88[88]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 37-39.

^{89[89]} Calib, ithalatçı

^{90[90]} Çarşı yöneticisi.

^{91[91]} Rıtl: 407,695 gr.

^{92[92]} Ebu Davud, Büyü: 49; Tirmizi, Büyü: 73

onların ve halkın yararı bulunan noktaya kadar indirim yapmalarını sağlar. Tes'ire zorlanmazlar, ama gönüllü olarak buna yönlendirilirler. Cevaz verenler de zaten bu şekilde izin vermişlerdir."

Ebu'l-Velid şöyle diyor: "Bunun gerekçesi, bu yolla, onun, alıcı ve satıcıların yararlarını bilme imkanını elde etmesidir. Bu konuda satıcıların ayakta durabileceği ve insanlara zarar vermeyecekleri bir kar belirler."

Bu konuda onlar için bir kar olmayan fiyatı rızaları bulunmaksızın belirlemesi, fiyatların bozulması (fesadu'l-es'ar), temel gıda maddelerinin (akvat) saklanması ve insanların mallarının telef edilmesi sonucunu doğurur."

Derim ki: Bilginlerin tartışma konusu ettiği işte budur.

İnsanların satmaları gerekenden kaçınmalarına gelince, işte bu durumda vacibi yapmaları emredilir, yapmazlarsa cezalandırılırlar. Aynı şekilde, emsal bedelle (semenu'l-misl) satması gerekip daha fazlası olmadıkça satmaktan kaçınmaların da vacip olanı yapması emredilir, yapmaması durumunda hiç şüphesiz cezalandırılırlar.^{93[93]}

Tesir'in Mutlak Olarak Yasak Olduğunu Benimseyenlerin Hatası

Rasulullah'ın (s.a.v.):

"Fiyatı ayarlayan, bolluk, darlık ve rızık veren Allah'tır. Şüphesiz ben, -hiçbir kimsenin, benden talep edeceği mal ve can hususundaki bir haksızlığım olmadan-Allah'a kavuşmak emelindeyim^{94[94]} hadisine dayanarak tes'iri mutlak olarak yasaklayanlar hatalıdır. Çünkü, bu özel bir olaydır (kadıyye mu'ayyene), genel bir söz değildir. Bu olayda, vacip bir satıştan veya işten kaçınan, ya da emsal bedelden daha fazlasını isteyen herhangi birisi yoktur.

Bilindiği gibi, adet olduğu şekilde sahibi malı piyasaya arz edip, insanlar bu mala aşırı talep duyduklarında narh konmaz.

Belirttiğimiz gibi, Medine'de, satılan gıda maddeleri çoğunlukla dışarıdan gelirdi, bazan orada ekilen birşey de satılabilirdi, burada yalnızca arpa ekilirdi. Alıcı ve satıcılar belirli kişiler değildi. Orada bir işe veya malına ihtiyaç duyduğu herhangi bir kimse yoktu. Bilakis, müslümanların hepsi aynı cinstendi, hepsi Allah yolunda cihad ederdi. Müslümanlardan ergenlik çağına ulaşan ve gücü yetenlerin hepsi savaşa çıkardı. Her biri canıyla ve malıyla ya da zekat ve fey'den verilenler ve başkasının hazırladığıyla savaşırdı. Satıcıların emtiasını yalnızca belirli bir ücretle satmaya zorlanmaları, haksız bir zorlama olurdu. Satışın kendisine zorlamak caiz olmadığına göre, fiyatın belirlenmesi de aynı şekilde caiz olmazdı.

Bir şeyi satması kendisine düşen kişiye gelince, bu Ra-sulullah'ın (s.a.v.) kendisi için fiyat belirlediği, bu fiyatı uygulayan ve narh konan kişi gibidir. Buhari ve Müslim'de yer alan rivayete göre, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Her kim, kendisi ile bir başkası arasında ortak olan bir köleyi azad eder ve

^{93[93]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 39-42.

^{94[94]} Ebu Davud, Büyü: 49; Tirmizi, Büyü: 73

azada yetecek malı varsa, hiçbir eksiklik ve fazlalık olmaksızın o şahsın malında köleye adilane kıymet konur. Kölenin geri kalan hisseleri de bu şahsın malından ödenip köle tamamıyla azad edilir.^{95[95]}

Kölenin hürriyetini tamamlamak için, ortağının azad etmediği payını azad etmeye malik olması vacip olunca, kölenin bütünü adil ve tam bir şekilde değerlendirilmek ve değerinden payı verilmek suretiyle fiyatı (ıvad) belirlenir.

Malik, Ebu Hanife ve İmam Ahmed gibi bilginlerin çoğuna göre, ortağın hakkı yarısının değerinde değil, değerinin yarısındadır. İşte bu sebeple, bu bilginler ortaklardan biri isteyince taksimi mümkün olmayanların satılacağı ve bedelinin bölüşüleceği, kaçmanın satmaya zorlanacağını benimser.

Ba/ı Malikiler bunu icma olarak anlatır. Bu sahih hadisin de belirttiği gibi, ortağın hakkı değerinin yarısındadır. Ortağın hakkının verilmesi, ancak tümünün satılmasıyla mümkün olur. Sari, ortağın ihtiyacı dolayısıyla bir şeyin malikinin mülkünden emsal bedelle (ıvadu'l-misl) çıkarılmasını vacip kıldığına ve malikin değerinin yarısından fazlasını isteme hakkı bulunmadığına göre, muztann yiyecek, giyecek vb. uç, ihtiyacı gibi, ihtiyacı bu payının azad edilmesine ihtiyacıdan dolayı daha fazla olanın durumu nedir?

İşte, Rasulullah'ın (s.a.v.) tümünün emsal değerinin (kıymetiu'l-misl) belirlenmesini emretmesi, gerçek bir tes' irdir.

Aynı şekilde, ortaklık ve taksim (mukaseme) zararından kurtulmak için, ortağın, fazla değil, alıcının ödediği aynı bedelle meşfu'un (şuf a konusu taşınmazın) yarısını onun elinden alması caizdir. Bu, sünnetten çok sayıda delil ve bilginlerin icmasıyla sabittir.

Bu, bir kişi için tamamlama yararını elde etmek gayesiyle, fazla değil, emsal bedelini Ödemeye zorlama olduğuna göre, bundan daha büyüğünün durumu nasıldır?

Ortağına istediği fiyata satma hakkı yoktur. Hatta, kendine mal olan bedelden daha fazlasını ortaktan isteme hakkına sahip değildir.

Gerçekte bu, bir eşit tevliyedir. Çünkü, tevliye^{96[96]} alıcının elindeki malı kendine malolan fiyatta başkasına vermesi durumudur. Bu, emsal fiyatla satıştan daha ileridedir. Bununla birlikte, alıcı, ortağı dışındaki birine satmaya zorlanamaz, ona istediği gibi satabilir. Çünkü, bu yabancıyı onu satın almaya ihtiyacı, ortağı gibi değildir.^{97[97]}

Özel ve Kamusal İhtiyaçların Karşlanması

Bir topluluğun barınacakları başka bir yer bulamadıklarında birinin evinde oturma zorunluluğu olursa, bu kişinin o topluluğu evinde oturtması gerekir. Aynı şekilde soğuktan korunacakları elbiselerin, ya da yemek pişirecekleri, ev yapacakları veya su içecekleri aletlerin iğreti verilmesine ihtiyaç duyduklarında

^{95[95]} Müslim Eyman: 50, 51; Ebu Duvad İtak: 6.

^{96[96]} Alış fiyatına satış. 44

^{97[97]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 42-44.

da bunları karşılıksız olarak vermesi gerekir.

Su çekecekleri bir kovanın, yemek pişirecekleri bir tencerenin ya da kazanacakları bir ayak keserinin iğreti verilmesine ihtiyaçları olursa, fazlasıyla değil, emsal ücretle (ucretu'l-misl) vermesi gerekir mi?

Bu konuda -İmam Ahmed'in ve diğerlerinin mezhebinde- bilginlerin iki görüşü vardır. Sahih olan, Kur'an ve Sünnet'in de gösterdiği gibi, sahibinin bunların yararına veya bedeline ihtiyacı yoksa, karşılıksız vermenin vacip olduğudur. Yüce Allah şöyle buyurur:

"Vay o namaz kılanların haline ki: Onlar kıldıkları namazdan gafildirler. Onlar gösteriş yaparlar. Onlar (iğreti olarak) basit şeyleri dahi vermezler." (Maun: 107/4-7)

İbn Mes'ud'dan nakledildiğine göre, şöyle demiştir:

"Ma'un'u (basit şeyleri), kovanın, tencerenin ve baltanın (ayak keserinin) iğreti verilmesi olarak değerlendirirdik."

Buhari ve Müslim'de Rasulullah'dan (s.a.v.) atla ilgili olarak şöyle buyurduğu rivayet edilir:

"O kimisi için ecirdir, kimisi için (fakirlik ve ihtiyacına) bir perdedir, bazısına da boynunda bir vebaldir.^{98[98]}

Yine Buhari ve Müslim'de Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilir:

"Su (veya süt) kovasının ve erkek develeri ihtiyacı olanlara tohumluk için iğreti verilmesi devedeki haklardandır.^{99[99]} Rasulullah'ın (s.a.v.) erkek at ve deve için, dişi at ve deve sahibinden ücret almayı yasakladığı sabittir.^{100[100]}

Bu menfaatin bağışlanması gerektiği, İmam Ahmed ve diğerlerinin görüşüdür.

Toprak sahibine bir zarar vermeksizin başkasına alt bir topraktan su geçirme ihtiyacı doğunca, toprak sahibi buna zorlanabilir mi? Bu konuda bilginlerin iki görüşü, İmam Ahmed'den iki rivayet vardır. Bu konudaki haberler, Ömer'den (r.a.) nakledilir el-Muhenna'a şöyle demiştir:

"Karnının üstünden de olsa, onu oradan akıtacağız." Sahabe ve tabiinden birçoğuna göre, zinet eşyanın zekatı, iğreti olarak verilmesidir. Bu, aynı zamanda İmam Ahmed ve başkalarının, iki açıklama şeklinden biridir. Bağışlanması gereken mafaatler iki çeşittir:

1) Menfaatlerin bir kısmı, atta, devede ve zinet eşyasının ariyet verilmesinde belirttiğimiz gibi, malın hakkıdır.

2) Menfaatlerin bazısı ise, insanların İhtiyacı dolayısıyla vacip olur.

Aynı şekilde, bedeni menfaatlerden, sözgelişi insanlara ilim öğretmek ve fetva vermek, şahitlik yapmak ve aralarında hükmetmek, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, cihad etmek vb. bedeni menfaatlerden yararlandırma, ihtiyaç durumunda vaciptir.

Muhtaçların malların menfaatlerinden yararlandırılmalarının vacip olması engellenemez. Yüce Allah (c.c.) şöyle

^{98[98]} Ebu Davud Zekat: 32.

^{99[99]} Buhari Cihad: 48; Müslim Zekat: 24.

^{100[100]} Müslim Zekat: 27; Darimi Zekat: 3.

buyuruyor:

"Kitap onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın... çağrıldıklarında çekinmesinler."

(Bakara: 2/282)

Şahitlik için ücret alınması konusunda bilginlerin dört görüşü vardır; bunlar, İmam Ahmed ve başkalarının dört açıklama şeklindedir:

- 1) Mutlak olarak caiz değildir.
- 2) Ancak ihtiyaç halinde caiz olabilir.
- 3) Caizdir; ancak, bizzat kendisinin şahitlik yapması gerektiğinde caiz değildir.
- 4) Caizdir; şayet iş (amel) sırasında ücret alırsa, eda sırasında alamaz.

Bütün bunların özel açıklanma yerleri vardır. Buradaki gayemiz, malın ya emsal bedel (semenu'l-misi) veya satın aldığı bedel gibi belirlenen bir bedelle (semen mukadder) malını satması gerektiği şeklinde çeşitli konularda sünnet delili bulunduğundan fiyat belirlemenin (takdiru's-semen) mutlak olarak haram olmadığı neticesine ulaşmaktır.^{101[101]}

Allah Hakları ve Kul Hakları

Rasulullah'm (s.a.v.) azad eden ortağın payını satın alma konusundaki kölenin değerini belirleme emri hürriyeti tamamlamak içindir; bu, Allah hakkıdır.

İnsanların genel bir ihtiyaç duyduğu konuda hak, Allah'a aittir, işte bu sebeple, bilginler, böylesini, kulların hakları (hukuk'l-adameyyin) ve hadleri (hududu'l-ademiy-yin) değil de, Allah'ın hakları (hukukullah) ve hadleri (hu-dudullah) olarak kabul ederler. Sözügelisi, camilerin hakları, fey' malı, zekatlar, ihtiyaç sahiplerine ve kamu yararına vakıf vb. böyledir. Yine, isyancılığın, hırsızlığın, zinanın, şarap içmenin cezalandırılması (hadler) da bu gruptandır. Malı yüzünden bir kişiyi öldüren, bilginlerin ittifakıyla zorunlu olarak öldürülür, bu konuda maktulün mirasçılarının af yetkileri yoktur. Aralarındaki bir husumet gibi öyle bir garaz dolayısıyla bir kişiyi öldürmek ise böyle değildir. Bu, maktulün velilerine aittir. Bilginlerin ittifakıyla, isterlerse katlederler, isterlerse affederler.

İnsanların yiyecek, giyecek vb. ne ihtiyacı kamu yararıyla ilgilidir. Buradaki hak özel bir kişinin değildir. Bunlarda satması gereken mal için emsal fiyatın (semetu'l-misl) belirlenmesi, hürriyetin tamamlanması için belirlenmesinden daha üstündür. Ancak hürriyetin tamamlanması, azad eden ortağa düşer. Şayet fiyat belirlenmezse, diğer ortağın dilediğini istemesiyle zarara uğranılır. Oysa burada insanların hepsinin kendilerine yiyecek ve giyecek satın alması zorunludur. Şayet eşyasına ihtiyaç duyulan kişiye dilediği gibi satma fırsatı verilirse, insanların zararı daha büyük olur.^{102[102]}

^{101[101]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 44-47.

^{102[102]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 47-48.

Özel İhtiyaçlar ve Toplumun Sorumluluğu

İşte bunun için hukukçular, "İnsan başkasının malına muztar kalırsa, mal sahibinin bu malı emsal fiyatıyla (seme-nu'l-misl) vermesi gerekir" demektedirler.

Satması gerekenle gerekmeyen arasında bir ayırım yapmak gerekir. Mezhep imamlarının muavazayı (değişimi) vacip kılmaktan ve narhtan en uzak olanı, İmam Şafii'dir. Bununla birlikte o, malına muztar kalınan kişinin bunu emsal fiyatla (semenu'l-misl) muztar kalana vermesi gerektiği görüşündedir.

İnsanların ihtiyacı olması durumunda tes'irin cevazı konusunda şafil hukukçular görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bu konuda iki görüşleri vardır.

Ebu Hanife yanlısı hukukçular, şöyle demektedirler: "Sultan, ancak kamu zararı sözkonusu olması durumunda narh koyabilir. Muhtekir'in durumu hakime götürüldüğünde, bu konudaki fiyatı gözönünde tutarak kendisinin ve ailesinin azığından arta kalanı satar, ihtikar yapmasını yasaklar. Şayet tüccar hakime ikinci kez dava edilirse, onu önlemek (zerc) veya insanların zararını ortadan kaldırmak için hapseder ve takdir ettiğibir ceza verir. Eğer gıda maddesinin sahipleri, değeri fahiş bir şekilde aşarlar ve hakim de insanların haklarını ancak narhla koruyabilirse, bilirkişilere (ehlu'r-re'y ve'l-basire) danışarak narh koyar. Narh koyduktan sonra herhangi birisi fiyatı aşarsa, onu narha uymaya mecbur eder."

Bu, Ebu Hanife'nin görüşü açısından çok açıktır; zira, hür bir insana hacr konamayacağı görüşündedir. Belirli kişilere hacr^{103[103]} konması dışında, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre de böyledir. İmam'ın belirlediği fiyatla satanın bu işlemi sahihtir, çünkü tehdit altında değildir.

Acaba, karaborsacının stok ettiği gıda maddesini rızası olmaksızın hakim (kadı) satabilir mi? Bunun, borçlunun malı hakkında bilinen ihtilaf gibi olduğu söylenmiştir. Bazıları işte burada ittifakla satabilir demektedirler; çünkü Ebu Hanife, hacr'i kamu zararının ortadan kaldırılması için benimsemektedir.^{104[104]}

Piyasa Fiyatı ve Adil Fiyat

Rasulullah (s.a.v.) devrinde fiyat yükselince, narh koymasını istediler, ancak o bundan kaçındı. Yanında gıda maddesi bulunup, satışından kaçınan olduğu belirtilmemiştir. Bilakis, gıda maddesi satanların çoğu, bunları dışarıdan getirmekte ve çarşıya girince satmaktaydılar.

Ne var ki Rasulullah (s.a.v.), şehirlinin köyle malını kapatmasını ve onun simsarı olmasını yasaklamıştır. Rasulullah (s.â.v.) şöyle buyuruyor: "İnsanları bırakınız, Allah onları birbirlerinden rızıklandırır."^{105[105]}

^{103[103]} Kısıtlama

^{104[104]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 48-49.

^{105[105]} Müslim Buyu: 30; Ebu Davud Büyü: 45

Bu hadis, Rasulullah'dan (s.a.v.) birkaç şekilde sabittir.

Fiyatı (piyasayı) bilen şehirlinin, emtiayı dışarıdan getiren köylüye aracılık etmesini yasaklamıştır. Çünkü, insanların ihtiyacını bilerek beklerse, alıcıya fiyatı yükseltir. Her ne kadar vekalet, genelde mubah ise de, insanların zararına olarak fiyat yükseltildiğinden köylüye aracılık etmesini yasaklamıştır.

Rasulullah (s.a.v.) dışarıdan mal getirenleri karşılamayı yasaklamıştır. Bu, Sahih'te bir çok şekilde sabittir. Rasulullah (s.a.v.) satıcıya, çarşıya indiğinde seçim hakkı tanımıştır. Bu sebeple, hukukçuların çoğu, emsal fiyatın altında ve aldanma oluşu dolayısıyla satıcı zarar gördüğünden ötürü yasakladığı görüşündedir.

Rasulullah (s.a.v.) bu satıcıya seçim hakkı tanımıştır, ancak, bu seçim hakkı, mutlak mıdır, yoksa aldanması durumunda mı söz konusudur? Bu konuda bilginlerin iki görüşü vardır. İmam Ahmed'den her ikisi de rivayet edilmektedir. Daha açık olanına göre, seçim hakkı, aldandığı zaman söz konusudur. İkinciye göre, mutlak olarak bu hakkı vardır; İmam Şafii'nin açık görüşü de budur.

Bir grup bilgin ise, karşılayan, malı alıp sonra sattığında, alıcı zarara uğrayacağından dolayı yasaklandığı görüşündedir.

Kısacası, Rasulullah (s.a.v.) satıcının fiyatı -ki bu emsal fiyattır (semenu'l-misl)- ve alıcının da metai bilmesi için, aslında helal olan ahm-satımı yasaklıyor. Kıyam yanlış yapar ise şöyle diyor: "Alıcı dilediği şekilde satın alabilir; bizzat satıcıdan almıştır. Aynı şekilde köylü, şehirliyi vekil kılabilir."

Ne var ki, Sari, kamu yararını gözetmiştir. Çünkü, dışarıdan mal getiren (calib), fiyatı bilmeyince emsal fiyattan habersiz kalıp alıcı onu aldatabilir. İşte bu sebeple, İmam Malik ve İmam Ahmed her mustersil'i buna katmaktadır. Mustersil, pazarlık yapmayan ve malın değerini bilmeyendir. Bu açıdan, fiyatı bilmeden piyasaya mal getiren yerindedir.

Görüldüğü gibi, bu satıcıdan alma zorunlulukları yoksa da, insanın bu gibilere mutlaka normal fiyatla (bu emsal fiyattır) satması gerekir. Ancak, malın değerinden habersizlikleri veya satıcıya güvenmeleri dolayısıyla, pazarlık yapmıyorlar. Satışta rıza esastır, rıza da bilgiden sonra doğar. Aldatıldığını bilmeyen, bazan razı olur, bazan olmaz. Alda-(ildiğini bilen ve razı olan için bir problem yoktur, ama emsal fiyata (semenu'l-misl) razı olmazsa, bu hoşnutsuzluğu dikkate alınmaz. Bu sebeple, Sari, kusur veya tedlisi^{106[106]} bilmeyene seçim hakkı tanımıştır. Çünkü, alım-satımda, malın sağlam ve içinin de dışı gibi olması esastır. Buna rağmen satın aldığı anda, rızası böylece ortaya çıkmış olur. Malda bir hile ve kusur olduğu, -sözgelişi bir niteliğini belirtir de bunun aksi- ortaya çıkarsa, razı olabileceği gibi, olmaması da mümkündür. Razı olursa bir problem yok, ama razı olmazsa ahmsatım feshedilir.

Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde Hakim b. Hızam'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Alıcı ile satıcı (birbirlerinden) ayrılmadıkça seçim hakkına sahiptirler.

^{106[106]} Hile, malın kusurunu gizleme durumu.

Bunlardan her biri doğru söyleyip de (meta ve bedele ait hususları birbirine) açıklarlarsa, bu ahş-verişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur. Eğer iki taraf da (mal ve bedelin ayıbım) gizler ve yalan söylerse, bu ahş-verişlerinin bereketi giderilir.^{107[107]}

Sünen'in de şu hadis rivayet edilir:

"Bir adamın başkasının toprağında bir ağacı vardı. Toprağın sahibi, ağaç sahibinin girişinden zarar görüyordu. Bu durumu Rasulullah'a (s.a.v.) şikayet etti. Rasuluilah (s.a.v.), ağacın bedelini kabul etmesini ya da ağacı ona bağışlamasını emretti, ama adam bunu yapmadı. Rasulullah (s.a.v.), toprak sahibine sökmeye izni verdi, ağaç sahibine de şöyle buyurdu:

"Sen zarar verici birisin."^{108[108]}

Kamu Yararı Açısından Tes'ir

Bu olayda Rasuluallah (s.a.v.) ağacı bağışlamadığı takdirde- satmasını zorunlu kıldı, alıcının ihtiyacı olması durumunda satışın zorunluluğunu gösterdi.

İnsanların tümünün gıda maddesine duyduğu ihtiyaca göre, bunun ihtiyacı ne derece önemli olabilir?

Hububatı öğütmek ve pişirmek suretiyle gıda maddeleri ticareti yapanlar da böyledir. İnsanlar yararlanmaya ihtiyaç duyduklarında han, kaysariyye (kapalıçarşı) ve hamam sahipleri de böyledir. Çünkü, ticaret yapmak için bunları açmıştır. İnsanları, ihtiyaçları varken, ücret dilediği gibi olmadıkça içeri almaktan kaçınmasına izin verilmez, emsal ücretle bunlardan yararlandırmaya zorlanır. Aynı şekilde, insanlar ihtiyaç duyarken, ticaretini yapmak için buğday satın alıp, onu öğüten ve un satın alıp fırıncılık yapan kimseler de böyledir, hatta emsal fiyatla satmaya zorlanması daha da önemlidir. Pişirmek ve öğütmekten kaçınıp, insanlar da bundan zarar görürlerse, -daha önce de geçtiği gibi- bunları yapmaya zorlanır. İnsanlar yetecek ölçüde yaptıklarında normal fiyatla satın alınıp ihtiyaçları karşılanabilir ve narh koymaya ihtiyaç duyulmaz. Ama insanların ihtiyacı ancak adil narhla karşılanabilirse, tam adil narh konur.^{109[109]}

BEŞİNCİ BÖLÜM

SUÇ VE CEZA

Dini Konularda Aldatma

Dini konularda da aldatma ve hileler vardır. Sözgelisi, Kur'an, sünnet ve ümmetin selefinin icmasına aykırı bid'at söz ve fililer; müslümanların

^{107[107]} Buhari Büyü: 43; Müslim Büyü: 44- 47.

^{108[108]} EbuDavud Akdiye:31.

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 49-51.

^{109[109]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 52.

camilerinde ıslık ve el çırpma hareketleri yapma; sahabenin veya müslümanların çoğu hakkında kötü sözler söyleme; müslümanların imamları ve ileri gelenleri, ümmet içinde hayırla anılan yöneticiler aleyhinde konuşma; ilim ehlinin kabul ettiği Rasulullah'a (s.a.v.) ait hadisleri reddetme; Rasulullah'a (s.a.v.) iftira edilen uydurma hadisleri rivayet etmek, Rasulullah'ın (s.a.v.) şe-riatmden çıkmaya izin vermek şeklinde dinde aşırı gitmek, Allah'ın isim ve sıfatlarında ayetlerini tahirf etmekte, Allah'ın takdirini inkar etmekte, kaza ve kaderde Allah'ın emrine ve yasaklamasına muhalefette ilhad; Allah'ın yolundan döndürmek için ya da ehlinden olmayan biri tarafından iyi zannedilmesi maksadıyla peygamberlerin mucizelerine, evliyanın kerametlerine benzer sihirbazlık ve gözbağcılık oyunları yapmak hep birer dini aldatma ve hile örneğidir.

Bu gibi kötülükleri yapanların engellenmesi tevbe etmeyip yasaklandığında İslam'ın getirdiği ölüm, sopa vb. cezalardan biriyle cezalandırılması gerekir. Muhtesib, böyle-lerine sözlü veya fiili ta'zir cezası uygulamalı, kötülüğün beklendiği konulan a toplanmayı engellemelidir. Ceza ancak sabit olan bir su[^] dolayısıyla uygulanabilir.

Engelme ve tedbir, suç işleneceğini tahminle de olabilir. Ömer (r.a.) çocukların, ahlaksızlıkla tanınan kişilerle birlikte olmalarını engellemiştir. Bu yalancılıkla itham olunanın tanıklığından, hainlikle itham olunana güvenmek ve borcunu geciktirmekle itham olunanla ilişkiye girmekten korunma gibidir.^{110[110]}

Cezalar: Hadler ve Ta'zir Cezalan

a) Ta'zir'in Türleri:

İyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma, ancak şer'i cezalarla tamam olur. Çünkü Yüce Allah, Kur'an'la yola gelmeyi, sultanla yola getirir. Cezaların (hudud) uygulanması, veliyyulemr'lere vaciptir. Bu ise, vaciplerin terkedil-mesi ve haramların yapılması dolayısıyla ceza vermek suretiyle gerçekleşir.

Cezaların bir kısmı, zina iftirasında bulunana seksen değnek vurulması ve hırsızın elinin kesilmesinde olduğu gibi belirlenmiştir. Bir kısmı ise, "ta'zir" adıyla bilinip belirlenmemiştir, sayıları ve niteliği suçların büyüklüğü ve kü-çüklüğüne, suçu işleyen ve suçun azlığı ve çokluğuna göre farklılık gösterir.

Ta'zir'in bir çok çeşidi vardır. Bir kısmı sözlü azarlama ve alıkoyma, bir kısmı hapsedme, bir kısmı sürgün ve bir kısmı da dayak atma türündedir.

Şayet dayak türünden ta'zir, sözgeleşisi namazın kahnma-ması gibi bir vacibin terkinden, güç yettiği halde borcu ödememek, gasbedilen malı iade etmemek ve emenati ehline vermemek gibi vacip hakları yapmamaktan dolayı uygulanıyor ise vacibi yerine getirinceye kadar aralıklı olarak (birkaç kez ve her gün) uygulanır. Eğer dayak, geçmişte işlediği bir uça karşılık bir ceza veya Allah'ın

^{110[110]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 53-54.

ona ve onun dışındakilere verdiği bir ibret cezası ise, böylesi ceza ihtiyaç miktarınca uygulanır, bunun azı için bir sınır yoktur. ^{111[111]}

b) Ta'zir'in Miktarı: .

Ta'zir'in en çoğu konusunda, İmam Ahmed'in ve diğerlerinin mezheplerinde üç görüş vardır:

a) On sopa almalıdır.

b) Ya otuzdokuz, ya da yetmişdokuz sopa olarak hadlerin en azının altında olmalıdır. Bu, Ebu Hanife'nin görüşünü paylaşanların pek çoğuna, Şafii ve İmam Ahmed'in ashabından bir grubun görüşü olup, İmam Ahmed'den de rivayet edilmiştir, ama, şayet ta'zir belirlenen bir cezası olan suçla ilgiliyse, bu belirlenen miktarı aşmaz. Sözgelisi, nisabın altında bir malı çalma suçunun ta'ziri el kesme derecesine varamaz; şarapla ağzı çalkalamanın cezası içki haddine varamaz; zina dışındaki iftiranın cezası had derecesine ulaşamaz. Bu, görüşlerin en orta yolu tutanıdır; Rasulullah'ın (s.a.v.) ve Hulefa-i Raşidin'in sünneti de bunu göstermektedir.

Rasulullah (s.a.v.), karısının cariyesiyle yine karısının izniyle ilişki kuran kişiye yüz değnek vurulmasını emretmiş ve şüphe dolayısıyla haddi düşürmüştür. ^{112[112]}

Ebubekir ve Ömer, aynı yatakta bulunan erkek ve kadının her birine yüzer değnek vurulmasını emretmişlerdir. Ömer, yüzüğünü nakışlayan ve beytülmalдан alan kişiye yüz değnek vurulmasını emretmiştir; iki gün peşpeşe yüzer değnek vurdurmuş-tur. Gördüğü bid'ati dolayısıyla, Sabig b. Asel'e saymaksızın bir çok defa dayak atmıştır. Müslümanların birliğini bozan ve din konusundaki bid'atın propagandasını yapan kişiler gibi, yeryüzündeki bozgunculuğu ancak öldürülmesiyle ortadan kalkan kişi öldürülür. Yüce Allah:

"Bunun için İsrailoğullarına şöyle yazdık: 'Kim bir kimseyi bir kimseye veya yeryüzünde bozgunculuğa karşılık olmadan öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur.. (Maide: 5/32) Rasuhıllah da (s.a.v.):

"İşiniz bir tek adamın çevresinde toplu halde devam edip giderken, gelip sizin birliğinizi parçalamak isteyen -kim (nerede) olursa olsun- boynunu kılıçla vurunuz. ^{113[113]} buyurur.

Rasuhıllah (s.a.v.) kasten kendisini yalanlayan kişinin katledilmesini emretmiştir. Deylem el-Himyeri, Rasulullah (s.a.v.) buğdaydan yapılan bir içkinin hükmünü sorduğunda:

"Kim bunu içmeyi bırakmazsa, onu öldürün" cevabını vermiştir. ^{114[114]}

İşte bu sebeple, İmam Malik ve bir grup Hanbeli hukukçu, casusun öldürülmesi gerektiği görüşünü benimsemişlerdir. Malik ve ona katılan bazı Şafii hukukçular, bid'at propagandası yapanın öldürülmesi görüşündedir.

^{111[111]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 54.

^{112[112]} Ebu Davud Hudud: 27; Tirmizi Hudud: 21 Nesai Nikah: 80.

^{113[113]} Müslim imare: 59; Ebu Davud Sünne: 27.

^{114[114]} Ebu Davud Eşribe: 5. Hadis no: 3683.

Bu konunun asil açıklanma yeri burası değildir. Çünkü muhtesibin, ölüm ve el kesme cezası verme yetkisi yoktur.

Ta'zir'in bir çeşidi de sürgün ve uzaklaştırmadır. Nitekim Ömer (r.a.) şarap içeni Hayber'e Sabig b. Asel'i Basra'ya sürmüş, kadınların çılgına dönmesi yüzünden Nasr b. Haccac'ı Basra'ya uzaklaştırmıştır.^{115[115]}

c) Mali Cezalar:

a) Mali Cezaların Hukuki Durumu:

İmam Malik'in meşhur görüşüne, bazı konularda tartışmasız, bazılarında tartışmalı olarak İmam Ahmed'e ve ayrıntısı tartışmalı olmakla birlikte İmam Şafii'nin bir görüşüne göre, özel bazı konularda, mali ceza biçimindeki ta'zirler de meşrudur. Nitekim, Rasulullah'm (s.a.v.) sünneti de bunu göstermektedir. Medine haremünde avlanan kişiyi görenin bu avcıyı yağmalamasına izin vermiştir. Şarap kaplarının kırılmasını ve fiçilerin parçalanmasını emretmiştir. Yine Abdullah b. Ömer'e usfur bitkisiyle sarıya boyanmış iki elbisesini yakmasını emretmiştir. Abdullah:

"Onları yıkayayım mı?" diye sorunca, Rasulullah (s.a.v.):

"Hayır, yakmalısın" cevabını vermişti.^{116[116]}

Rasulullah (s.a.v.) Hayber savaşında ehli eşek eti bulunan kapların kırılmasını emretmiş, dökmek için izin istediklerinde bu izni vermiştir. Tencerelerde eşek eti kaynadığını görünce kırılmalarını ve içindekilerin dökülmesini emretmiştir.

"Etleri döküp de, kaplan yıkasak (olmaz mı)?" şeklinde sorulunca,

"Yahut böyle yapınız" cevabını vermiştir.^{117[117]} Bu, her ikisinin de caiz olduğunu göstermektedir. Çünkü bu şekilde ceza, vacip kılınmamıştır.

Rasulullah (s.a.v.) Mescidu'd-Dırar'ı yıktırması,^{118[118]} Musa, tanrılaştırman buzağıyı yaktırmasıdır. Rasulullah (s.a.v.) koruma altında bulunmayan yerden çalanın katıyla tazminat ödemesine hükmetmiştir. Ganimet malından aşırının elindeki bu düşmanı Öldüren kişiyi mahrum bıraktığı da rivayet edilmiştir.

Ömer ve Ali, şarap satılan yerin yakılmasını emretmişlerdir. Zekat ödemeyenin malının yarısı alınmıştır. Osman,

imam mushafa aykırı mushafları yakmıştır. Ömer, eskilerin (eskilerle ilgili) kitaplarını ve Sa'd b. Ebi Vakkas'ın insanlardan uzaklaşmak istediğinde yapmış olduğu köşkü yaktırmasıdır. Bu iş için Muhammed b. Mesleme'yi göndermiş ve yakmasını emretmiştir. Muhammed b. Mesleme de gidip, köşkü yakmıştır.

Bütün bu olaylar doğrudur ve ilim ehline bilinmektedir, benzerleri de çoktur.

^{115[115]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 55-56.

^{116[116]} Müslim Libas: 27, 28; Nesai Zinet: 95.

^{117[117]} Buhari Zebaih: 14; Müslim Sayd: 33.

^{118[118]} Mescidu'd-Dırar Tebuk savaşı sırasında münafıkların müslüman-ıan bölmek ve Rasulullah'a (s.a.v.) suikast amacıyla Medine'de Küba mescidinin karşısına yaptıkları mescid. Bu yüzden "muzır mescid" adıyla anılmıştır. (Tevbe: 9/107)

Mali cezaların yürürlükten kaldırıldığını (nesh edildiğini) benimseyen ve bunu İmam Malik ile İmam Ahmed adına belirtenler, her ikisinin mezhebini de yanlış anlamış demektir. Hangi mezhep için olursa olsun, mutlak olarak belirtenler, delilsiz bir görüş benimsemiş olurlar. Rasulul-lah'dan (s.a.v.) bütün mali cezaları haram kıldığını belirten hiçbir haber gelmemiştir. Onun vefatından sonra da Hule-fa-i Raşidin'in ve sahabenin büyüklerinin bunları benimsemesi, neshedilmeyip yürürlükte (muhkem) olduğuna delildir.

Bütün bu örneklerin çoğu, İmam Ahmed ile Malik ve onun mezhebine mensup olanlardan da nakledilmiştir. Bazısı da kendisine hadis olarak ulaştığı ölçüde de İmam Şafii'nin görüşüdür.

İmam Malik, İmam Ahmed ve başkalarına göre, mali cezalar da bedeni cezalar gibi, İslam'a uygun ve aykırı kısımlarına ayrılır, bu iki mezhep imamına göre mali cezalar yürürlükten kaldırılmamıştır.

Mali cezaların yürürlükten kaldırıldığını ileri sürenlerin ne Kur'an'dan, ne de sünnetten nesh dair hiçbir delilleri yoktur. Yalnızca nesh iddialarından başka hiçbir delilleri olmaksızın, sahih naslara ve sabit sünnete aykırı düşenlerin çoğunun anlayışı böyledir. Nesh görüşünü benimseyenden delil istenince, hiçbir delil bulamaz. Ancak, mensup olduğu grup, bazı nasları uygulamanın terk edilmesi görüşünü benimser ya da bu nasların uygulanmasının icma ile bırakıldığını vehmeder, icma nesh delilidir. Kuşkusuz, icmanın sabit olması, yürürlükten kaldırıldığına delil olur. Çünkü, ümmet herhangi bir hata üzerinde birleşmez.

Ancak, herhangi bir nassın terkine dair hiçbir icma bilinmez, nassı ancak başka bir nas kaldırabilir. Bu sebeple, icma bulunduğu iddiasıyla nasların neshini Öne sürenlerin çoğunun bu iddiası araştırıldığında ileri sürdüğü bu icma'm sahih olmadığı görülür, bilakis onun kastettiği bu konuda görüş ayrılığı bilinmediğidir. Ayrıca, bunlardan bir kısmı, ilim ehlinin çoğunluğunun mensup olduğu mezhep hukukçularına zıt görüştedir, kaldı ki bilginlerin görüşlerinden habersizdir.

Aynı şekilde, Allah hakkı olan şer'i vacipler, üç çeşittir:

1) İbadetler: Namaz, zekat, oruç gibi,

2) Cezalar: Belirlenmiş ya da sayı ve niteliği yönetcilerle bırakılmış olan cezalar.

3) Kefaaretler.

Vacip çeşitlerinden her biri bedeni, mali ve karma kısımlarına ayrılır.

Namaz ve oruç bedeni, zekat mali, hac karma ibadettir.

Doyurma, mali; oruç, bedeni; hedy olarak kurban kesme^{119[119]} karma türünden keffaettir.

İdam etme ve el kesme, bedeni; şarap kaplarının yok edilmesi, mali; koruma altında olmayan yerden çalana dayak ve iki katını Ödetme, kafirlerle savaş ve mallarını alıkoyma, karma cezadır.

Bunun yanı sıra, bedeni cezalar, hırsızın elinin kesilmesi gibi, bazan geçmişte

^{119[119]} Hedy kurbanı: Harem'e hediye edilen hayvan.

yapılan bir işin cezası, bazan da katilin öldürülmesi gibi gelecektekini önlemek maksadıyla olur.^{120[120]}

b) Mali Cezaların Türleri

1- Münkerin İtlafı:

Mali cezaların bir kısmı, kötülüğün (münker'in) ortadan kaldırılması türündendir. Bedeni cezalar gibi, mali cezalar da itlaf, tağyir (değiştirme) ve başkasına temlik kısımlarına ayrılır.

Kendilerine bağlı olarak maddi ve şekil türünden mün-kerlerin bulunduğu yer de yok edilebilir. Bu, itlaf türünden bir misli cezadır. Söz gelişi, şekilleri münker olduğundan ma-, bud edinilen putların kendilerinin yok edilmesi caizdir. Şayet taş veya ağaç vb. den olursa, kırılması ve yakılması caizdir. Aynı şekilde, tanbur gibi eğlence aletlerinin yok edilmesi hukukçuların çoğunluğuna göre caizdir, bu Malik'in ve iki rivayetin daha meşhurunda İmam Ahmed'in görüşüdür. Yine, şarap kaplarının kırılması ve yakılması, şarap satılan dükkanların yakılması caizdir. İmam Ahmed ve bazı Maliki ve diğer mezheplere mensup hukukçular bu görüştedirler. Bu konuda, Ömer'den (r.a.) nakledilen, Ruveysid es-Sakafi'nin şarap satılan dükkanının yakılmasını emretmesi olayına dayanırlar. Ömer, Ruveysid'e:

"Sen Ruveysid (iyi örnek) değil, fuveysık (ahlakı bozuk) birisin" dedi. Aynı şekilde, mü'minlerin emiri Ali de, Ebu Ubeyde ve başkalarının naklettiğine göre, şarap satılan bir köyün yakılmasını emretmiştir. Çünkü, satışının yapıldığı yer, tıpkı kaplar gibidir. Bu meşhur olanına göre İmam Ahmed'in, Malik'in ve başkalarının görüşüdür.

Buna benzer örneklerden birisi de, Ömer'in, sattığı süte su karıştıran adam gördüğünde, sütünü dökmesi olayıdır. Ömer'den sabit olmuştur. Aynı esası benimseyen bir grup hukukçu da bu şekilde fetva vermiştir. Çünkü, Rasululah'dan (s.a.v.) içmek için değil, satmak için süte su karıştırmayı yasakladığı rivayet edilir. Zira karıştırıldığında alıcı, sütü sudan ayıramayacağından Ömer onu ortadan kaldırdı.

Bu esası benimseyen bir grup hukukçunun, kalitesiz dokunan elbiselerin parçalanmasının ve yakılmasının caiz olması gibi, imalatı kanşık malların yok edilmesinin caiz olduğuna fetva vermeleri de buna benzer.

İşte bu sebeple, İbni Zubeyr'in sırtında, ipekten bir elbiseyi gören Ömer, bu elbiseyi yırttı. Bunun üzerine ez-Zubeyr, "Çocuğu korkuttun" deyince Ömer (r.a.):

"Onlara ipek giydirmeyin" cevabını verdi. Abdullah b. Ömer'in, Rasulallah'ın (s.a.v.) emriyle sarıya boyanmış (mu'asfer) elbisesini yakması da böyledir. Bedendeki suç işleyen yerin yok edilmesi de bu şekildedir; söz gelişi, hırsızın eli,

^{120[120]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 56-59.

isyancının eli ve ayağı kesilir. Telef edilme konusunda, kötülüğü yaptığı beden parçasının yok edilmesi, bu kötülüğü yeniden yapmasından bir alikoymadır. Münker'in itlafı mutlak olarak gerekli değildir, bilakis ilgili kısımda bir bozuncu unsur olmayınca, Allah rızası için ya da tasadduk edilerek bırakılması caizdir. Nitekim, bir grup bilgin bu esasa göre, ekmek, yemek ve kızartmanın, pişmemişleri gibi olduğuna fetva vermişlerdir. Kalitesiziyle karıştırılan ve alıcıya kaliteli vb. gösterilen karışık (hileli) yemek gibi yoksullara tasadduk edilir, çünkü bu da yok edilmesi yollarından biridir.

Madem ki Ömer, satışa arzedilen su ile karıştırılmış sütü itlaf etmiştir, öyleyse bunun tasadduk edilmesi evleviyet-le caizdir. Çünkü böylelikle hilekarı cezalandırılması ve tekrarlamaktan ahkonması gerçekleşir, yoksulların bundan yararlanması itlafından daha faydalıdır. Ömer, verdiği maaşlarla (ata) onları muhtaç bırakmadığından dolayı bu malı yok etmiştir. Medine'de yoksul ya çok azdı, ya da hiç yoktu. Bu yüzden bir grup bilgin, bunun tasadduk edilmesine izin vermiş, itlafını ise mekruh görmüşlerdir.

Müdevvene'de Malik b. Enes'ten şöyle bir nakil vardır:

"Ömer, hileli sütü, sahibini cezalandırmak (te'dib) için yere dökerdi." İbnu'l-Kasım'ın rivayetine göre, Malik, bunu mekruh, tasadduk edilmesini uygun görmüştür.

Az karşılığında tasadduk edilmesi konusunda bilginlerin iki görüşü vardır.

Eşheb, Malik'ten, mali cezaları kabul etmediğim ve "Birini öldürse bile, hiçbir günah insanın malını helal kılmaz" dediğini rivayet eder. Ancak birinci görüşü daha meşhurdur. Hileli sütün tasadduk edilmesini iyi görmüştür. Bunda, telef etmek suretiyle hilekann cezalandırılması, kendilerine verilmesiyle yoksulların yararı sözkonusudur. Malik'e:

"Za'feran, misk gibi mi?" diye sorulunca, "Buna ne kadar da benzer! Ona hile katınca tıpkı sütün durumu gibi olur" cevabını verdi. İbnu'l-Kasım şöyle demiştir:

"Bu, azında sözkonusudur. Çok olması durumunda, geçerli görmüyorum. Sahibinin cezalandırılması gerekir. Çünkü bu konuda çok mal gider. Sadaka olarak dağıtmayı, çok karşılığında benimsemiş olmalıdır." Bilginlerden (şuyuh) biri şöyle der:

"İmam Malik'in görüşüne göre, bu çok olsun, az olsun farksızdır. Çünkü o, za'feran, süt ve miski, azını ve çoğunu eşit tutmuştur."

İbnu'l-Kasım buna karşı çıkmış ve yalnızca az olanda tasadduk görüşünü benimsemiştir.

Bu hükümler, malına bizzat kendisi hile karıştıranlar için geçerlidir. Yanında, bizzat kendisinin hile katmayıp, satırTalma, hibe veya miras yoluyla ele geçirdiği hileli mal bulunan kimsenin malından hiçbir şey tasadduk edilmeyeceği tartışmasıdır.

Hileli elbisenin telef edilmesine fetva verenlerden birisi de İbnu'l-Kattan'dır. İyi dokunmamış yorganlar hakkında "ateşte yakılır" demiştir.

İbn Attab ise, bunlar hakkında, tasadduk edilmesini fetvasını vermiş ve

"İmalatçılarında gidilip, yaptıklarında son vermediklerinde parçalara ayrılır ve yoksullara verilir" demiş, hileli ekmeğin yoksullara dağıtılması fetvasını da vermiştir.

İbnu'l-Kattan bu görüşüne karşı çıkararak, "Bu müslü-man birinin malı hakkında ancak izniyle helai olabilir" demiştir.

Kadı Ebu'l-Asbağ şöyle diyor:

"Bu cevabı tutarsız ve sözü çelişkilidir. Çünkü, yorganların ateşte yakılacağı şeklindeki cevabı, bu ekmeğin yoksullara verilmesinden daha kötüdür. İbn Attab bu konudaki esasında daha sağlam ve sözüne daha uylur durumundadır."

Veliyyuimr, hilekann sadaka veya itlafla cezalandırılmasını uygun görmediğinde, ya hileyi ortadan kaldırarak ya da hileli olduğunu bilene satmasını ve başka birini aldatmamasını sağlayarak bu aldatmayla insanlara bir zarar gelmesini engellemelidir.

Abdülmelik b. Habib şöyle diyor: Mutarraf ve İbn'l-Macişun'a, 'Eşheb'in rivayetine göre:

"Hileli malı tasadduk etmemiz yasaklandığına göre, hile yapan veya eksik tartan hakkında sizce doğrusu nedir?" diye sordum. Buna:

"Dayak ve hapis, çarşıdan sürgün gibi, cezalar verilir. Ekmeğin ve sütün artanı ya da miskin ve za'feramn hile yapılanı dağıtılmaz ve yağma edilmez" cevabını verdiler."

Abdülmelik b. Habib sözlerine şunları ekliyor:

"İmam hileli malı sahibine iade etmez. Hile yapmayacağına güven duyduğu bir yed-i emini onun adına satışla görevlendirir. Çoğaldığı takdirde ekmekleri kırar ve sahibine teslim eder. Hileli bal, tereyağ ve süt, satıcı adına isteklilere satılır ve alıcıya hile bulunduğu açıkça söylenir. Hile karıştırılan ticari mallarla ilgili uygulama (amel) işte bu şekildedir. Maliki mezhebine mensup veya diğer hukukçulardan konuyu açıklamasını istediğim açıklama şekli de budur."^{121[121]}

2- Münker'in Şeklini Değiştirme ya da Dönüştürme:

Münker'lerin şeklini değiştirmeye gelince, Ebu Davud'un Abdullah b. Ömer'den Rasulullah'ın (s.a.v.) müslü-manlar arasında tedavülde olan sikkelerin zaruret olmadıkça kırılmasını (bozmayı) yasakladığım rivayet ettiği olay buna örnektir.^{122[122]} Şayet dirhem ya da dinarlarla ilgili olarak zaruret varsa bozulabilirler.

Şekil değişikliğinin başka bir örneği yere serili olmadığında canlı veya diğer resimlerin değiştirilmesidir. Ebu Hurey-re'nin rivayet ettiği hadis, bununla ilgilidir: Cibril bana geldi ve şöyle dedi:

"Dün gece sana geldim. Eve girmeme engel olan; içerideki bir adam heykeli, resimler bulunan bir perde ve bir köpekti. Evdeki heykelin kafasının koparılıp ağaç gibi olmasını; perdenin kesilip yere serilen iki yastık yapılmasını ve

^{121[121]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 60-64.

^{122[122]} Ebu Davud Büyü: 48; İbni Mace Ticarat: 52.

köpeğin çıkarılmasını emret." Rasulullah (s.a.v.) bu dediklerini aynen yaptı.^{123[123]}

Ayn (madde) veya haram bir bileşimin ortadan kaldırılması konusu, müslümanlar arasında ittifakla kabul edilmiştir. Sözceliği, müslüman bir kişideki şarabın dökülmesi, eğlence aletlerinin parçalanması, resimli şekillerin değiştirilmesi böyledir. Ne var ki, içindeki nesneye bağlı olarak bulunduğu yerin yok edilmesinin caiz olup olmaması tartışmalıdır. Doğrusu, Kur'an, Sünnet ve Selefin icmasının da gösterdiği gibi caiz olduğudur. Bu, İmam Malik'in açık İmam Ahmed'in ve başkalarının da görüşüdür. Doğrusu, yiyecek ya da içecek türünden her eşit sarhoş edici nesnenin haram olduğudur. Bit^{124[124]} mizr,^{125[125]} haşhaş vb. de aym şekilde haram çerçevesine girer.^{126[126]}

3- Mata Sahip Kılma

Mala sahip kılma (temlik) türünden mali cezaya gelince, bunun dayanağı Ebu Davud ve diğer Sünen sahiplerinin Rasulullah'dan (s.a.v.) devşirilmezden önce daldaki meyva-yı çalana, ağıla dönmezden önce sürüden çalana, te'dib (ibret) dayağı ve katıyla tazminat gerekeceği rivayetidir.¹⁴ Ömer de yitik deveyi gizleme hakkında, katıyla tazminat ödenmesi hükmünü vermiştir. İmam Ahmed ve başka bazılarından bir grup bilgin bütün bunları benimsemiştir. Ömer ve başkaları, aç kölelerin aldığı bir bedeviye ait deve hakkında katıyla tazminat ve tazminatı efendilerine Ödetip, kölelerden el kesme cezasını düşürmüştür.

Osman (r.a.), ta'ammüden bir zimmiyi öldüren müslümana diyeti iki kat Ödetmiştir. Çünkü, zimminin diyeti, müslüman diyetinin yansıdır, Ahmed b. Hanbel de bu görüşü benimsemiştir.^{127[127]}

Suçta Uygun Ceza

Sevap ve ceza, Allah'ın takdirinde ve şeriatinde yapılan iş cinsinden olurlar. Çünkü bu, ilahi adalettendir.

Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Bir iyiliği açığa vurur veya gizler yahut bir kötülüğü affederseniz, bilin ki Allah da affedicidir, güçlü olandır." (Nisa: 4/149)

"Affetsinler, geçsinler, Allah'ın sizi bağışlamasından hoşlanmaz mısınız?" (Nur: 24/22)

Rasulullah (s.a.v.)'de şöyle buyurur:

"Merhamet etmeyen merhamet olunmaz."^{128[128]}

^{123[123]} Ebu Davud Libas: 445; Tirmizi Edeb: 44; Ahmed Müsned: 3/151,283; Tirmizi hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

^{124[124]} Bit': Köpük almış bal nebizi (şırası).

^{125[125]} Mizr: Arpa ve buğdaydan yapılan köpüğü atmış içki, buğday şarabı.

^{126[126]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 64-65.

^{127[127]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 65.

^{128[128]} Buhari Edeb: 18; Müslim Fezail: 66.

"Allah tektir, teki sever. ^{129[129]}

"Allah, güzeldir, güzeli sever. ^{130[130]}

"Allah temizdir, ancak temizi kabul eder. ^{131[131]}

"Allah temizdir, temizliği sever. ^{132[132]}

Bu sebeple, hırsızın elinin, isyankarın elinin ve ayağının kesilmesi, kan, mal ve zarar vermede (yaralamada) kısas hükmü getirilmiştir.

Şayet cezanın suç cinsinden olması imkanı varsa, imkan ölçüsünde meşru olan budur. Ömer'den yalancı şahidi, eşeğe ters bindirip, yüzüne kara sürmeyi emrettiği rivayet edilir. Çünkü o, doğru sözü ters yüz ettiğinden, yüzü de tersine çevrilir, yüzünü yalanla karaladığından yüzüne kara sürülür.

İmam Ahmed'e bağlı veya başka hukukçulardan bir grup bilgin, yalancı şahidin ta'ziri hakkında bu cezayı benimsemiştir.

Bu sebeple, Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Bu dünyada kalbi kör olan, ahirette de kör ve daha şaşkındır. (İsra: 17/72)

"Benim kitabımdan yüzçeviren bilsin ki, onun dar bir geçimi olur ve kıyamet günü de onu kör olarak hasrederiz. O zaman: "Rabbim! Beni niçin kör olarak hasrettin, oysa ben gören bir kimseydim" der. Allah 'Böyledir, ayetlerimiz sana gelmişti de sen onları unutmuşsun, bugün de böylece unutulursun der."

(Ta-ha: 20/124-126) Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Zorbalar ve kibirliler, insanların ayaklarıyla çiğnediği tozlar biçimindedirler. ^{133[133]}

Çünkü, onlar Allah'ın kullarını hoş görünce, Allah da onları kullarına hor göstermiştir. Aynı şekilde Allah için tevazu göstereni Allah yüceltir, kullan ona karşı mütevazî kılar.

Yüce Allah, bizi ve mü'min kardeşlerimizi ıslah etsin, sevdiği ve hoşnut olduğu söz ve işlerde bizi ve diğer mü'min kardeşlerimizi başarılı kılsın! Alemlerin Rabbı Allah'a hamd, efendimiz Muhammed (s.a.v.) ailesi ve ashabına salat olsun. ^{134[134]}

İKİNCİ KISIM

ADALETLİ TOPLUMA DOĞRU

ALTINCI BÖLÜM

İYİLİĞİ EMRETME VE KÖTÜLÜKTEN ALIKOYMA

^{129[129]} Buhari Da'avat: 69; Müslim Zikir: 5, 6.

^{130[130]} Tirmizi Birr: 61; Ahmed Müsned: 1/366.

^{131[131]} Müslim Zekat: 65; Tirmizi Edeb: 41.

^{132[132]} Tirmizi Edeb: 41.

^{133[133]} Tirmizi Kıyamet: 47; Ahmed Müsned: 2/179.

^{134[134]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 65-67.

İyiliği Emretme ve Kötülükten Alıkoymanın Hukuki Durumu

İyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma, Yüce Allah'ın kendisi sebebiyle kitaplarını indirdiği ve peygamberlerini gönderdiği dini bir esastır.

Allah'ın bildirmesi (risaletullah), haber verme (ihbar) ya da istek (inşa) biçiminde olur. Haber verme; tevhid ve va'd ile va'idi^{135[135]} de içeren kıssalar gibi kendinden ve yaratıklardan söz ederek olur. İstek ise; emretme yasaklama ve serbest bırakma şeklindedir.

Bu "kıssa", "tevhid" ve "emir" gibi temel konulara ayrılan Kur'an'ın "tevhid" bölümünü içermesi dolayısıyla, Rasulullah'ın (s.a.v.):

"İhlas suresi Kur'an'ın üçte biridir^{136[136]} hadisindeki ve Yüce Allah'ın Rasulullah'ın (s.a.v.) özelliklerini belirttiği:

"O peygamber, onlara iyi olanı emreder ve fenalıktan meneder, temiz şeyle i helal, murdar şeyleri haram kılar..." (A'raf: 7/157) buyruğundaki taksimi gibidir. Yüce Allah'ın bu ayeti, Rasulullah'ın (s.a.v.), peygamberliğinin kelamını açıklar. Çünkü Rasulullah (s.a.v.) kendisinin diliyle Allah'ın her iyiyi emrettiği, her kötülüğü yasakladığı, her temizi helal ve her pis şeyi haram kıldığı kimsedir. Bu sebeple, Rasulullah'ın (s.a.v.):

"Ben ahlaki yücelikleri tamamlamak için gönderildim^{137[137]} buyurduğu rivayet edilir.

Buhari ve Müslim'in ittifak ettiği bir hadisinde Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

"Ben ve diğer peygamberler, bir ev yapıp, onu tamamlayan ve mükemmel yapan, ama bir kerpiç kadar boşluk bırakan adama benzeriz. İnsanlar bu evi gezerek güzelliğine hayran kalırlar ve 'keşke bu kerpiç boşluğu olmasaydı' derler. İşte ben, (binayı tamamlayan) bu kerpiç yerindeyim.^{138[138]} buyurduğu rivayet edilir.

Rasulullah (s.a.v.) sayesinde, her iyiyi emretmeyi, her kötülükten alıkoymayı, her temizi helal ve her pis şeyi haram kılmayı içeren Allah'ın dini tamamlanmış oldu. Kendisinden önceki peygamberler ise, milletlerine bazı temiz şeyleri haram kıldılar. Nitekim Yüce Allah:

"Tevrat'ın indirilmesinden önce İsrail'in (Ya'kub peygamberin) kendilerine haram ettiği diğer bütün yiyecekler İsrailoğullarına helal idi."

(Al-i İmran: 3/93)

Pis şeylerin haram kılınması, kötülüğün yasaklanması; temiz şeylerin helal kılınması ise, iyiliğin emredilmesi çerçevesine girer. Zira, temiz şeylerin haram kılınması, Allah'ın yasakladığı bir durumdur.

Bütün iyilikleri emretme ve her kötülüğü yasaklama, Allah'ın kendisi sayesinde iyilik çerçevesine giren ahlaki yücelikleri tamamladığı peygamberle ancak

^{135[135]} Va'd-Va'id: İyinin mükafatı, kötünün cezası.

^{136[136]} Ebu Davud Vitr: 18; Tirmizi Sevabu'l-Kıır'an: 10.

^{137[137]} Malik Muvatta Husnu'l-Hulk: 8; Ahmed Müsned: 2/381.

^{138[138]} Buhari Menakıb: 18 Müslim Fedailu'n-Nebi: 20-23; Tirmizi Emsal: 8/76; Ahmed: 2/244, 257.

kemale eren durumlardır. Yüce Allah:

"Bugün size dininizi bütünledim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslam'ı beğendim." buyurur. (Maide: 5/3)

Allah bizim için dini bütünlemiş, bize olan nimetini tamamlamış ve din olarak İslam'ı beğenmiştir. ^{139[139]}

İslam Ümmeti'nin Temel Misyonu

Yüce Allah, bu ümmeti de peygamberi gibi nitelendirmiştir:

"Siz insanlar için ortaya çıkarılan, iyiliği emreden, fenalıktan alıkoyan ve Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsizsiniz... (Al-i İmran: 3/110)

"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir; iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar"

(Tevbe: 9/71)

Bu sebeple, Ebu Hureyre şöyle demiştir:

"Siz insanlar için, insanların en hayırlısısınız. Onları (imana çağırarak) kelepçe (pranga) ve zincirlerle getirip cennete sokuyorsunuz."

Yüce Allah, bu ümmetin insanlar için en hayırlı ümmet olduğunu, onlara en yararlı ve iyiliklerle dolu bulunduğunu açıklamıştır. Çünkü bu ümmet, insanlara iyiliği emretme ve onları kötülükten alıkoyma emrini, herkese her iyiyi emredererek ve herkesi de her kötülükten alıkoyarak yerine getirmek suretiyle nitelik ve sayı açısından gerçekleştirmiştir. Bunu, Allah yolunda canlarıyla ve mallarıyla cihad ederek yapmıştır.. İşte bu durum, insanlar için en iyi yarardır. Oysa, diğer ümmetler, herkese her iyiyi emretmemiş ve herkesi her kötülükten alıkoymamıştır, bu uğurda savaş etmemişlerdir, hatta hiç savaşmayanları da vardır. Savaş yapanların sözgelisi İsrailoğullarının çoğu savaşmaları, tıpkı saldırgan ve zalimle savaşıldığı gibi, düşmanlarını yurtlarından çıkarmak içindir, imana davet ya da onlara iyiliği emretme ve kötülükten alıkoymak maksadıyla değildir. Nitekim, Musa (a.s.) kavmine şöyle demiştir:

"Ey milletim! Allah'ın size yazdığı kutsal yere girin, ardınıza dönmeyin, yoksa kaybedenler olarak dönersiniz demiştir. (Ey Musa! Orada zorba bir millet vardır onlar oradan çıkmadıkça biz oraya giremeyeceğiz, eğer çıkarlarsa biz de gireriz' demişlerdi. Korkanlar arasında bulunan, Allah'ın nimete erdirdiği iki adam, 'Üstlerine iki kapıdan yürüyün, oradan girerseniz, şüphesiz galip gelirsiniz, eğer inanıyorsanız Allah'a güvenin' demişlerdi. 'Ey Musa! Onlar orada oldukça biz asla oraya giremeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin savaşın, doğrusu biz burada oturacağız' demişlerdi. (Maide": 5/21-24)

Yüce Allah şöyle buyurur:

"Musa'dan sonra İsrailoğullarının Heri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine, 'Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım' demişlerdi. 'Ya savaş size farz kılındığında gitmeyecek olursanız?'

^{139[139]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 68-70.

demmişti. 'Memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımızı göre, niye Allah yolunda savaşmayalım?' demişlerdi. Ama savaş onlara farz kılınca, az bir kısmı müstesna yüz çevirdiler. Allah zalimleri bilir."

(Bakara: 2/246)

Savaşmanın gerekçesini, yurtlarından ve çocuklarından sürülmeleri olarak gördüler. Bununla birlikte, bu emredil diklerinden kaçınıyorlardı.

Bilindiği gibi bizden önceki mü'min ümmetlerin en büyüğü -Sahihayn'da, sahih olduğunda ittifak edilen hadiste ifade edildiği gibi- İsrailoğullarıdır: Bir gün Rasulullah (s.a.v.) yanımıza geldi ve şöyle dedi: "Bana bütün ümmetler gösterildi. Yanında bir kişi bulunan bir peygamber, yanında iki kişi bulunan bir peygamber, yanında bir grup bulunan bir peygamber ve yanında kimse bulunmayan bir peygamber geçti. Derken bana uzaktan bir karaltı gösterildi. Ben onları ümmetim zannetmişim. Bana:

"Bu Musa (a.s.) ve kavmidir; Sen ufka doğru bak" denildi. Ben hemen baktım. Bir de ne göreyim! Büyük bir karaltı. Bana tekrar:

"Diğer ufka doğru bak" denildi. Yine muazzam bir karaltı gördüm. Buna:

"Bu senin ümmetindir! Bunlarla beraber yetmişbin kişi hesapsız ve azapsız olarak cennete girecektir" denildi.

Rasulullah (s.a.v.) bu hitabesinden sonra kalktı ve evine girdi. Bunun ardından insanlar, hesapsız ve azapsız olarak cennete girecek olan (bu kimseler'in vasıflan) hakkında münazaraya daldılar. Bazısı:

"Belki bunlar Rasulullah'a (s.a.v.) arkadaşlık yapmışlardır" dedi. Bazıları da:

"Belki onlar İslam içinde doğanlar ve Allah'a şik koşmayanlardır" dediler. Bu şekilde bir çok sözler söylediler. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) onların yanına çıkageldi.

"Neyi tartışıyorsunuz?" diye sordu. Kendisine tartıştıkları konuyu haber verdiler. Rasulullah:

"Cennete hesapsız girecek mü'minler, efsun yapmayanlar, efsun yaptırmayanlar, uğursuzluğa inanmayanlar ve Allah'a güvenenlerdir." buyurdu. Bunun üzerine Uk-kaşe b. Mihsan ayağa kalkıp:

"Beni de onlardan kılması için Allah'a dua ediver" dedi. Rasulullah (s.a.v.):

"Sen onlardansın" buyurdu. Bunun ardından başka biri kalktı ve yine:

"Beni de onlardan kılması için Allah'a dua eyle" dedi. Rasulullah (s.a.v.):

"Bu hususta Ukkāşe senden öne geçti" buyurdu.^{140[140]}

Sorumluluğun Niteliği ve Gerçekleştirme Biçimi

Bu sebeple, bu ümmetin içmaı, delil olmuştur. Çünkü Yüce Allah, onların her iyiliği emrettiğini ve her kötülükten alıkoyduğunu haber vermiştir. Şayet bir haramın mubah olması, bir vacibin düşürülmesi, bir helalin haram kılınması ve-ya Allah ya da insanlarla ilgili olarak batıl biçimde haber verme konusunda

^{140[140]} Buhari, Tıbb: 17, Enbiya: 31; Müslim, İman: 374.

ittifak etseydiler, kötülüğü emretmek ve -güzel söz, iyi iş gibi- iyilikten alıkoymakla niteleneceklerdi. Bilakis ayet, ümmetin emretmediğinin iyilik, alıkoymadığının da kötülük olamayacağını içerir. Her iyiliği emrettiğine ve her kötülükten alıkoyduğuna göre, hepsinin birden kötülüğü emretmesi ya da hepsinin birden iyilikten alıkoyması nasıl mümkün olabilir?

Bu ümmetin iyiliği emrettiğini, kötülükten alıkoyduğunu haber verirken Yüce Allah bu görevi onlara farz-ı kifa-ye olarak yüklemiştir:

"Sizden iyiyi çağıran, doğruluğu emreden ve kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun. İşte başarıya erişenler yalnız onlardır. (Al-i İmran: 3/104)

Yüce Allah iyiliği emretmenin ve kötülükten alıkoymanın bu ümmetin bütünü tarafından gerçekleştirildiğini haber verdiğine göre, iyiliği emredenlerin ve kötülükten alıkoyanların bu durumlarının dünyadaki her mükellefe ulaşması şart değildir. Çünkü bu, peygamberliğin tebliği şartı bile değilken onun çerçevesine giren bir konuda nasıl şart koşula-bilir? Bilakis şart olan, mükelleflerin iyilik ve kötülük konusunda kendilerinin bilgi edinmeleridir. Şayet bu konuda kusurlu davranıp, yapan kişi üzerine düşeni yaparken bunları Öğrenemezlerse, kusurun sorumluluğu kendilerine ait olur.

Aynı şekilde, iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak, her müslümana tek tek görev değildir. Bilakis -Kur'an'm da gösterdiği gibi- farz-ı kifayedir. Cihad bunun tamamlayıcısı olduğuna göre, cihadın kendisi de farz-ı ki-faye olur. Görevi yerine getirmesi gereken bunu yapmadığında, her gücü yeten kendi gücü oranında günahkar olur. Çünkü o, her insana gücü oranında görevdir.

Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Sizden bir kötülük gören, onu eliyle değiştirsin; buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin; buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin. Bu sonuncusu imanın en zayıfıdır.^{141[141]}

Böyle olunca, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak ve bunun cihatla tamamlanmasının emredildiğimiz en büyük iyilik olduğu anlaşılır. Bunun için "İyiliği emretmen ve ko-tülükten alıkoyman, kötülükle olmamalıdır" denilmiştir.

İyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak, vacip ve müstehapların en yücelerinden olduğuna göre, vacip ve müstehaplarda yararın zarardan üstün olması gerekir. Çünkü, peygamberler bu sebeple gönderilmiş ve kitaplar bu sebeple indirilmiştir. Allah kötülüğü (fesadı) sevmez. Bilakis, Allah'ın her emrettiği yararlıdır. Yüce Allah Kur'an'ın bir çok yerinde yararlıyı ve yararlı iş yapanları, iman edip iyi işler yapanları övmüş, kötülükleri de kınamıştır. Emretme ve alıkoymanın zararı yararından üstün olursa, bir vacip terkedilmiş ve haram işlenmiş olsa bile, böylesi Allah'ın emrettiğinden olamaz. Çünkü mü'minin, kulları konusunda

Allah'tan sakınması gerekir, onları hidayete erdirmek mü'minin görevi değildir. Yüce Allah'ın:

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 70-73.

^{141[141]} Müslim İman: 78.

"Ey inananlar! Siz kendinize bakın; doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zara veremez..." (Maide: 5/105) buyruğu bunu ifade eder. Doğru yolda olma, ancak vacibin yerine getirilmesiyle tamam olur.

Müslüman, diğer vacipleri yaptığı gibi, iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama vacibini de yerine getirirse, sapıkların sapması ona zarar vermez.

Bu, bazan kalb, bazan dil ve bazan da el ile olur.

Kalb ile, her durumda yapılması gerekir. Çünkü bunda, bir zarar sözkonusu değildir. Bunu yapmayan, mü'min olamaz. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"...Bu ise, imanın en aşağı veya en zayıfıdır.^{142[142]}

"Bunun ötesinde hardal tanesi kadar iman yoktur.^{143[143]}

İbnMes'ud(r.a.):

"Yaşayan ölü kimdir?" diye sorulunca:

"İyiliği bilmeyen ve kötülükten alıkoymayandır" cevabını vermiştir. İşte böylesi, Huzeyfe b. el-Yeman'ın rivayet ettiği hadiste geçen fitneye düşen kimsedir.^{144[144]}

Bu noktada, insanlardan iki grup hata etmektedir:

a) Birinci grup, aşağıdaki ayeti tevil ederek iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymakla ilgili görevlerini bırakır. Nitekim Ebubekir (r.a.) bir hutbesinde şunları söyledi:

"Sizler 'Siz kendinize bakın; doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zarar vermez.'" (Maide: 5/105) ayetini okuyor fakat onu, ifade ettiği anlam dışında başka bir yöne yorumluyorsunuz. Ben, Rasulullah'in (s.a.v.):

"İnsanlar kötülüğü görür de onu değiştirmezlerse, neredeyse Yüce Allah bu yüzden azabı onlara umumi kılar (bütün insanları azaba uğratması pek yakındır).^{145[145]} buyurduğunu işittim."

b) İkinci gruptakiler, Ebu Sa'lebe el-Huşeni'nin rivayet ettiği hadiste geçtiği gibi, diliyle ya da eliyle bilgisizce, yumuşaklık göstermeksizin (hilm), sabırsızca ve yararlıyla zararlıyı, güç yetirdiğiyle yetiremediği düşünmeksizin mutlak olarak iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak isteyenlerdir.

Ebu Sa'lebe el-Husenî:

"Ben bu ayeti (Maide: 5/105), Rasulullah'a (s.a.v.) sordum, şöyle buyurdu demektedir:

"Birbirinize iyiliği emredin, kötülükten de alıkoyn. (insanlarda) boyun eğilen cimrilik, uyulan arzular, tercih edilen dünyalık, herkesin kendi görüşünü beğenmesini ve güç yetiremediği bir durum gördüğünde, kendine bak, başkalarını bırak. Çünkü, senden sonra öyle günler gelecek ki, bu günlerde sabretmek, ateş parçasını elinde tutmak gibidir. Bu günlerde (iyi) iş yapana, aynı

^{142[142]} Müslim İman: 78.

^{143[143]} Buhari İman: 15; Müslim İman: 80.

^{144[144]} Bu hadis için bkz. Müslim İman: 231.

^{145[145]} Tirmizi Fiten: 8; Ebu Davud Melahim: 17; İbn Mace Fiten: 20; Ahmed Müsned: 1/2, 5, 7, 9.

işi yapan elli adamın sevabı vardır.^{146[146]}

Bu gruptakiler, sınırını aştığı halde, bu konuda Allah'la ve peygamberine itaat ettiğine inanarak iyiliği emreder ve kötülükten alıkoyma ar. Nitekim, zaruri yararından (kötülüğü iyiliğinden) daha fazla olduğu halde, yerine getirdiği iyiliği emretme, kötülükten alıkoyma ve bu yolda cihad etmede hata eden Havaric, Mu'tezile, Rafıziler vb. bid'at ve neva ehlinin pek çoğu bu şekilde hareket ederler.^{147[147]}

Yöneticilerin Zulmüne Sabır veya İsyan

Bu sebeple, Rasulullah (s.a.v.) imamların (devlet başkanlarının) zulmüne sabretmeyi emretmiş, namazı kıldıkları sürece onlara savaş açmayı yasaklamıştır:

"Benden sonra istibdat ve hoşlanmayacağınız işler göreceksiniz." Bunun üzerine etrafındakiler,

"Bize ne emredersin?" diye sorduklarında:

"Haklarını verin, kendi hakkınızı da (alamadığınız zaman) Allah'tan isteyin" cevabını verdi.^{148[148]}

Bu konuyu başka bir eserimizde genişçe ele aldık.

Bu sebeple, cemaate bağlanmak, imamlara karşı ve ayrıca fitne zamanında savaşmamak, ehl-i sünnet ve'I-cema-at'ın esaslarından olmuştur.

Mu'tezile dini esaslarını beş tane olarak belirlemiştir:

- 1) Tevhid: Allah'ın sıfatlarını kabul etmemektir.
- 2) Adi: Kaderi reddetmektir.
- 3) el-Menzile beyne'l-Menzileteyn.^{149[149]}
- 4) Günahkarın cezalandırılmasının Allah'a vacip olması.
- 5) İmamlara karşı savaşmayı da içeren iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma. İmamlara karşı savaşma konusunu, başka bir eserimde ele aldım.^{150[150]}

İyiliği Emretme ye Kötülükten Alıkoymada Uyulacak Kural

Konunun özü, genel kuralın kapsamına girer: "Yararlar ve zararlar, iyilikler ve kötülükler çatıştığında ya da karıştığında yarar ve zararların yarıştığı ve çatıştığı konuda daha üstün olanın tercih edilmesi gerekir. Çünkü, iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma konusunda her ne kadar bir yararın sağlanmasını ve bir zararın kaldırılmasını içeriyorsa da-, çatışana bakılır. Şayet yararlardan kaçırılan ya da zararlardan sağlanan daha fazla ise, bu emredilen olamaz, bilakis zararı yararından daha fazlaysa haram olur. Ne var ki yararların ve zararların miktarları

^{146[146]} İbn Mace Fiten: 21. Hadis no: 4014.

^{147[147]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 73-76.

^{148[148]} Buhari, Enbiya: 50; Müslim İmame: 44; Tirmizi Fiten: 25; İmam Ahmed: 1/384.

^{149[149]} Büyük günah işleyen kimsenin dünyada iman ile küfür arasında bir yerde bulunması.

^{150[150]} Bu konuyu şu eserinde ele almıştır: Minhacu's-Sünneti'n-Ne-beviyye: 2/86-87.

şeriat ölçüsüne vurulur. İnsan naslara uyabildiğinde, onlardan vazgeçemez; böyle olmazsa, eşhab ve neza'ir^{151[151]} bilgisine dayanarak kendi içtihadını ortaya koyar. Nasları veya onların hükümlere delaleti (yorumu) yollarını bilenlerin naslar tarafından aciz bırakılması pek azdır."

Buna göre, her ikisini birden yaparak ya da bırakarak bir iyilik ile bir kötülüğü ikisini ayıramayacak biçimde birleştiren bir kişi veya grubun, iyiliği emretmesi ve kötülükten alıkoyması caiz değildir, -daha az zazari içerse de- onu emreder. Daha fazla bir yararın ortadan kaldırılmasını içeren bir kötülükten alıkoymaz, böyle bir alıkoyma Allah yolundan çevirme, Allah'a ve peygamberine itaatten ve iyilikleri yapmanın ortadan kaldırılmasına çalışma olur. Şayet kötülük daha fazlaysa -daha az bir yararın kaldırılmasını içerse bile- bu kötülükten alıkoymak gerekir. Kendisinden daha fazla kötülük bulunan bir iyinin emredilmesi; kötünün em-redümesi ve Allah'a ve peygamberine isyan konusunda çalışma olur. Şayet iyilik ve kötülük eşit durumda olurlarsa, ne emredilirler, ne de alıkonurlar. Bazan iyiyi emretmek, ba-zan kötüden alıkoymak daha yararlı olur, bazan da iyi ve kötünün eşdeğerde olması durumunda ne emretmek, ne de alıkoymak yararlı olmaz ki bu belirli olaylarda söz konusudur.

Çerçeve olarak ele alındığında, iyilik mutlak olarak emredilir, kötülükten de mutlak olarak alıkonur. Yapan bir tek kişi veya grup, iyisiyle emredilir, kötülükten alıkonur, iyiyi yapan övülür, kötüyü yapan kınanır. Bir iyinin emredilmesi, daha fazlasının kaybını veya daha fazla bir kötülüğün sağlanmasını içeremez. Aynı şekilde, kötülükten alıkoyma da, daha kötüsünün sağlanmasını veya daha üstün bir iyinin ortadan kaldırılmasını içeremez. Durum karıştığında, mü'min, gerçek belirinceye kadar araştırmasını sürdürür; bir taate ancak bilerek ve niyet ederek girişir, bunu terkederse isyankar olur. Vacip işin terk edilmesi de, yasaklanan işin yapılması da isyandır (ma'siyet). Bu son derece geniş bir konudur.

Rasulullah'ın (s.a.v.) yardımcıları (avanesi) bulunan münafıkların ve fücür ehlinin liderlerinden Abdullah b. Ubeyy ve benzerlerini kabul etmesi bu konuya girer. Çünkü, kötülüğünün aynı türden bir cezayla ortadan kaldırılması, kavminin öfkelenmesi ve taassubu, Muhammed'in çevresindeki arkadaşlarını öldürdüğünü duyduklarında insanlara nefret etmesi gibi daha üstün bir iyinin ortadan kaldırılmasını gerektirebilirdi. İşte bu yüzden, ifk olayında,^{152[152]} bir konuşma yapmasını istediklerinde Rasulullah (s.a.v.) yaptığı konuşmada mazur görülmesini istemiştir. Bu konuşmasından sonra Sa'd b. Mu'az, Rasulullah'ı (s.a.v.) desteklediğini söylemiş, kuvvetli imanına rağmen Sa'd b. Ubade kabile taassubuna kapılmıştır.^{153[153]}

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 76-77.

^{151[151]} Benzer olayların benzer hükmü olması.

^{152[152]} h. 5/m. 626'daki Beni Mustalik savaşından dönerken Rasulullah'ın eşi Aişe'nin, emaneten takmdığı ı gerdanlığı ı yolda düşürdükten sonra, aramaya giderek kervandan geri kalması üzerine, münafıkların şerefli şahsiyetine yönelttikleri çirkin ifttesizlik iftirası. (Nur: 24/11-20).

^{153[153]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 77-79.

YEDİNCİ BOLUM

REFORMUN STRATEJİSİ

Sevgi ve Nefret: İslami bir Yaklaşım

Bunun aslı, insanın iyi sevmesinin, nefretinin, istek ve hoşnutsuzluğunun Allah'ın sevgisine, nefretine, istek ve hoşnutsuzluğuna uygun olmasıdır; aynı şekilde, sevdiğini yapmasının ve hoşlanmadığını bırakmasının gücü ve kudreti oranında olmasıdır. Çünkü Yüce Allah, herkese ancak gücü ölçüsünde teklifte bulunur. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: ^{154[154]}

"Gücünün yettiğinde Allah'tan sakının."

(Tegabun: 64/16)

Kalben sevmek, nefret etmek, istek ve hoşlanmaya gelince, bunlar tam ve kesin olmalıdır. Bunun eksikliğini sadece iman eksikliği ortaya çıkarır. Bedenin fiili ise gücü ölçüsünde olur.

Kalbin isteği ve hoşnutsuzluğu tam ve eksiksiz, onun yanında kulun fiili de gücü oranında olursa, -başka bir eserimizde açıkladığımız gibi- tam yapanın sevabını alır. Çünkü, insanlardan bazısının sevgi ve nefreti, istek ve hoşnutsuzluğu, Allah ve peygamberi için sevgi, Allah ve peygamberi için nefret oranında değil, nefsinin sevgisi ve nefreti oranındadır. Oysa bu, heva (nefis arzusu) türündendir. İnsan bu yola giderse, hevasına uymuş olur.

"...Allah'tan bir yol bir gösterici olmadan hevasına uyandan daha sapık kim vardır?" (Kasas: 28/50)

Çünkü nefsi arzusunun (heva) temeli, nefis sevgisidir. Bunu nefret ve nefis arzusu izler. Nefisteki bu sevgi ye nefret, kontrol altında tutulamayacağından kınanmaz. Kınanacak olan bunun emrine girmektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

"Ey Davud! Seni şüphesiz yeryüzünde hükümlan kıldık, o halde insanlar arasında adaletle hükmet, hevese uyma yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. (S'ad: 38/26)

"Allah'tan bir yol gösterici olmadan hevesine uyandan daha sapık kim olabilir?" (Kasas: 28/50)

Rasulullah'da (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Üç şey kurtarıcıdır:

- 1) Gizlide ve açıkta Allah korkusu,
- 2) Yoksullukta ve zenginlikte iktisat,
- 3) Öfkeliyken ve hoşnutken doğruyu söylemek. Üç şey de yok edicidir:
 - 1) Emrine girilen cimrilik,

^{154[154]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 80.

2) Uyulan arzu,

3) Kişinin kendisini beğenmesi.^{155[155]}

Sevilen ve nefret edilen bulunması durumunda, sevgi ve nefreti zevk, heyecan (vecd), istek vb. izler. Allah ve peygamberinin emri olmaksızın buna uyan, Allah'tan bir hidayet olmaksızın nefsinin arzusuna uymuş olur, hatta durum kendi arzusunu tanrı edinmeye kadar varabilir.

Dini konularda nefsin arzularına uymak, şehvatta (dünyevi konularda) uymaktan daha tehlikelidir. Çünkü birincisi, ehl-i kitap ve müşrik kafirlerin durumudur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

"Eğer ey Muhammedi Sana cevap vermezlerse, onların sadece heveslerine uyduklarını bil, Allah'tan bir yol-gösterici olmadan hevesine uyandan daha sapık kim vardır? Allah zalim milleti şüphesiz ki doğru yola eriştirmez." (Kasas: 28/50)

"Allah size kendinizden bir misal vermektedir. Size verdiğiniz rızıklarda, emrinizde bulunan kölelerinizin de eşit surette hak sahibi olmalarına razı olur ve birbirinizi saydığınız gibi, bu ortaklarınızı sayar mısınız (ki bizzat yaptığınız işlerde bize ortaklar koşulmasına razı olasınız?) Düşünen millete ayetleri böylece uzun uzadıya açıklarız. Hayır! Zulmedenler, körükürüne kendi heveslerine uymuşlardır. Allah'ın saptırdığı kimseleri kim doğru yola eriştirebilir? Onların yardımcıları da yoktur. Ey Muhammedi Hakka yönelerek, kendini, Allah'ın insanlara yaratılıştaki verdiği dine ver. Zira Allah'ın yaratışında değişme yoktur, işte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. (Rum: 30/28-29)

"Size ne oluyor ki, Allah size darda kalmanızın dışında haram olanları genişçe anlatmışken adının üzerine anıldığı şeyden yemiyorsunuz? Doğrusu çoğunluk heva ve heveslerine uyarak bilmeden sapıtıyorlar. Aşırı gidenleri en iyi bilen Rabbimdir? (En'am: 6/119)

"De ki: Ey kitap ehli! Haksız olarak dininizde taşkın-Lik etmeyin. Daha önce sapıtan, çoğunu saptıran ve doğru yoldan ayrılan bir milletin heveslerine uymayın."

(Maide: 5/77)

"Kendi dinlerine uymadıkça, Yahudi ve Hristiyanları senden asla hoşnut olmayacaklardır. De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra onların heveslerine uyarsan, andolsun ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı olur. (Bakara: 2/120)

"...Andolsun ki, eğer sana gelen ilimden sonra onların heveslerine uyarsan, şüphesiz o zaman zulmedenlerden olursun." (Bakara: 2/145)

"O halde, Allah'ın indirdiği kitap ile aralarında hükmet. (Maide: 5/49)

İşte bu sebeple, Kitap ve sünnetin gereğinden uzaklaşan bilgin ve abidler, selefimizin de ehlu'l-ehva olarak isimlendirdiği gibi- heva ehlinden kabul edilir. Çünkü, bilgiye uymayan herkes, nefsinin arzusuna uymuş olur. Dini bilgi, ancak

^{155[155]} Benzeri için bkz. Ebu Davud Melahim: 17.

Allah'ın peygamberlerini bu sebeple gönderdiği hida-yetiyle olur. Bu yüzden, Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"...Doğrusu çoğunluk heva ve heveslerine uyarak bilmeden sapıtıyorlar. (En'am: 6/119)

"Allah'tan bir yol gösterici olmadan hevesine uyandan daha sapık kim vardır? (Kasas: 28/50)

İnsana düşen, nefsinin sevgi ve nefretinin, bu sevgi ve nefretin dozunun, Allah'ın ve peygamberinin emrine uygun olup olmadığına bakmaktır. Bu, Allah'ın peygamberine ha sevgi ve nefretle emrolunmak suretiyle- indirdiği hidayetidir; bu konuda Allah ve peygamberinin önüne geçmiş de olmaz. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Ey inananlar! Allah'tan ve peygamberinden öne geçmeyin.»" (Hucurat: 49/1)

Allah ve Peygamberinden bir emir almaksızın seven ya da nefret edenin bu davranışında bir tür Allah'ın ve peygamberinin önüne geçiş vardır. Yalın sevgi ve nefret, nefsin arzusudur. Ancak haram olan, Allah'tan bir hidayet almaksızın sevgi ve nefretine uymaktır. Bu sebeple Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"...Hevese uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara, işte onlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin azab vardır." (Sa'd: 38/26)

Yüce Allah, nefsinin arzusuna uyanı, bu uymasının Allah yolundan saptırdığını haber vermektedir. Allah'ın yolu, peygamberine indirdiği hidayetidir, bu Allah'a götüren yoldur.^{156[156]}

İyi İş (Amel-İ Salih)

Gerçekten, iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak, en üstün,.en faziletli ve en güzel vaciplerdendir. Yüce Allah (cc):

"Hanginizin daa iyi iş işlediğini belirtmek için, ölümü ve dirimi yaratan O'dur." (Mülk: 67/2) buyurur.

el-Fudayl b. İyad'ın (ö. 187) dediği gibi, bu ayetteki "daha iyi" ifadesinin, "en samimisi ve doğrusu" olarak anlaşılması gerekir. Çünkü yapılan iş, samimi olur, ama doğru olmazsa, samimi ve doğru oluncaya kadar kabul edilmez. Doğru olur, ama samimi olmazsa, samimi ve doğru oluncaya kadar kabul edilmez. Doğru olur, ama samimi olmazsa, samimi ve doğru oluncaya kadar yine kabul edilmez. Samimi, Allah için; doğru ise, sünnete göre yapılandır. Amel-i salihde Allah rızasının aranması gerekir. Çünkü Yüce Allah, yalnızca rızasının arandığı işi kabul eder. Bir hadiste Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Yüce Allah buyurur ki: Ben şirkten en uzak olanım. Kim bir iş yapar da onda bana başkasını ortak koşarsa, ben ondan uzağım, yaptıklarının hepsi ortak koştuğunun dur.^{157[157]}

İşte bu, İslam'ın aslı olan tevhiddir; Allah'ın bütün peygamberlerini gönderme ve

^{156[156]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 80-83.

^{157[157]} İbn Mace Zühd: 21; İmam Ahmed Müsned: 2/301,435; el-Eha-disu'l-Kudsiyye: 1/291.

mahrakatını yaratma sebebi olan dindir. Allah'ın kullardaki hakkı, ona ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak kosınamalarıdır. Bununla birlikte, yapılan işin iyi olması gerekir. Bu, Allah'ın ve peygamberinin emrettiğidir, taattir. Her taat, iyi iştir. Her amel-i salih (iyi iş). Böylesi vacip ya da müstehab olarak emredilendir. İşte bu amel-i salihdir, iyi davranıştır (hasen), iyiliktir (birr), hayırdır. Bunun zıddı ise, ma'siyettir, fasid ameldir, seyyiedir, fücurdur, zulümdür.^{158[158]}

Niyet ve Davranış

Her işte iki şeyin, niyet ve hareketin bulunması zorunludur. Nitekim Rasulullah (s.a.v.):

"İsimlerin en doğrusu» Haris (hırslı) ve Hemmam (irade sahibindir).^{159[159]} buyurmuştur.

Haris ve Hemmam'dan her birinin hareket ve niyeti vardır.

Ancak, Allah'ın kabul ettiği ve sevaplandırdığı övgüye değer niyet, yapılan işte Allah rızasının gözetilmesidir. Övgüye değer iş, sahih, emredilen iştir.

Bu sebeple, Ömer (r.a.) duasında:

"Allah'ım! Bütün işimi iyi kıl, rızan için onu halis kıl, onda iç kimseye bir pay kılma" demektedir.

Bu, her iyi işin ölçüsü olduğuna göre, iyiyi emretmek ve kötülükten alıkoymanın da aynen bu şekilde olması gerekir. Bu, bizzat emreden ve alıkoyan hakkında geçerlidir. Bilinç ve kavrayışla olmadığı takdirde, işi amel-i salih olmaz.

Ömer b. Abdulaziz: "Allah'a bilgisizce ibadet edenin bozduğu, düzelttiğinden daha fazla olur." derdi.

Muaz b. Cebel'İN hadisinde de:

"Bilgi, eylemin önderidir (kılavuzudur), eylem ona bağlıdır." demektedir.

Çünkü, amaç ve eylem, bilgiyle olmasa, cehalet ve sapıklık, daha önce de geçtiği gibi- nefsin arzusuna uymak olur. İşte, cahiliyye insanı ile İslam insanı arasındaki fark budur.

İyiliği Emretme ve Kötülükten Alıkoymanın Metodolojisi^{160[160]}

a) Bilgi

İyiliği ve kötülüğü bilmek, onları birbirinden ayırdetmek gerekir. Aynı şekilde iyiliğin emredildiği ve kötülükten alıkonan kişileri de bilmek gerekir. İyiliği emretme ve kötülükten alıkoymanın doğru yolla (sırat-ı müstakim) gerçekleştirilmesi gerekir; bu, amacı gerçekleştirmeye en yakın yoldur.^{161[161]}

^{158[158]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 84-85.

^{159[159]} Darimi Edeb: (il; İmam-Ahmed: 4/345.

^{160[160]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 85.

^{161[161]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 86.

b) Yumuşaklık

Bu konuda yumuşak (nazik) davranmak gerekir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Yumuşaklığın süslemediği, sertliğin lekelemediği bir şey yoktur.^{162[162]}

"Allah yumuşaktır, her işte yumuşaklığı sever, sertliğe vermediğini, yumuşaklığa verir.^{163[163]}

c) Anlayış ve Sabır

Aynı şekilde, sıkıntıları anlayış (hilm) ve sabırla karşılamak gerekir. Çünkü bu işlevi yerine getirenin sıkıntıyla karşılaşması kaçınılmazdır. Şayet anlayışlı ve sabırlı olmazsa, Lokman'ın oğluna dediği gibi, bozduğu düzelttiğinden daha fazla olur.

"Ey oğulcuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten alıkoy, başına gelene sabret, doğrusu bunlar, azmedilmeğe değer işlerdir. (Lokman: 31/7)

Bu sebeple, Yüce Allah -iyiliği emretme ve kötülükten alıkoymanın önderleri olan- peygamberlere, mesela son peygambere sabırlı olmayı emretmiştir; hatta sabırlı olmak peygamberliğini tebliğe bitişiktir, çünkü peygamberliğimin başladığı "İkra (alak) suresinden sonra kendisine ilk olarak "Müddessir" suresi inidirildi:

"Ey örtüye bürünen Muhammedi Kalk da uyar. Rab-bini yücelt. Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terketme-ye devam et. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbin için sabret. (Müddessir: 74/1-7)

Böylece Yüce Allah, dini insanlara duyurmayla ilgili bu ayetlere uydurma (inzar) emriyle başlamış sabretmesi emriyle bitirmiştir. Uyarmanın bizzat kendisi, iyiliği emretme ve kötülükten alıkoymadır. Böylece Yüce Allah, bundan sonra sabretmek gerektiğini öğretmiştir:

"Ey Muhammedi Rabbinin hükmü yerine gelinceye kadar sabret; doğrusu sen bizim nezaretimiz altındasın..." (Tur: 52/48) "Putperestlerin söylediklerine sabret, yanlarından güzellikle ayrıl." (Müzemmil: 73/10) "Ey Muhammedi Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret. (Ahkaf: 48/35) "Ey Muhammed! Sen Rabbinin hükmüne kadar sabret, balık sahibi Yunus gibi olma, o pek üzgün olarak Rabbina seslenmişti." (Kalem: 68/48) "Sabret, senin sabrın ancak Allah'ın yardımıyla; onlara üzülme, kurdukları düzenlerden de endişe etme." (Nahl: 16/127). "Sabret, Allah iyi davrananların ecrini elbette zayi etmez." (Hud: 11/115) Bu üçünün yani ilim, yumuşaklık ve sabrın bulunması, zorunludur.

Her ne kadar üçü içiçelirse de, ilim, iyiliği emretme ve kötülükten alıkoymanın öncesindedir, yumuşaklık beraberinde, sabır ise sonundadır. Nitekim bu durum

^{162[162]} Müslim Birr: 78; Ebu Davud Edeb: 10.

^{163[163]} Müslim Bn: 77; Ebu Davud Edeb: 10.

kadı Ebu Ya'la'nın el-Mu'temed fi Usuli'1-Fıkh adlı eserinde merfu olarak rivayet ettiği bazı selefimizin eserinde açıkça görülür:

"İyiliği emretme ve kötülükten alıkoymayı, ancak emrettiği ve alıkoyduğu konusunda bilgili, yumuşak ve anlayışlı olanlar gerçekleştirebilirler."

Bilinmelidir ki, iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma işlevini bu niteliklerle gerçekleştirme pek çok insanda zorluk yaratır. Böylece, sözkonusu işlevin kendisinden düştüğünü zannederek yürütmez. Oysa bu, sözkonusu nitelikler bulunmaksızın yürütmekten daha fazla ya da daha az zararlıdır. Vacip bir işin terkedilmesi ise, günahdır (ma'siyet). Bir ma'siyetten Öbürüne geçiş, birincisinden daha büyük ma'si-yettir; tıpkı kızgın kumdan ateşe sığınmak gibi.

Bir ma'siyetten öbürüne geçen, batıl bir dinden yine batıl bir dine geçen gibidir. İkincisi birincisinden daha kötü olabileceği gibi, daha az kötü ya da eşit de olabilir. İyiliği emretme ve kötülükten alıkoymada kusurlu ya da haddi aşmış olanları da, aynı şekilde birinin günahının öbüründen daha çok ya da birbirleriyle eşit olduğunu görürsün.^{164[164]}

Günah ve Afet, Taat ve Nimet

Bilindiği gibi, Allah'ın kainatta ve bizlerdeki mucizele-riyle bize gösterdiğine ve Kur'an'daki ayetlerde belirttiğine göre, günahlar musibetlerin sebebidir, musibetler ve ceza, kötü hareketlerden dolaydır; taat ise nimetin sebebidir, işi güzel yapmak Allah'ın lütfuna bir sebeptir. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Başına gelen herhangi bir musibet ellerinizle işlediklerinizden ötürüdür. O, yine de çoğunu affeder."

(Şura: 42/30)

"Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır, sana ne kötülük dokunursa kendilidendir..

(Nisa: 4/79)

"İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirenlerin, yaptıklarının bir kısmından ötürü şeytan ayaklarını kaydırıp yoldan çıkarmak istemişti. Allah, andolsun ki onları affetti. Allah, bağışlayandır, halimdir."

(Al-iİmran: 3/155)

"Başkalarını iki misline uğrattığımız bir musibete kendiniz uğrayınca mı (Bu nereden?' dersiniz? Ey Mu-hammed *O Kendi tarafınızdahdır' de. Doğrusu Allah her şeye kadirdir. (Al-i İmran: 3/165)

"(Yahut) yaptıklarına karşılık onları ortadan kaldırır, bir çoğunu da bağışlar. (Şura: 42/34)

"Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir kötülük gelirse, işte o zaman görürsün ki insan gerçekten pek nankördür. (Şura: 42/48)

"Oysa, sen içlerinde iken Allah onlara azap etmez. Onlar bağışlanma dilerlerken de elbet Allah azab edecek değildir. (Enfal: 8/33)

Yüce Allah, Nuh kavmi, Ad ve Semud kavmi, Lut kavmi, Ashab-u Medyen ve

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 86.

^{164[164]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 86-88.

Firavun kavmi gibi günahkar milletleri dünyada nasıl cezalandırdığını ve ahirette nasıl cezalandıracağını haber vermiştir.

Bu sebeple, Firavun ailesinden bir mü'min şöyle demiştir:

"Ey milletim! Doğrusu ben sizin için, Nuh milletinin, Ad, Semud ve onlardan sonra gelenlerin durumu gibi, peygamberleri yalanlayan toplulukların uğradıkları bir günün benzerinden koruyorum. Allah kullara zulüm dilemez. Ey Milletim! Ahu figan gününüden sizin hesabınıza korkuyorum. Arkanıza dönüp kaçacağınız gün Allah'a karşı sizi koruyan bulunmaz. Allah'ın saptırdığını doğru yola getirecek yoktur. (Gafir: 40/30-33)

Yüce Allah şöyle buyurur:

"İşte azap böyledir; ama ahiret azabı daha büyüktür. Keşke bilseler. (Kalem: 68/33)

"Kendilerine iki defa azap edeceğiz; onlar sonra da büyük bir azaba uğratılırlar. (Tevbe: 9/101)

"Belki yollarından dönerler diye andolsun onlara büyük azaptan önce dünya azabından tattırırız." (Secde: 32/21)

"Ey Muhammedi Göğün, insanları bürüyecek ve gözle görülecek bir duman çıkaracağı günü bekle; bu, can yakan bir azaptır, insanlar: "Rabbimiz! Bu azabı bizden kaldır doğrusu biz inananlarız" derler. Nerede onlarda öğüt almak? Kendilerine gerçeği açıklayan bir peygamber gelmişti ve ondan yüz çevirmişler, "Belletilmiş bir deli" demişlerdi. Biz sizden azabı az bir süre için kaldıracamız, siz yine de eski inkarcılığınıza döneceksiniz. Onları çarptıkça çarpacağımız gün öcümüzü şüphesiz alırız." (Duhan: 44/10-16)^{165[165]}

Günahların ve İyiliklerin Dünya ve Ahiretteki Karşılığı

Bu sebeple, Yüce Allah, korkutma bulunan surelerin çoğunda, günahkarlara dünyada verdiği ve ahiretteki karşılığı belirtir; zira ahiret azabı ve sevabı daha büyüktür, orası sürekli yurttur. Dünyada ve ahiretteki sevap ve cezayı -Yusuf'un kıssasında olduğu gibi- esasen birbirine bitişik olarak belirtir. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Yusufu böylece o memlekete yerleştirdik; istediği yerde oturabilirdi. Rahmetimizi tıpkı bu misalde olduğu gibi istediğimize veririz; iyi davrananların ecrini zayi etmeyiz. Ama ahiret ecri inananlar ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir." (Yusuf; 12/56-57)

"Bu yüzden Allah onlara dünya nimetini de ahiret nimetini de fazlasıyla verdi. Allah işlerini iyi yapanları sever." (Al-i İmran: 3/48)

"Haksızlığa uğratıldıktan sonra Allah yolunda hicret eden kimseleri, andolsun ki dünyada güzel bir yerde yerleştiririz. Ahiret ecri ise daha büyüktür, keşke bilseler. Onlar sabreden ve yalnız Rablarna güvenen kimselerdir." (Nahl: 16/41-42)

Yüce Allah İbrahim'den söz ederken şöyle buyuruyor:

^{165[165]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 88-90.

"Dünyada ona iyilik verdik, doğrusu o ahirette de iyilerdendir. (Nahl: 16/122)

Dünya ve ahiret azabıyla ilgil olarak Yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

"Canları boğarcasına şiddetle çekip alanlara andolsun. Canları kolaylıkla alanlara andolsun. Yarıştıkça yarışan ve işleri yöneten meleklerle andolsun (ki kıyamet kopacaktır). O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir." (Nazi'at: 79/1-7)

Yüce Allah kıyametten mutlak olarak şöylece bahsediyor:

"Ey Muhammedi Musa'nın başından geçen olay sana geldi mi? Tuva'da, kutsal bir vadide, Rabbi ona şöyle hitabetmişti: "Firavun'a git; doğrusu o azmıştır. Ona deki:

"Arınmağa niyetin var mı? Rabbına giden yolu göstereyim ki O'na saygı duyup korkarsın" Bunun üzerine ona en büyük mucizeyi gösterdi. Ama firavun yalanladı ve baş kaldırdı. Geri dönüp yürüdü, adamlarını toplayıp seslendi:

"Sizin en yüce rabbiniz benim" dedi. Allah bunun üzerine onu dünya ve ahiret azabına uğrattı. Doğrusu bunda Allah'tan korkan kimseye ders vardır." (Nazi'at: 79/15-26)

Bundan sonra Yüce Allah, kainatın başlangıcı ve sonundan söz eder:

"Ey inkarcılar! Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü yaratmak mı? Ki onu Allah bina edip yükseltmiş ve ona şekil vermiştir. Gecesini karanlık yapmış, gündüzünü aydınlatmıştır. Ardından yeri düzenlemiştir. Suyunu ondan çıkarmış ve otlak yer meydana getirmiştir. Dağları yerleştirmiştir. Bunları sizin ve hayvanlarınızın geçinmesi için yapmıştır. Güç yetirilmeyen en büyük baskın geldiği zaman o gün, insan ne uğurda çalıştığını anlar. Cehennem her bakanın görebileceği şekilde gösterilir. İşte, azıp da dünya hayatını tercih edenin varacağı yer şüphesiz cennettir. Ey Muhammed! Senden ki-yameten ne zaman gelip çatacağını sorarlar. Nerde senden onu anlatması? Onun bilgisi Rabbine aittir. Sen sadece kıyametten korkanı uyaransın. Kıyameti gördükle-, ri gün dünyada ancak bir akşam yahut bir kuşluk vakti kadar kalmış olduklarını sanırlar." (Nazi'at: 79/27-41) Aynı şekilde Yüce Allah şöyle buyurur: "Varlık sahibi olup da seni yalanlayanları bana bırak, onlara az bir mehil ver. Şüphesiz katımızda onlar için ağır boyunduruklar, cehennem, rjtğazı takayan bir yiyecek ve can yakan azap vardır. Kıyametin koptuğu gün, yeryüzü ve dağlar sarsılır; dağlar, yumuşak kum yığını haline gelir. Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi, size de, hakkınızda şahidlik edecek bir peygamber gönderdik. Ama Firavun o peygambere karşı gelmişti de onu çok ağır bir şekilde tutup cezalandırmıştık." (Müzemmil: 27/11-16)

Yine el-Hakka suresinde Semud, Ad ve Firavun gibi geçmiş milletlerden söz ettikten sonra Yüce Allah şöyle buyurur:

"Sur'a bir üfürüş üfürüldüğü, yer ve dağlar kaldırılıp bir vuruşta birbirine çarpıldığı zaman, işte o gün olacak olur, kıyamet kopar. Gök yarılr, o gün düzeni bozulur. Melekler onun çevresindediler. O gün Rabbinin arşını onlardan başka sekiz tanesi yüklenir. Ey İnsanlar! O gün siz huzura alınırsınız, hiçbir

şeyiniz gizli kalmaz. Kitabı sağından verilen 'Alın kitabımı okuyun, doğrusu bir hesaplaşma ile karşılaşacağımı umuyordum" der.' Artık o, meyveleri sarkmış, yüksek bir bahçede hoş bir yaşayış içindedir. Onlara şöyle denir:

"Geçmiş günlerde, peşinen işlediklerinize karşılık afiyetle yiyiniz, içiniz." Fakat kitabı kendisine solundan verilen kimse:

"Kitabım keşke bana verilmeseydi, keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim. Bu iş keşke son bulmuş olsaydı. Malım bana fayda vermedi. Gücü de kalmadı" der. İlgililere şöyle buyrulur:

"Onu alın, bağlayın. Sonra cehenneme yaslayın. Sonra onu boynu yetmiş arşın olan zincire vurun. Çünkü o, Yüce Allah'a inanmazdı. (Hakka: 69/13-14)

Kalem suresinde, mallarındaki başkasına ait hakkı vermeyen bahçe halkını ve gördükleri cezayı şöylece belirtir:

"İşte azap böyledir, ama ahiret azabı daha büyüktür. Keşke bilseler. (Kalem: 68/33)

Yüce Allah şöyle buyurur:^{166[166]}

"Daha önce inkar edip de, inkarlarının karşılığını tadan kimselerin haberi sana gelmedi mi? Onlara can yakıcı azap vardır. Bu, kendilerine peygamberleri belgelerle geldiğinde "Bizi doğru yola bir insan mı eriştirecek?" diyerek inkar edip gerçeğe yüz çevirmelerinden ötürüdür. Allah hiç bir şeye muhtaç olmadığını ortaya koymuştur. Allah müstağnidir, övülmeye layık olandır. İnkâr edenler, tekrar- dirilmeyeceklerini ileri sürerler. Ey Muhammed! De ki: "Evet, Rabbîma andolsun ki, şüphesiz diriltileceksiniz ve sonra yaptıklarınız size bildirilecektir. Bu, Allah'a kolaydır. (Tegabun: 64/5-7) Aynı şekilde Yüce Allah Kaf suresinde peygamberlere karşı çıkanların durumunu, dünya ve ahiretteki iyilerin mükafatı ve kötülerin cezalarını belirtiyor. Kamer suresinde de aynı durumu açıklıyor. Tıpkı bunlar gibi: "Ha-mim"le başlayan Gafir, Secde, Zuhruf, Duhan (40, 41, 42, 43) sureleri ile sayısız diğer surelerde de aynı konular ele alınmıştır.^{167[167]}

Tevhid: İslam Medeniyetinin Anahtarı

Tevhid, va'd (mü'minlerin mükafatı) ve va'id (kafirlerin cezası), ilk indirilen ayetlerde ele alınmıştır. Nitekim Buha-ri'nin Sahih'inde Yusuf b. Mahek'ten şöyle rivayet vardır:

"Mü'minlerin annesi Aişe'nİN yanındaydım. Irak'lı biri geldi ve:

"Hangi kefen daha iyidir?" diye sordu. Aişe:

"Hayrola, neyin var?" diyerek hayretini belirtti. Adam:

"Ey mü'minlerin annesi! Bana Mushaf'ını göster" dedi. Aişe "Niçin?" diye sordu. Adam:

"Kur'an'ı bu şekilde birleştirmek için; çünkü birleştirilmemiş olarak okunuyor" dedi. Bunun üzerine Aişe şöyle dedi:

^{166[166]} Mufsassal: Kaf suresinden Kur'an'ın sonuna kadar yer alan son yedide bir sureler.

^{167[167]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 90-94.

"Hangisini önce okursan sana ne zararı olabilir? İlk inen sure mufassaldandı bu surede cennet ve cehennemden söz edilmektedir. İnsanlar islam'a ısınınca helal ve haram konuları indi. Şayet "Şarap içmeyin" yasağı ilk kez inseydi, "şarabı asla bırakmayız" derlerdi. Eğer "zina etmeyin" yasağı inseydi, "zinayı asla bırakmayız" derlerdi. Ben oyun oynayan küçük bir kızken Mekke'de Rasulullah'a (s.a.v.):

"Kyamet onların azab ile va'dedildikleri gündür. O ne korkunç, ne acı bir gündür" (Kamer: 54/46)

ayeti indi. Bakara ve Nisa sureleri, ben onun yanmdayken indi." Ravinin belirttiğine göre Aişe, Mushaf'ını çıkardı ve adama surelerin ayetlerini yazdırdı.^{168[168]}

Küfür (inançsızlık), günah ve isyan; kötülük ve düşmanlığın sebebi olduğuna göre, şayet bir kişi ya da grup bir günah işler de diğerleri iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma işlevini yerine getirmese, bu hepsinin günahı olur; eğer bazıları yasaklanan bir biçimde hoşnutsuzluk gösterirse, bu da hepsinin günahı olur, bunun sonucunda gruplaşma, görüş ayrılığı ve kötülük ortaya çıkar. Bu ise, eski ve yeni fitne ve kötülüklerin en büyüklerindedir. Zira insan, zalim ve bilgisizdir. Zulmün ve bilgisizliğin birçok türü vardır. Bir kişinin zulmü ve bilgisizliği bir çeşit, ikinci, üçüncü ve diğer kişilerin zulmü ve bilgisizliği başka çeşittir. Meydana gelen fitneleri inceleyen, sebeplerini bunlarda bulur; yine, bu ümmetin emirlerinin, bilginlerinin ve bu çerçeveye giren hükümdarlar, şeyhler ve onların peşinden giden halk arasında ortaya çıkan fitnelerin aslının da aynı şey olduğunu görür.

Dini ve şehvani arzular, dinle ilgili bid'atler ve dünyevi kötülükler (fücur) gibi sapıklık ve cehaletin sebepleri de bu çerçeveye girer. Çünkü sapıklık ve cehaletin sebepleri olan dini konulardaki bid'atler ve dünyevi kötülükler, zulüm ve bilgisizlikleri yüzünden insanları ortaklaşa kapsarlar. İnsanların bazıları -zina, homoseksüellik vb. içki içmek, hıyanet, hırsızlık, gasp vb. yollarla malla ilgili zulümler gibi- bazı günahlarıyla hem kendilerine, hem de başkalarına haksızlık yaparlar.^{169[169]}

İnsan Tabiatının Günahı Arzulaması

Bilindiği gibi, -her ne kadar aklen ve dinen çikin ve kınanmış olarak değerlendirilseler de- günahlar, insanlar tarafından arzulanırlar. İnsan tabiatının bir Özelliği, başkasının kendisinden daha ileride olmasından hoşlanmayıp, aynı şeyin kendisinde de bulunmasını istemesidir. Bu, hasedin iki türünden en düşük olan "gıpta"dır. İnsan tabiatı, başkasından üstün olmayı ve kendisini başkasına tercih etmeyi ister, ya da onu kıskanır ve -her ne kadar gerçekleşme de-ondaki nimetin yok olmasını temenni eder. İnsan tabiatın-daki üstünlük (uluvv), kötülük (fesad), gurur ve hased gibi duyguların gereği, yalnızca kendi arzularının

^{168[168]} Buhari Fedailu'l-Kur'an: 6.

^{169[169]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 94-95.

gerçekleşmesidir. Böyle olduğuna göre, başkasının kendisinden üstün olmasını ve kendi arzularını gerçekleştirmesini nasıl kabul edebilir? Bu konuda orta yolu bulanlar, paylaşma ve eşitlikten hoşlananlardır, diğerleri ise çok zalim ve kıskançtır.

Bu ikisi, mubahlarda ve Allah hakkı dolayısıyla haram kılman işlerde olur. Yeme-içme, nikah, giyinme, binme ve mallar gibi mubah çerçevesine giren olay ve durumların yalnızca kendisinde bulunmasını arzulama halinde zulüm, cimrilik ve hased ortaya çıkar.^{170[170]}

Hırsın Gurur Sebebi Oluşu

Bütün bunların aslı, ihtirastır (şuhh), Buhari'de yer alan bir hadise göre, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İhtirastan kaçınınız. Çünkü o, sizden öncekileri yok etti. Onlara cimriliği emretti, cimrilik yaptılar, zulmü emretti, zulmettiler; akrabalarla bağı kesmeyi emretti, bu bağı kestiler."^{171[171]}

Bu sebeple, Ensar'ın niteliklerini belirtirken Yüce Allah şöyle buyurur:

"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilenler, karşısında içlerinde bir çekememezlik hissetmezler"^{172[172]} kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerinden önce tutarlar. Nefsinin tamahkarlığından (şuhh) korunabilmiş kimseler, işte onlar mutluluğa erenlerdir." (Haşr: 59/9)

Kabe'yi tavaf eden Abdurrahman b. Avf in şöyle dediği görüldü:

"Rabbim! Nefsimin ihtirasından beni koru! Rabbim! Nefsimin ihtirasından beni koru!" Bu sırada durum kendisine sorulunca:

"Nefsimin ihtirasından korunduğumda, cimrilikten, zulümden ve akrabalarla bağı kesmekten de korunmuş olurum" cevabını verdi.

Bu ihtiras, nefsin bu şiddetli ihtirası, borcunu ödememeyi, başkasının malını alarak zulmetmeyi, akrabalarla bağı kesmeyi ve başkasında bulunandan hoşlanmaması demek olan hasedi ortaya çıkarır.

Hasedde, tamahkarlık ve zulüm vardır. Çünkü böylece, başkasına verilen dolayısıyla tamahkarlık ve elindekinin yok olmasını istemekle zulüm meydana gelir.^{173[173]}

Günah ve Toplum

Durum, bu gibi mubah arzularda böyle olunca, zina, içki içmek ve benzeri haramlarda nasıl olur?

Bunlardan birinin gerçekleşmesi durumunda iki tür hoşnutsuzluk ortaya çıkar:

^{170[170]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 96.

^{171[171]} Buhari, Darimi Zekat: 46; Ahmed Müsned: 2/160. 96

^{172[172]} Yani, muhacir kardeşlerine verilenlerden dolayı içlerinde bir haset yoktur.

^{173[173]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 96-97.

1) Genelde mubah olan işlerdeki gibi, tekel ve zulüm bulunması dolayısıyla onlardan hoşlanmama.

2) Allah hakkı bulunmasından dolayı onlardan hoşlanmama.

Bu sebeple, günahlar üç kısımdır:

1) İnsanlara zulüm bulunanlar: Mallarını alarak, haklarını vermeyerek, hased vb. ile zulüm gibi.

2) Sadece kendisine zulüm bulunanlar: Zararları başkasına uzanmayınca içki içmek, zina gibi.

3) Hem insanlara, hem kendisine zulüm bulunanlar: Yöneticinin insanların malını alıp, bunlarla zina yapması, şarap içmesi, kötülük işlemesi, -bazı kadın ve çocuklardan hoşlananların yaptığı gibi- bu tür sebeplerle kendisinin yaptıklarını insanlara duyurulara zina yaptırması ve onlara zarar vermesi gibi.

Yüce Allah şöyle buyurur:

"De ki: Rabbim sadece, açık ve gizli fenalıkları, günahı, haksız yere tecavüzü, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmanızı, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır." (A'raf: 7/33)^{174[174]}

Adalet ve Zulüm

İnsanların dünyadaki işleri; -herhangi bir günaha katılma sözkonusu olmasa da- haklardaki zulümle düzgün olmaktan ziyade, -kendisinde bir günaha katılma sözkonusu da olsa-adaletledüzgün olur...'

Bu sebeple,

"Allah, kafir de olsa adil devleti yaşatır, ama müslüman da olsa zalim devleti yaşatmaz" denilmiştir. Aynı şey kilde:

"Dünya adalet ve küfürle devam eder, ama zulüm ve İslam'la devam etmez" denir.

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İsyan (bagy, zulüm) ve akrabayla bağı kesmekten daha hızlı cezası olan hiçbir günah yoktur."^{175[175]}

İsyankarın cezası, -ahirette affedilse ve merhamet edilse bile- dünyada verilir. Çünkü adalet, her şeyin esasıdır. Dünya işi adaletle yürütüldüğünde, -her ne kadar sahibinin ahirette bir nasibi yoksa da- ayakta durur, ama adaletle yürütülmezse, -ahirette kendisine yetecek imanı bulunsa bile-ayakta duramaz.

İnsanın tabiatındaki büyüklenmek (uluvv), kıskanmak ve hakka tecavüz suretiyle başkasına zulmetme güdüsü vardır. Ayrıca, zina dinen iğrenç kabul edilen nesnelere yemek gibi kötü arzularını gerçekleştirerek, kendisine zulmetme güdüsü de vardır. Böylece kendisine zulmetmeyene zulmedebilir ve kendisinden başkası böyle bir eylemde bulunmasa bile, bu arzular kendisine etki edebilir. Diğerlerinin zulmettiğini ve şehvi arzularını yerine getirdiğini görünce, bu arzular ve onlarla ilgili zulmün dürtüsü daha şiddetli bir şekilde artar. Bazan da sabreder. Bu durum, başkalarına olan kibri ve hased duygularını kamçılar. Daha

^{174[174]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 97-98.

^{175[175]} İbn Mace ZUhd: 23; Ebu Davud Edeb: 43.

önce kendisinde böyle düşünce olmadığı halde, onların cezalandırılmalarını ve kendilerinde mevcut olan iyiliğin gitmesini istemeye başlar. Bu sön durumda, bankasının kendisine ve müslüman-lara zulmetmiş Olduğu konusunda akıl ve din yönünden delili ileri sürer; ona iyiliği emretmenin ve onu kötülükten alıkoymanın, bu konuda cihad yapmanın vacip olduğunu öne sürer.^{176[176]}

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İNSAN VE DAVRANIŞLARI

İyiliği Emretme ve Kötülükten Alıkoyma Açısından İnsanlar

İyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma noktasında insanlar üç sınıftır:

1) Birinci gruptakiler, yalnız kendi arzularını düşünürler, yalnızca verildiklerine hoşnutluk gösterirler ve yalnızca mahrum edildiklerine öfkelenirler. Bunlardan birine arzuladığı -helal ya da haram- herhangi bir şey verildiğinde, öfkesi yatışır, hoşnutluğu doğar. Ona göre, daha önce yasakladığı, bu yüzden ceza verdiği, sahibini kınadığı ve öfkelenildiği bir durum, artık hoşnut olunan bir duruma dönüşür. Artık bu işi kendisi yapar, bu konuda ortak ve yardımcı olur, kendisini alıkoyan ve engelleyene düşman kesilir. Bu, insanların çoğunun durumudur. İnsan bunun sayısız örneklerini görür ve duyar.

Bunun sebebi, insanın zalim ve cahil olmasıdır. Bu yüzden adil davranmaz, bazan her iki durumda da zalim olabilir.

Belirtilen bu gruptan olan kişilerin, emrinde olanlara zulmeden ve haklarını çiğneyen bir yöneticiden hoşlanma-yıp, bu yöneticinin tattırdığı makam, mal gibi bazı şeylere rıza göstererek, ona yardımcı kesildiğini görürsün. Bunların en iyi hali, yöneticiye hoşnutsuzluklarını göstermeyişleridir. Aynı şekilde bu gruptan insanları içki içenden, zina yapandan ve eğlenceye dalandan hoşlanmadıklarını, ama aynı kötülüklerin içine çekildiklerinde ya da bu işlerde bir şeyler tattırdığında, bizimle onlar adına mücadeleye giriştiğini görürsün. Bunun sonucunda böylelerinin, bazan daha önceki durumlarından daha kötü, bazan ondan biraz daha iyi bir duruma düştüklerini ya da aynı durumda olduklarını görürsün.

2) İkinci grup, sağlam bir dindarlığı olanlardır. Bu konuda Allah için dosdoğru ve eylemlerinde yapıcı (muslin) olurlar. Kendilerine yapılan eziyetlere sabretmek suretiyle doğru yolda olmaya devam ederler. İşte bu grup, iman edip, iyi işler yapanlardır, onlar insanlar için çıkarılmış iyiliği emreden, kötülükten alıkoyan ve Allah'a iman eden iyi ümmete mensuptur.

3) Üçüncü grup, iki özelliğe de sahip bulunanlardır. Mü'minlerin çoğu bu gruba mensuptur. Bunlar hem dindardır, hem de nefsin arzularına boyun eğmişlerdir.

^{176[176]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 98-99.

Kalplerinde hem itaat, hem de isyan duygusu vardır; ona bazan birinci, bazan da ikinci duygusu egemen olur.^{177[177]}

Nefislerin Çeşitleri

Bu üçlü tipoloji, aynen nefisleri, "emmare", "mutma'in-ne" ve "levvame" şeklinde üçe ayırmaya benzer:

Birinci gruptakiler, kendilerine kötülüğü emreden nefis-i emmare sahipleridir.

İkinci gruptakiler, Yüce Allah'ın hakkında:

"Ey huzur içinde olan can (nefis)! O, senden sen de O'ndan hoşnut olarak Rabbına dön! Ey can (nefis)! İyi kullarımın arasına gir, cennetime gir." (Beled: 89/27-30) buyurduğu nefis-i mutma'inne sahipleridir.

Üçüncü gruptakiler ise, günah işleyip, sonra bu yüzden kendini kınayan, bu her iki özelliği taşıyan, iyi ve kötü eylemi Kavuran nefis-i levvame sahipleridir, (s.a.v.):

"Benden sonra bu ikisine, Ebubekîr ile Ömer'e uyun^{178[178]} diyerek, mü s İti inanların kendilerine uymakla em-rolundukları Ebubekir ile Ömer devirlerinde insanlar, peygamber çağına en yakın, iman ve düzgünlük (salah) yönünden en yüce durumdaydılar. İmamları da vacipleri en iyi şekilde yerine getiriyor ve doyunluğu sağlıyorlardı. İkinci grupta buldukları için onlar devrinde fitne çıkmadı. Osman devrinin sonu ile Ali devrinde, üçüncü gruptakilerin sayısı arttı, iman ve dindarlıkla birlikte nefsi arzu ve şüphelerine boyun eğmeye başladılar. Bu hem bazı yöneticilerde, hem de halkta kendini gösterdi. Bundan sonra da böyleleri-nin sayısı artarak, her iki tarafta da takva ve itaatin tam özümsememesi, nefsi arzu ve az önce saydığımız sebeplerle fitne ortaya çıktı. Her iki grup da iyiliği emrettiği ve kötülükten alıkoyduğu, hakikat ve adaletin kendinden yana olduğu yorumunu (te'vil) yaptılar. Ne var ki, bu yorumun bizzat kendisi bir çeşit nefsi arzuya uymaktır: her ne kadar iki gruptan birisi hakikate diğerinden daha yakınsa da bu te'vilde zan ve nefsin arzuladığı durum sözkonusudur.

Bu yüzden mü'mine düşen, kalbini doğru yolda tutma, şüpheye düşürmeme, hidayet ve takva üzere durma, nefsinin arzularına uymama konusunda Allah'tan yardım istemek ve ona tevekkül etmektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ey Muhammedi Bundan ötürü sen birliğe çağır ve emrolunduğun gibi doğru ol; onların heveslerine uyma ve 'Allah'ın indirdiği kitaba inandım aranızda adaletle hükmetmekle emrolundum, Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir" de." (Şura: 42/15)^{179[179]}

İnsanı Kötülüğe İten Dürtüler

^{177[177]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 100-101.

^{178[178]} Tirmizi Menakıb: 16; İbn Mace Mukaddime: 11; İmam Ahrned: 5/382.

^{179[179]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 101-102.

Müslümanların iman ve ibadet konularında bölünme ve görüş ayrılığına düşmeleri de buna dayanır. Bu gibi durumlar müslümanların sıkıntılarını arttırır. Böyle durumlarda fitneden kurtulmak için müslümanlar iki şeye muhtaçtır:^{180[180]}

1) Birinci Dürtü:

Bunun alt bölümleri vardır.

Müslümanlar gerektiren durum bulunduğu için- benzerlerinin düştüğü dini ve dünyevi fitneyi kendilerinden uzaklaştırmaya muhtaçtır. Çünkü, diğerleri gibi, onların da nefisleri ve şeytanları vardır.^{181[181]}

a) Başkasına Benzeme:

Emsallerinin de, arzulanan şeyleri yapmasını görmesi za- . ten insanın nefsinde mevcut bulunan kötülük yapma duygusunu güçlendirir. Niceleri var ki ne iyilik ne de kötülük yapmak ister; ama başkasının ve özellikle de emsallerinin yaptığını görünce o, da bu işi yapar. Çünkü insanlar güvercin sürüsü gibidir, birbirine benzemeye çalışırlar.

Bu yüzden, bir iyiliği ya da kötülüğü ilk yapan, kendisini izleyenin sevabını ya da günahını da yüklenir. Nitekim Ra-sulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Güzel bir yol açana kendisinin ve sevapları hiç ek-silmeksizin kıyamete kadar onun yolundan gidenin günahını yüklenir."^{182[182]}

Çünkü, işin özünde bir ortaklıkları vardır. Bir şey benzerinin hükmünü alır. Bu ikisi, benzeme duygusu ve günah işlemeye meyyal insan tabiatı, güçlü iki dürtüdür.. Bunlara aşağıdaki iki dürtü daha eklenince durumu siz düşünün.^{183[183]}

b) Arzu ve Görüşte Uyuşma:

Kötülük yapanların pek çoğu, buldukları durumu onaylayanlardan hoşlanırlar, onaylamayanlardan hoşlanmazlar. Bu, bozuk dinlerde, her bir topluluğun kendilerine katılanlara dostluk, katılmayanlara düşmanlık göstermeleri şeklinde apaçık görülür.^{184[184]}

c) Arzularda Ortaklık:

Dünya işleri ve nefsi arzular da böyledir. Zorba devlet yöneticileri, yolkesiciler vb.deki gibi, yaptıklarına yardım etmelerinden dolayı; yanlarına gelen herkesin

^{180[180]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 103.

^{181[181]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 103.

^{182[182]} Müslim, Zekat: 69, no: 1017.

^{183[183]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 103-104.

^{184[184]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 104.

içmelerini tercih ettikleri için, içki meclisi kuranlarda olduğu gibi onaylamalarından, kendisini kiskanmaları ya da onlardan üstün hale gelip övülmesi yüzünden yalnızca onun iyilikle belirginleşmesinden hoşlanmadıklarından dolayı, yahut aleyhine bir delili olmaması için, veyahut kendilerini bizzat cezalandırmasından veya bildirmesinden korkmaları veyahut da minneti ve tehdidi altında kalmamaları vb. sebeplerle çoğu kez kendilerine ortak olanları seçer ve tercih ederler.

Yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

"Kitap ehlinin çoğu, hak kendilerine apaçık belli olduktan sonra, içlerindeki çekememezlikten ötürü, sizi, inandıktan sonra küfre döndürmeyi isterler. Allah'ın gelene kadar onları affedin, geçin. Allah muhakkak her şeye kadirdir." (Bakara: 2/109)

Onlar kendileri inkar ettikleri gibi, keşke siz de inkar etseniz de eşit olsanız isterler.. (Nisa: 4/89)

Osman şöyle diyor:

"Zina yapan kadın, bütün kadınların zina yapmasını ister."

Ortaklığın, içki, yalan ve bozuk inançtaki ortaklık gibi bazan bizzat aynı kötülükle, başkasının da zina yapmasını arzulayan zinakar, başkasının da çalmasını arzulayan hırsız gibi bazan da aynı türden kötülükle ama başka bir kadın ve malda olmak üzere- gerçekleşmesini isterler.^{185[185]}

2- İkinci Dürtü:

İkinci dürtüye gelince, bir kişinin yaptıkları kötülüğe ortak olmasını isterler. Ortak olursa ne ala! Ama ortak olmazsa tehit ölçüsünde veya ondan daha hafif ölçüde kendisine işkence ve eziyet ederler. Yaptıkları kötülükle başkasının da kendilerine ortak olmasını isteyen, bu kötülüğü ona emreden ve isteklerine ulaşmak için ondan yardım isteyen bu kişiler, şayet o yabancı kişi kendilerine ortak olmaları için yardım ve itaat ederse, hemen kusurlarını sayıp dökerler, onunla alay ederler ve başka işlerde aleyhine bir delil olarak ileri sürerler; ama onlara katılmazsa kendisine işkence ve eziyet ederler. Güçlü zalimlerin çoğunun durumu budur.^{186[186]}

İnsanın İyilik Yapmasını Sağlayan Dürtüler

Kötülükte sözkonusu olan bu durum aynen, hatta daha ileri derecede iyilikte de sözkonusudur. Nitekim Yüce Allah:

"Mü'mirilerin Allah'ı sevmesi ise hepsinden kuvvetlidir..." buyurur. (Bakara: 2/165)

Çünkü iyilik dürtüsü daha güçlüdür.^{187[187]}

^{185[185]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 104-105.

^{186[186]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 105.

^{187[187]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 105.

a) Vicdan Dürtüsü:

İnsanda, iman etmeye, bilgiye, doğruluğa, adalate ve emanetleri yerine getirmeye çağıran bir dürtü vardır.^{188[188]}

b) Yarışma Dürtüsü:

İnsan aynı şeyi başkasının, Özellikle de benzeri birinin yaptığını görünce, özellikle rekabet duygusuyla içinde başka bir dürtü daha doğar. Bu, övgüye değer ve güzel bir harekettir.^{189[189]}

c) İyilere Katılmayı Arzulama Dürtüsü:

Mü'min ve iyilerden aynı işi onaylamak ve katılmak isteyeniyi ya da yapmadığında hoşlanmayanları görünce de insanın içinde üçüncü bir dürtü doğar.^{190[190]}

d) İyilerin Dostluğunu Kazanma Dürtüsü:

İyiliği emrettiklerinde ve bu yüzden iyiyi yaptığında dost ya da yapmadığında düşman olduklarını ve kendisini cezalandırdıklarını görünce, içlerinde dördüncü bir dürtü doğar.^{191[191]}

İslahın Yolu

a) Kötülöklere İyilikle Karşılık Verilmeli

Bu yüzden mü'minlerin kötülöklere onların zıddı iyilik le karşılık vermeleri emrolunmuştur, tıpkı doktorun hastalığa onun zıddı ile karşılık vermesi gibi.

Mü'min nefsinin ıslah etmekle emrolunmuştur. Bu iki şeyle, yani iyiliklere engel olmaya ve kötülöklere işlemeye iten motiflere rağmen iyilikleri yapmak ve kötülöklere bir rakmakla olur. Bunlar dört çeşittir. Aynı şekilde, bu dört yolla gücü ve imkanı ölçüsünde başkasını ıslah etmekle de emrolunmuştur.

Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Andolsun asra (ikinci vakti) kî, gerçekten insan ziyandadır. İman eden, salih ameller işleyen, birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler müstesna." (Aşr: 103/1-3)

İmam Şafii'nin şöyle dediği nakledilir: "Bütün insanlar Asr suresini düşünseler,

^{188[188]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 106.

^{189[189]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 106.

^{190[190]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 106.

^{191[191]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 106.

onlara yeter." Gerçekten de Öyledir. Çünkü Yüce Allah, kendisi mü'min ve iyi olan, başkalarına da hakikati ve sabrı tavsiye edenler dışındakilerin hüsrana uğradıklarını haber vermektedir.^{192[192]}

b) Sıkıntıların Büyümesinin Derecesinin Yükselmeye Vesile Olduğu Bilinmeli

Sıkıntı artınca, bu durum mü'minin derecesinin yükselmeye ve sevabının artmasına vesile olur. Nitekim Rasulul-lah'a(s.a.v.):

"İnsanların en çok belaya uğrayanı kimdir?" diye sorulunca, şu cevabı vermiştir: "Peygamberler, sonra iyiler, sırayla onları izleyen diğerleri. İnsan dinine göre sınanır. Dini sağlamasa sıkıntısı artırılır. Dini sağlam değilse, sıkıntısı azaltılır. Yeryüzünde yürüyüp, hatası kalmaymca kadar mü'minin sınanması sürecektir."^{193[193]}

c) İyi İşleri Yaparken Sabretmeli

İşte bu durumda, mü'min, başkasının ihtiyaç duymayacağı ölçüde sabra ihtiyaç duyar. Dinde önderliğin sebebi de budur. Nitekim Yüce Allah:

"Sabredip ayetlerimize kesin olarak inanmalarından ötürü, aralarından, onları buyruğumuzla doğru yola götürecek önderler yaptık" buyurur. (Secde: 32/24) Hem emredilen iyiliği yapmak, hem de yasaklanan kötülüğü yapmamak için sabır kaçınılmazdır. İşkencelere, söylenenlere, başa gelen kötülöklere sabır, nimetler bulununca şırmarmamak vb. sabır çeşitleri de bu çerçeveye girer.^{194[194]}

d) Kesin Bilgi Sahibi Olmalı

Kendisini doyuracak, nimetlenecek ve gıdalanacağı bir sevi yani kesin bilgi (yakın) yoksa, insanın sabretmesi imkansızdır. Nitekim Ebubekir'in (r.a.) rivayet ettiği hadiste Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar! Allah'tan kesin bilgi ve sağlık isteyiniz. Çünkü, kesin bilgiden sonra sağlıktan daha üstün bir şey insana verilmemiştir. Allah'tan bu ikisini isteyin."^{195[195]}

e) İyi Davranmalı

Aynı şekilde, başkasına bir iyiliği emredince, bu konuda kendisine katılmasını

^{192[192]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 106-107.

^{193[193]} Darimi Rikak: 2/320; İmam Ahmed: 1/172.

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 107.

^{194[194]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 108.

^{195[195]} Tirmizi Dua: 105; tbn Mace Dua: 5.

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 108.

arzulaymca ya da onu bir kötülükten alıkoyunca da, bu kişiye hoşlanmanın ortaya çıkması, hoşlanılmaya ortadan kalkması gibi gayesine ulaşmasını sağlayacak biçimde iyi davranması gerekir. Çünkü insanlar acıya, ancak bir tatlılık olunca katlanırlar, bundan başka yol yoktur. Bu yüzden Yüce Allah, kalblerin kazanılmasını emretmiş, hatta kalbleri kazanılacaklara zekattan pay ayırmıştır.

Yüce Allah, peygamberine şöyle buyurmuştur:

"Sen af yolunu tut, bağışla, uygun (ma'ruf) olanı emret, bilgisizlere aldırış etme." (A'raf: 7/199)

Yüce Allah yine şöyle buyurur:

"(O zor geçit) sonra, inanıp birbirlerine sabır tavsiye edenlerden ve merhametlilerden olmayı tavsiye edenlerden olmaktır." (Beled: 90/17)

Sabretmek ve merhametli olmak zorunludur. Cesaret ve kerem (cömertlik) işte budur.^{196[196]}

Namaz, Zekat ve Sabır

Bu yüzden Yüce Allah, bazan namaz ile insanlara iyilik yapmak olan zekatı, bazan da namaz, zekat ve sabrı yanya-na zikreder. Her üçü de zorunludur. Hem kendileri, hem de başkalarını ıslah konusunda mü'minlerin yararı ancak bunlarla gerçekleşebilir. Özellikle fitne ve sıkıntı arttığında, bunlara duyulan ihtiyaç da şiddetlenir. Hoşgörü ve sabır, bütün insanların ihtiyaç duyduğu değerlerdir. İnsanların dini ve dünyevi çıkarları ancak bu ikisiyle gerçekleşebilir.

Bu yüzden hepsi cesaret ve cömertliği (kerem) överler, hatta şairlerin şiirlerinde en çok övdüğü değer de cömertliktir. Aynı şekilde cimrilik ve korkaklığı da yererler.

İnsani arın-doğruluk ve adaleti övmekte, yalancılık ve zulmü yermekte olduğu gibi- ittifak ettiği konular mutlaka gerçektir.

Bedeviler" Rasulullah'dan (s.a.v.) yardım istediklerinde onu bir çalıya (semura, sakız ağacı) sıkıştırdılar, bu çalı cübbesine takıldı. Onlara dönerek şöyle dedi:

"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, elimde şu dikenler kadar hayvan olsaydı, hepsini aranızda bölüştürürdüm. Beni asla cimri, korkak ve yalancı olarak göremezsiniz."^{197[197]}

Ancak bütün bunlar, amaç ve niteliklere göre farklılık gösterir. İşler niyetlere göre, herkes niyetinin karşılığını görür.^{198[198]}

Cimriliğin Kınanması

Bu yüzden Kur'an ve sünnet, cimrilik ve korkaklığı yermiş, Allah yolundaki cesaret ve hoşgörüyü (simaha) övmüştür.

^{196[196]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 108-109.

^{197[197]} Buhari Cihad: 24; Hums: 19; Ahmed: 4/83.

^{198[198]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 109-110.

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"İnsandaki en kötü şey, şiddetli cimrilik ve korkaklıktır. ^{199[199]}

Rasulullah (s.a.v.):

"Ey Selemoğulları! Sizin efendiniz (Seyyid) kimdir?" diye sordu.

"Cimriliğini ayıplamakla birlikte, el-Cedd b. Kays'tır" dediler. Bunun üzerine

Rasulullah (s.a.v.):

"Cimrilikten daha kötü bir hastalık mı olur?" cevabını verdi. ^{200[200]}

Başka bir rivayette ise:

"Cimri efendi olamaz. Sizin efendiniz ak saçlı genç olan el-Bera b. Ma'rur'dur." ifadesi yer alır. ^{201[201]}

Buhari'nin Sahih'inde nakledildiğine göre, Cabl b. Ab-dillah Ebubekir'e:

"Bana ya vereceksin, ya da cimrilik edeceksin" deyince, Ebubekir:

"Bana bunları söylüyorsun. Cimrilikten daha kötü bir hastalık mı olur?" cevabını verdi. Böylece cimriliği, en büyük hastalıklardan biri olarak göstermiştir. ^{202[202]}

Müslim'in Sahih'inde Selman b. Rebi'a'dan rivayet edildiğine göre Ömer şöyle diyor:

"Rasulullah (s.a.v.) bir malı taksim etti. Ben de:

"Ey Allah'ın elçisi! Bunlardan başkası ona daha layık" dedim. Bana:

"Onlar beni, benden çirkin sözlerle yardım istemek ile beni cimrilerden saymak arasında seçenekli bıraktılar. Ben cimri değilim" cevabını verdi. ^{203[203]}

Rasulullah (s.a.v.), kendisinden uygunsuz bir biçimde yardım istediklerini, verirse işi ala olacağını, ama vermediği takdirde cimri diyeceklerini, kendisini iki kötü davranıştan, yersiz hareket ya da cimrilikten birini yapmak zorunda bıraktıklarını, cimriliği daha kötü gördüğünü, vermek suretiyle bu daha kötüyü defettiğini belirtiyor. ^{204[204]}

Cimriliğin Çeşitleri

Cimnlik bir çerçevedir, onun kapsamına giren büyük ve küçük kötülükler vardır ' Yüce Allah şöyle, buyurur:

Allah'ın bol nimetinden verdiklerinde cimrilik edenler, sakını bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar, bilakis bu onların kötülüğüdür Cimrilik yapıkları şey, kıyamet günü boyunlarına dolacaktır."

(Al-iİmrah: 3/180)

"Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, âna-babaya yakınlıklara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşaya, yolcuya, elinizin altında bulunan kimselere iyilik edin. Allah kendini beğenip

^{199[199]} Ebu Davud Cihad: 21; Ahmed: 2/302.

^{200[200]} Buhari Meğazi: 73; Humus: 15.

^{201[201]} İbn Hişam Şiret: 2/104; Kurtubi Tefsir: 9/159.

^{202[202]} Buhari, Hums: 15; Ahmed b. Hanbel: 3/308.

^{203[203]} Müslim, Zekat: 127, Ahmed b. Hanbel: 1/20, 35.

^{204[204]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 110-111.

öğünenleri sevmez. Onlar cimrilik ederler, insanlara cimrilik tavsiyesinde bulunurlar. Allah'ın bol nimetinden kendilerine verdiğini gizlerler. Kafirlere aşâğılık bir azap hazırlamışızdır." (Nisa: 4/36-37)

"Verdiklerinin kabul olmasına engel olan, Allah'ı ve peygamberini inkar etmeleri, namaza tembel tembel gelmeleri, istemeye istemeye vermeleridir." (Tevbe: 9/54) "Allah onlara bol nimetinden verince, cimrilik ettiler, yüz çevirdiler. Zaten dönektirler. Allah'a verdikleri sözden caydıkları ve yalancı oldukları için O'nunla karşılaşacakları güne kadar Allah kalblerine nifak soktu." (Tevbe: 9/76-77)

"İşte sizler Allah yolunda sarfetmeye çağrılan kimselersiniz. Kiminiz cimrilik yapıyor, ama cimrilik yapan bilsin ki, ancak kendine karşı cimrilik yapmış olur..." (Muhammed: 47/38)

"Vay o namaz kılanların haline ki, onlar kıldıkları namazdan gafilirdirler. Onlar gösteriş yaparlar. Onlar eğreti olarak basit şeyleri dahi vermezler." (Maun: 107/4-7) "Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda safretme-yenlere can yakıcı bir azabı müjdele. Bunlar cehennem ateşinde kızdırıldığı gün, alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak. 'Bu kendiniz için biriktirdiğinizdir, biriktirdiğinizi tadın' denecek." (Tevbe: 9/34-35) Kur'an'daki yardım etmeyi ve vermeyi emreden bütün ayetlerin aynı zamanda cimriliği yermekte olduğu kabul edilir. 205[205]

Korkaklığın Kınanması

Kur'an korkaklığı da pek çok ayetinde kınamıştır. Sözgelisi şu ayetler bunun örneğidir:

"Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek veya bir başka topluluğa katılmak maksadı dışında, o gün arkasını düşmana dönen kimse Allah'tan bir gazaba uğramış olur. Onun varacağı yer cehennemdir. Ne kötü bir dönüşür!" (Enfal: 8/16)

"Sizden olmadıkları halde, sizinle beraber olduklarına Allah'a yemin ederler. Oysa onlar korkak bir topluluktur. Bir sığınak veya mağara yahut girecek bir yer bulmuş olsalardı, çarçabuk oraya yönelirlerdi." (Tevbe: 9/56-57)

"İnananlar "Keşke bir sure indirilse de cihada çıksak" derlerdi. Fakat kesin anlamlı bir sure inip orada savaş zikredilince, kalplerinde hastalık olanların, ölüm korkusuyla bayılmış kimselerin bakışları gibi, Ey Muhammed sana baktıklarım gördün. Oysa onlara itaat etmek ve uygun olanı söylemek yaraşırdı." (Muhammed: 47/20)

"Kendilerine 'Elinizi savaştan çekin, namazı kılın, zekatı verin' denenleri görmedin mi? Onlara savaş farz kılındığında, içlerinden bir takımı hemen, insanlardan, Allah'tan korkar gibi, hatta daha çok korkarlar ve 'Rab-bimiz! Bize savaşı niçin farz kıldın, bizi yakın bir zana-na kadar te'hir edemez miydin?'"

^{205[205]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 111-112.

derler. Ey Muhammed! Dünya geçimliği azdır, ahiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan için hayırlıdır, size zerre kadar zulmedilmez" de." (Nisa: 4/77)^{206[206]}

Cömertlik ve Cesaret

Kur'an'daki cihada teşvik eden, kaçınanları ve terke-denleri kınayan ayetler, aynı zamanda korkaklığı yermektedir.

İnsanların dini ve dünyevi düzgünlüğü ancak bizzat cihad yapmayanların yerine cihad yapacakları getireceğini haber vermektedir:

"Ey İnananlar! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın" denilince, yere çöküp kaldınız? Ahireti bırakıp dünya hayatına mı razı oldunuz? Oysa dünya hayatının geçimi ahirete göre pek az bir şeydir. Çıkmazsanız Allah size can yakıcı azapla azap eder ve yerinize başka bir millet getirir. Ona bir şey de yapamazsınız. Allah her şeye kadirdir. (Tevbe: 9/39)

"İşte sizler, Allah yolunda sarfetmeye çağırılan kimselersiniz. Kiminiz cimrilik yapıyor, ama cimrilik yapan bilsin ki, ancak kendine karşı cimrilik etmiş olur. Allah zengindir, siz ise fakirsiniz. Eğer O'ndan yüz çevirirseniz sizi ortadan kaldırı, sizin gibi olmayacak bir milleti yerinize getirir. (Muhammed: 47/38)

Yüce Allah, cesaret ve cömertlik sayesinde eskileri üstün kılmıştır:

"Göklerin ve yerin mirasçısı Allah olduğu halde, Allah yolunda siz niçin sarfetmiyorsunuz? İçinizden Mekke'nin fethinden önce sarfeden ve savaşan kimseler, daha sonra sarfedip savaşan kimselerle bir değildirler, berikiler daha üstün derecededirler. Allah, işlediklerinizden haberdardır. (Hadid: 57/10)

Yüce Allah, Kur'an'm pekçok ayetinde canı ve malıyla Allah yolunda cihad etmeyi zikretmiş ve övmüştür. Allah'a itaat uğrunda cesaret ve hoşgörü (infak) işte budur.

Yüce Allah şöyle buyurur:

"Nice az topluluk, çok topluluğa -Allah'ın izniyle-üstün gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir."

(Bakara: 2/249)

"Ey İnananlar! Bir toplulukla karşılaşırsanız, dayanın; başarıya ereşebelmeniz için Allah'ı çok anın. Allah'a ve peygamberine itaat edin; çekilmeyin, yoksa korkar başarısızlığa düşersiniz ve kuvvetiniz gider. Sabredin, doğrusu Allah sabredenlerle beraberdir." (Enfal: 8/45-46)

Cesaret, beden gücü değildir. İnsan bedence güçlü, ama yüreksiz olabilir. Cesaret, yalnızca yürekliliktir. Savaşın temeli beden gücü ve savaşma sanatı, yüreklilik ve savaş aşinalığıdır. Bu ikisinden Övgüye değer olanı, düşüncesizce ve övülen ile yerileni ayırmaksızın yapılan değil, bilgi ve bilinçle olanıdır. Bu sebeple güçlü kişi, öfkelenildiği sırada nefesine hakim olup, uygun olanı yapan insandır. Öfkesine yenilen ise ne cesur, ne de güçlüdür.^{207[207]}

^{206[206]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 112-113.

^{207[207]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 113-115.

Sabrın Çeşitleri

Daha önce de sözü edildiği gibi, bütün bunların esası sabırdır; sabır zorunludur.

Sabır iki çeşittir:

1) Öfke sırasında sabır.

2) Musibet sırasındaki sabır. El-Hasen'ul-Basri şöyle demiştir:

"Hiç kimse, öfke anındaki yumuşaklık ve felaket anındaki sabırdan daha büyük bir yudum yutkunmamıştır."

Bu, elem verici durum sabretme esasına dayanır. Elem verici durum, giderilebilen Özellikteyse öfkeyi, giderilemeyecek özellikteyse üzüntüyü arttırır. Bu yüzden, Öfkelinince yapabilme gücünü hissetme arasında kanın harekete geçmesi dolayısıyla yüz kızarır; üzülünce, yapamayacağını anlama sırasında kanın çekilmesiyle sararır.

Bu sebeple, Rasuluñlah (s.a.v.) Müslim'in İbn Mes'ud'dan rivayet ettiği sahih hadiste şu ilkeyi getirmiştir. Rasuluñlah (s.a.v.):

"Rakub kime dersiniz" diye sordu. "Çocuğu olmayana" cevabını verdiklerinde, "Rakub, bu değildir. Çocuklarından hiçbiri kendinden önce ölmeyen kimsedir" buyurdu. Rasulullah (s.a.v.):

"Pehlivan diye kime dersiniz?" diye sordu. Bunun üzerine: ,

"Güreşte başkasını yenendir."

"Hayır, pehlivan bu değildir. Pehlivan, öfke anında nefesine hakim olsa kimsedir" buyurdu.^{208[208]}

Bu hadisiyle Rasulullah (s.a.v.)» musibet ve Öfke anında sabretmek gerektiğini belirtmiştir.

Yüce Allah musibet konusunda şöyle buyurur:

"Muhakkak sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz, sabredenlere müjdele. Onlara bir musibet geldiğinde, 'Biz Allah'ınız ve elbette O'na döneceğiz' derler."

(Bakara: 2/155-156)

Yüce Allah Öfkele hakim olmak konusunda ise şöyle buyuruyor:

"Bu ancak sabredenlere vergidir; bu ancak o büyük hazzı tadanlara vergidir." (Fussilet: 41/35)

Musibet ve öfke anındaki sabırların aynı çerçevede ele alınması, tıpkı musibet ve nimet anındaki sabırların aynı çerçevede ele alınması gibidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

"Andolsun ki, insana nimetimizi tattırır, sonra onu ondan çekip alırsak, o şüphesiz umutsuz bir nanköre döner. Başına gelen sıkıntıdan sonra, ona bir nimet tattırırsak 'Musibetler başından gitti' der. Doğrusu o, şımarıp böbürlenmiş biridir. Bunların dışında sabredip iyi işler işleyen kimselere, işte onlara mağfiret

^{208[208]} Müslim Bin: 106; Ahmed: 1/382. 116

ve büyük ecir vardır." (Hud: 11/9-11) "Bu, kaybettiğinize üzülmemeniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmamamz içindir." (Hadid: 57/23) Ka'b b. ez-Zuheyr, muhacir sahabeyi şöyle nitelmiştir: "Kılıçları düşman için topluğa inince şımarmazlar, yenildiklerinde de sabırsızlaşmazlar."^{209[209]}

Hasan b. Sabit ise Ensar'ı nitelerken şöyle diyor: "Yenildiklerinde de ne paniğe kapılırlar, ne de donup kalırlar."^{210[210]} Rasulullah'ı (s.a.v.) nitelerken bazı Araplar şöyle derler: "Yenmesine çok sevinmez, yenilmesinde de canı sıkılmazdı."

Şeytan bu iki durumda insanları yürekleri, sesleri ve elleriyle haddi aşmaya çağırdığı için, Rasulullah (s.a.v.) bunu yasaklamıştır. Oğlu İbrahim Ölünce, ağlamakta olan Ra-sulullah'a (s.a.v.):

"Ağlıyor musun? Sen ağlamayı yasaklamadın mı?" denildi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.):

"Ben iki ahmak ve günahkar sesi yasakladım:

- 1) Bir eğlence ve oyunun nağmesindeki, şeytanın çal-gılarınadaki ses,
- 2) Musibet sırasındaki, yanaklarını dövme, elbiselerini yırtma ve cahiliye feryadını sürdürme sesi" buyurdu.^{211[211]}

Böylece bu iki sesi aynı çerçevede ele almıştır.

Rasulullah'ın Musibet Sırasında Yasakladığı Fiiller

Rasulullah (s.a.v.) musibet durumunda bazı şeyleri yasaklamıştır. Sözgelisi, aşağıdaki hadisler bunun örneğidir:

"Yanaklarını döven, elbisesini yırtan ve cahiliye adedini sürdüren bizden değildir."^{212[212]}

"Musibet sırasında saçını yolan, bağırarak ve elbisesini yırtan kadınlardan uzağım."^{213[213]}

"Göz ve kalbden olan, Allah'tandır. El ve dilden olan, şeytandır."^{214[214]}

"Allah gözden akan yaş ve kalbin üzüntüsünden dolayı azab etmez. Ancak dilini göstererek- bundan dolayı azap ya da merhamet eder."^{215[215]}

"Yas tutulan ölü, bu yas sebebiyle azap görür."^{216[216]} Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur: "Ölünün arkasından feryad ve figanla ağlayan kadın, ölmeden önce tevbe etmezse, kiyamte gününde üzerinde katranlı bir elbise ve uyuzlu bir gömlük olduğu halde kaldırılır."^{217[217]}

Üstünlük, musibet ve sevinçle ilgili olarak Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Allah her şeyde güzelliği (ihسان) farz kılmıştır. Öldürürken güzel öldürünüz. Kurbanı güzel kesiniz. Hayvan keseniniz, bıçağını bilesin, kestiğini rahat ettir-

^{209[209]} Banet Su'ad kasidesinden alınmıştır. Bkz. Şerhu Divanı Ka'b: 25. •

^{210[210]} Bkz. Divanu Hassan (Yay. Seyyid Hanefi Hasaneyn): 239.

^{211[211]} Buhari Cenaiz: 32; Tirmizi Ctsnaib: 25.

^{212[212]} Buhari Cenaiz: 35; Ahmed: 1/432.

^{213[213]} Buhari Cenaiz: 37; Müslim İman: 166.

^{214[214]} Buhari Cenaiz: 43

^{215[215]} Buhari Cenaiz: 4

^{216[216]} Buhari Cenaiz: 4.

^{217[217]} Müslim Cenai?: 29; İbn Mace Cenaiz: 51.

sin.^{218[218]}

"Öldürme açısından insanların en iffetlisi, iman ehlidir.^{219[219]}

"İşkence etmeyin, vefasızlık göstermeyin, çocukları öldürmeyin.^{220[220]}

Rasulullah'ın (s.a.v.) Yüce Allah'ın şu buyruklarına uyararak, cihadda ittidalı emreden bunlar gibi daha birçok hadisi vardır:

"Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahitler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe götürmesin; adil olun; bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. (Maide: 5/8)

"Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin; doğrusu Allah aşarı gidenleri sevmez."

(Bakara: 2/190)

Rasullullah (s.a.v.) ipek giymeyi, altın yüzük takmayı, altın ve gümüş kaplarda yeme-içme ve elbiseyi uzatma gibi nimetlerde israf ve böbürlenmeyi yasaklamış, halı, ipek ve ipekliyi, şarabı, çalgı aletlerini helal sayanları kınamış ve kıyamet gününde karşılaşacakları kötü durumu belirtmiştir.

Yüce Allah şöyle buyurur:

"Allah, kendini beğenip, öğünenleri elbette sevmez." (Nisa: 4/31)

"Milleti ona, 'Böbürlenme, Allah şüphesiz ki böbürleneni sevmez' dedi." (Kassas: 28/76)

Arzuda haddi aşmaya sabırla birlikte bu üç durum, bu babın temelidir. Şunun için ki, insan, sevdiği ve arzuladığı ile nefret ettiği ve hoşlanmadığı arasındadır. İnsan sevgi ve, arzu sırasında bu ikisinin, öfke ve nefret anında da bu ikisinin taşkınlığına karşı sabretmeye muhtaçtır. Aynı şekilde, sevinç anında bunun taşkınlığına, musibet sırasında bu musibete sabırsızlığa karşı direnmeye muhtaçtır.

RasuluÜah (s.a.v.) yukarıdaki hadisinde iki sesi, ahmak ve facir sesi hatırlatmıştır:

1) Sevinçte aşırılığa götürüp, insanı gururlu bir sevince boğan ses!

2) Üzüntü sırasında sabırsızlığa sebep olarak, insanı çok , sabırsız hale getiren ses.

Cihadda söylenip aletsiz terennüm edilen şiirlerden oluşan sesler gitiil, Allah için İnsanın öfkesini harekete geçiren sese ve aynı şekilde -sünnette geçtiği şekilde- kadınlar ve çocuklar için düğünlerde ve sevinç anlarında def çalma gibi sevinç zamanlarındaki şehvet seslerine izin verilmiştir.

İnsanları harekete geçirmek için sesli olarak söylenen şiirlerin çoğu şu dört gruba girer:

1) Gençlikle ilgili şiirler (teşbih),

2) Hamaset ve hicvi konu edinen öfke ve kahramanlık şiirleri (hamaset),

3) Mersiyeler gibi musibet (ağır) şiirleri,

4) Medhiyeler gibi nimet ve sevinçten söz eden şiirler. Yüce Allah'ın da

^{218[218]} Tirmizi Diyat: j 4; Nesai Dahaya: 22.

^{219[219]} Ebu Davud Cihad: 110; İbn Mace Diyat: 30

^{220[220]} Müslim Cihad: 2.

belirttiği gibi şairler, karakterlerine

(tabl) uygun şiirler yazmayı adet edinmiştir:

"Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve yapmadıklarını yaptık dediklerini görmez misin?"

(Şuara: 26/225-226)

Bu sebeple, azgınlara, şairlere uyduklarını haber vermiştir. Ayette geçen "gavi" (azgın) kelimesi, bilgisi olmadığı halde (körü körüne) arzusuna uyan kimse anlamına gelir. Aynı kökten gelen ve hidayet zıddı olan "gayy" (sapıklık, cahillik) işte budur; nitekim, yararını bilmeyen saplan da, hidayete erenin zıddıdır.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Batmakta olan yıldızın andolsun ki, arkadaşınız Muhammed sapmamış ve azmamıştır. (Necm: 53/1-2)

Bu sebeple Rasulullah (s.a.v.):

"Benden sonra benim sünnetime ve benden sonraki hidayeti bulan doğru yoldaki halifelerimin sünnetine sarılın.^{221[221]} buyurmuştur.

Bu yüzden şairlerin cesaret ve hoşgörünün bütün çeşitlerini övdüklerini görürsün. Zira bu ikisinin yokluğu genel olarak kınanmıştır. Ama varlıkları sayesinde ise genel olarak insanların gayeleri gerçekleşir. Ancak bu konu açısından ahirete kazançlı çakanlar, Allah'tan sakınanlardır O'ndan satamayanlar ise, ahirette değil dünyada kazanırlar: her ne kadar ahirette ise de, dünyaca da o abıdır. Nitekim Yüce Allah Nuh ve gemisinin kurtuluşu olayını anlatırken şöyle buyurur:

"Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan topluluklara bizden bir selamet ve bereketle gemiden in. Ama birçok topluluklar, da geçindireceğiz, sonra onlara can yakıcı bir azap vereceğiz» denildi. Ey Muhammedi Bunlar sana vahyettiğimiz bilinmeyen olaylardır. Sen de, milletin de daha önce bunları bilmezsiniz. Sabret, sonuç Allah'tan sakınanlarıdır.»

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır.

"O halde size tecavüz edene, size tecavüz ettikleri gibi ecavuz edin Allah'tan sakın ve Allah'ın sakınanlarla beraber olduğunu bilin.» (Bakara: 2/194)^{222[222]}

Övgüye Değer Kahramanlık ve Cesaret

Bu konuda ölçü, Allah ve peygamberinin övdüğünü övmektir. Çünkü, şairler, hatipler vb.'nin değil, yalnızca Allah övgüsü güzel, kıymetli: kötüdür. Bu sebeple, Temimogullarından birisi Rasulullah'a (sav)

"Benim övgüm güzel, kıymetli de kötüdür" dediğinde Rasulullah ona:

"Övgüsü güzel, kıymetli. kötü olan, Allah'tır» cevabını verdi.^{223[223]}

Yüce Allah kendi yolundaki cesaret ve hoşgörüyü (sima-ha) övmüştür. Nitekim Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde Ebu Musa el-Eş'ari'den rivayet edilen hadise

^{221[221]} Ebu Davud Sünnet: 5; Tirmizi İlim, İbn Mace Mukaddime: 16.

^{222[222]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 115-121.

^{223[223]} Tirmizi Tefsiri Süre: 49; Ahmed: 3/488.

göre, Rasulullan (s.a.v.) a:

"Ey Allah'ın elçisi! Birisi cesaret, öteki kahramanlık ve üçüncüsü gösteriş için savaşanlardan hangisi Allah yolundadır" denilince,

"Allah adının en yüce olması için savaşandır?" cevabını verdi.^{224[224]}Yüce Allah: "Fitne kalmayıp, yalnız Allah'ın dini kalana kadar onlarla savaşın" buyurur. (Enfal: 8/39) Zira, bu mahlukatın yaratılış sebebidir. Nitekim Yüce Allah:

"Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yaratmışındır." buyurmaktadır. (Zariyat: 51/56)

Allah'ın mahlukatı yaratma gayesine yönelik herşey, Allah katında övgüye değer olur. İnsana kalacak olan ve Allah'ın faydalı göreceği de budur ki amel-i salih işte böyleler idir.

Bu yüzden insanlar dört sınıftır:

1) Allah için cesaret ve hoşgörülle (simaha) amel edenler. Cenneti hak eden mü'minler işte bunlardır.

2) Cesaret ve hoşgörülle yaptığı işi Allah için olmayanlar. Bunlar yaptıklarıyla dünyada yararlanırlar, ama ahi-rette nasipleri yoktur.

3) Allah için, ama cesaretsiz ve hoşgörüsüz iş yapanlar. Bunların, durumlarına göre işlerinde bir tür münafıklık ve iman noksanlığı vardır.

4) Allah için iş yapmayan ve işinde cesaret ve hoşgörü bulunmayanlar. Bunların ne dünyada, ne de ahrette nasipleri yoktur.

Bu ahlak ve fiiller, sıkıntı ve şiddetli fitnelerle dolu zamarlarda genel veya özel olarak her mü'minin ihtiyaç duyduğu peylerdir. Fitneyle karşılaştıklarında, kendilerine ıslah etmeye ve kendilerinden günahları defetmeye muhtaçtırlar. Aynı şekilde, güçleri oranında, başkalarına iyiliği emretme ve onları kötülükten alıkoymaya da ihtiyaç duyarlar. Bu iki durumdan her biri gerçekten zorluk doludur, bununla birlikte Allah bunları dilediğine kolaylaştırır. Çünkü Yüce Allah mü'minlere, iman etmeyi ve iyi iş (amel-i salih) yapmayı, insanları iman etmeye ve iyi iş yapmak üzere daveti ve cihad etmeyi emretmiştir.

"Andolsun ki, Allah'a yardım edenlere, O da yardım eder. Doğrusu Allah, kuvvetlidir, güçlüdür. Onları biz yeryüzüne yerleştirirsek namaz kılarlar, zekat verirler, iyiliği emrederler, kötülükten alıkoynrlar. İşlerin sonucu Allah'a aittir." (Hacc: 22/40-41)

"Doğrusu biz peygamberimize ve insanlara dünya hayatında ve şahidlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz." (Gafir: 40/51)

"Allah 'Andolsun ki, ben ve peygamberlerim üstün geleceğiz' diye yakmıştır. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür. (Mücadele: 58/51)

"Bizim ordumuz şüphesiz galip gelecektir." (Saffat: 37/173)^{225[225]}

Cihad

İyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak ve Allah yolunda cihad, insanın

^{224[224]} Buhan Tevhid: 28; Müslim İrnare: 150.

^{225[225]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 121-123.

fitneye maruz kalabileceği bela ve sıkıntılardan olduğu için, insanların bazıları bu konudaki gö- revini terketmek gayesiyle fitneden kurtulmak istediği gerekçesini ileri sürer. Nitekim münafıklardan söz ederken Yüce Allah:

"Onlardan 'Bana izin ver, beni fitneye düşürme' diyen vardır. Bilin ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdi." buyurmaktadır. (Tevbe: 9/49)

Tefsir'de belirtildiğine göre, bu ayet Rasulullah (s.a.v.) Bizanslılarla savaşa (Tebük) hazırlanmasını emrettiği el-Cedd b. Kays hakkında inmiştir. Zannederim Rasulullah (s.a.v.) ona:

"Rumların sarışın kadınlarına gönlün var mı?" deyince,

"Ey Allah'ın elçisi! Ben kadınlara karşı sabırsız biriyim. Onların kadınlarını görünce fitneden korkarım. Bana izin ver ve beni fitneye düşürme" dedi.

Bu el-Cedd b. Kays, ağaç altında yapılan Rıdvan bey'atından kaçman ve kırmızı bir deveyle gizlenen kişidir.^{226[226]} Onun hakkında Rasulullah (s.a.v.):

"Kırmızı deveyle gizlenen dışında, bu bey'ate katılmayanların hepsi affedilmiştir" buyurmuştur.^{227[227]}

İşte bu olay üzerine az önce geçen Tevbe: 9/49 ayeti inmiştir.

el-Cedd b. Kays, savaşa katılmamayı kadınların fitnesinden korunmak ve fitnelere düşmemek için istediğini belirtmiştir. Böylece ona göre, haramdan korunması ve bu yolda nefsiyle savaşması bunun sonucu azap görmesi ya da bu haramı işleyip günahkar olması gerekiyordu. Zira, güzel nesnelere görünce onları seven, ister Allah'ın haram kılması, isterse fırsat bulamaması yüzünden buna imkan bulamazsa kalbi sıkıntı duyar. Ama gücü yeter ve haramı işlerse helak olur. Kadınlara ilişkinin helal olanında bile bazan sıkıntı vardır.

"Beni fitneye düşürme" sözünün açıklaması işte budur. Yüce Allah da:

"Bilin ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir." buyurmaktadır. (Tevbe: 9/49)

"Vacip cihaddan yüz çevirmesi ve kaçınması, imanının zayıflığı, kendisine cihadı terketmeyi süsleyen kalbindeki hastalığın bizzat kendisi, düşmüş olduğu büyük bir fitnedir" demek istemektedir. Durum böyleyken, başına gelen büyük fitneye düşmekle, henüz başına gelmemiş küçük bir fitneden kutulmayı nasıl isteyebilir? Yüce Allah:

"Fitne kalmayıp yalnız Allah'ın dini kalana kadar onlarla savaşın." buyuruyor. (Bakara: 2/193)

Allah'ın fitne kalmasın diye emrettiği savaşı terkedene, kalbindeki şüphe, gönlündeki hastalık ve Allah'ın emrettiği cihadı terketmek gibi durumlarla zaten fitneye düşmüş demektir.

Bu konuyu iyi düşünmek gerekir, burada gerçekten çok kritik bir durum vardır.

Bu noktada insanlar iki gruptur:

1) İyiliği emreden, kötülükten alıkoyan ve iddialarına göre fitneyi ortadan kaldırmak gayesiyle savaşanlar. Oysa bunların yaptıkları en büyük fitnedir. Müslümanlar arasında çıkan fitnede savaşanlar, sözgelişi hariciler böyledir.

2) Bizzat fitneye düştükleri halde, fitneden korunmak ga-rekçesiyle iyiliği

^{226[226]} Kurtubi Tefsir: 8/158. Ayrıca bkz. İbn Hişam Siret: 4/159.

^{227[227]} Müslim Münafikun: 12.

emretmek, kötülükten alıkoymaktan ve sayesinde dinin tamamen Allah'ın ve Allah adının en yüce olduğu savaştan kaçınanlar. Hoşa giden gerekçelerle düşünülen fitneler de, Berae suresinde zikredilen fitne çerçevesine girer. Çünkü bu durum, ayetin iniş sebebidir. Kaçtıklarını sandıklarından daha büyük olan fitneye düştükleri halde, nefsi arzularının fitnesine düşmemek gerekçesiyle üzerlerine düşen iyiliği emretmeyi, kötülükten alıkoymayı ve sayesinde dinin tamamen Allah'ın ve Allah adının en yüce olduğu cihadı terkeden pek çok dindarın durumu budur. Oysa böylelerinin görevi, vacibi yapmak ve haram işlememektir; bu ikisi birbirinden ayrılmaz. Bunları, nefisleri kendilerine sözkonusu bu iki görevi hep birlikte yaptıklarında ya da yapmadıklarında itaat ettiği için yerine getirmediler. Riyaseti, malı ve sapıklık arzularını sevenlerin pekçoğu böyledir. Çünkü üzerine düşen iyiliği emretme, kötülükten alıkoyma, cihad, imaret vb. görevleri yerine getirenler, bazı haramları kaçınılmaz olarak işler. Bu durumda, iki durumun daha üstün olanına bakması gerekir. Eğer emredilen bu haramı terketmekten daha sevaplı ise, kötülükte daha aşağı durumda olanın birleşmesi endişesiyle bunu terketmez. Şayet haramı terketmek daha sevaplı ise, bundan daha aşağı durumda olan vacip bir fiilin sevabı iyilik ve kötülük durumlarının birleşmesiyle olur; Bu, böyledir. Konu oldukça uzun bir konudur.^{228[228]}

DOKUZUNCU BÖLÜM

TOPLUM ve LİDERLİK

Toplu Yaşama Zarureti ve Hukuk

Yeryüzündeki her insanın iyiliği emretmesi ve kötülükten alıkoyması, kendisine de iyiliğin emredilmesi ve kötülükten alıkonması zorunludur. Hatta tek başına kalsa bile, iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma görevini bizzat kendisine uygulaması gerekir. Nitekim Yüce Allah:

"Çünkü nefis, Rabbinin merhameti olmadıkça, kötülüğü emreder" buyurmaktadır. (Yusuf: 12/53)

Zira emretme, bir işi yapmayı istemek ve arzulamaktır; yasaklama ise, terketmeyi İstemek ve arzulamaktır.

Her canlıda, kendisinin ya da imkan bulursa başkasının bir işi yapmasını harekete getiren bir arzu ve istek vardır. Çünkü insan, iradesiyle hareket eden bir canlıdır. İnsanlar, ancak birarada yaşarlar. İki ya da daha fazla kişi bir araya gelince, bir işi emretmeleri, başka birini de yasaklamaları kaçınılmazdır. Bu yüzden namazda cemaatin en azı iki kişidir. Nitekim "İki ve daha fazlası cemaattır" denir. Fakat bu durum, yalnızca namaza bir katılım (iştirak) olduğu için, biri imam, diğeri de ona uyan (me'mum) olmak üzere iki kişiyle

^{228[228]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 123-126.

gerçekleşir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) Malik b. Huvey-ri ve arkadaşına: "Namaz vakti gelince, ezan okuyun, kaamet getirin ve daha yaşlıınız imam olsun" buyurmuştur.^{229[229]}

Bu ikisi, kıraat açısından birbirlerine yakın durumdaydılar.

Sıradan işlerle ilgili olarak, sünen Me Rasulullah (s.a.v.): "Yolculuğa çıkan üç kişinin içlerinden birini başlarına geçirmemesi helal değildir"^{230[230]} buyurmaktadır.

Madem ki iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma insanların varlığının bir gereğidir, Öyleyse Allah ve peygamberinin emrettiği iyiliği emretmeyen ve Allah ile peygamberinin yasakladığı kötülükten alıkonmayan, kendisine Allah ve peygamberinin yasakladığı kötülükten alıkonmayan kimsenin, ya buna aykırı şekilde, ya da Allah'ın indirdiği hak ile Allah'ın indirmediği batılın karıştığı şekilde iyiliği emretmesi, kötülükten alıkoyması, kendisine iyiliği emredilmesi ve kötülükten alıkonması kaçınılmazdır. Bunu bir dini esas kabul ettiği takdirde, böylesi bid'at, sapık ve batıl bir yol olur.

Her insan iradesiyle hareket ettiği için, ihtiras ve niyet sahibidir. Niyeti ve işi Allah rızası için iyi olmazsa, bu iş fasid ya da Allah rızası dışında bir iş olur ki bu da batıldır. Nitekim Yüce Allah:

"Ey insanlar! Doğrusu sizin çalışmalarınız (işleriniz) çeşitlidir." buyurur. (Leyi: 92/4)

Bütün bu işler:

"Küfre sapan, Allah yolundan çeviren ve işleri boşa giden" (Muhammedi 47/1) kafirlerin işleri türünden olup batıldır.

Yüce Allah şöyle buyurur:

"İnkâr edenlerin işleri engin çöllerdeki serap gibidir. Susayan kimse onu su zanneder, fakat oraya geldiğinde hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur ve O da hesabını görür. Allah hesabı çabuk görendir. (Nur: 24/39)

"Yaptıkları her işi ele alır, onu tozduman ederiz." (Furkan: 25/23)^{231[231]}

İslam Toplumunda Liderlik (Ululemr)

Yüce Allah kitabında, kendisine, peygamberine ve mü'minlerden olan ululemr'e itaat etmeyi emretmektedir:

"Ey İnananlar! Allah'a itaat edin, peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara (ululemr'e) itaat edin. Eğer bir şeyde çekişirseniz, Allah'a ve ahiret gününe inanmışsınız- onun halini Allah'a ve peygambere bırakın. Bu, hayırlı ve netice itibariyle en güzeldir." (Nisa: 4/59)

Ululemr, iş sahipleri ve malikleri olup bunlar iyiliği emredenler ve kötülükten alıkoyanlardır. Bu konuda el (otorite) ve güç sahipleri ile ilim ve kelam ehli

^{229[229]} Müslim, Mesacid: 293.

^{230[230]} Ebu Davud, Cihad: 80; Ahmed b. Hanbel: 2/177.

^{231[231]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 127-128.

ortaktırlar, Bu yüzden ululemr, bilginler (ulema) ve emirler (ümera)^{232[232]} olmak üzere iki sınıftır. Bu ikisi düzgün olduklarında insanlar da düzgün olur, bozuk olduklarında insanlar da bozuk olur. Ni-tikim Ebubekir (r.a.), kendisine:

"Bu iki idare ne zamana kadar sürecek?" diye soran Ah-mesiyye adındaki kadına:

"Yöneticeliriniz doğru yolda olduğu sürece" cevabını vermiştir. Hükümdarlar, şeyhler, ehlu'd-divan ve her önder durumundaki kişi, ululemr çerçevesine girer. Bunlardan her birinin Allah'ın emrettiği iyiliği emretmesi ve yasakladığından alıkoyması gerekir. Bunlara itaat etmesi gerekenlerin de Allah'a itaat konusunda itaat etmesi, ma'siyet konusunda ise itaat etmemesi gerekir. Nitekim Ebubekir (r.a.), halife seçildiğinde okuduğu hutbede şunları söylemiştir:

"İnsanlar! Sizin kuvvetli saydığınız, hakkı kendisinden alana kadar benim katımda zayıftır. Sizin zayıf saydığınız ise, hakkını alıp teslim edene kadar benim katımda kuvvetlidir. Allah'a itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Allah'a isyan ettiğimde ise, bana itaat borcunuz yoktur."^{233[233]}

Bütün İyiliklerin Gayesi Allah Rızası Olmalı

Bütün iyiliklerde iki şeyin, Allah rızasını gözetme ve şeriate uygun olma şartlarının bulunması zorunlu olduğuna göre, bunlar sözlerde ve fiillerde, güzel söz ve işlerde, ilmi ve ibadetle ilgili işlerde bulunmalıdır. Bu yüzden, Sahih'te yer alan hadise göre, Rasulullah'ın (s.a.v.):

"Cehennem ateşinin yakacağı üç kişiden birincisi, insanlar bilgin ve okuyucu desinler diye ilim öğrenip öğreten, Kur'an'ı okuyup okutandır, ikincisi, cesur ve atılgan demeleri için savaşan ve cihad yapandır; üçüncüsü, cömert ve eli açık desinler diye sadaka ve mal verendir. buyurmuştur.

Zira, riya ve şöhreti arzulayan bu üç kişi, peygamberlerden sonra gelen sıddikler (çok doğrular), şehidler ve iyilerden sayılırlar. Çünkü, Allah'ın peygamberlerine gönder-diğ ilmi öğrenen ve onu Allah rızası için öğreten kimse, sıld-dık olur. Allah adının en yüce olması için savaşan ve öldüren, şehid olur. Allah rızasını arzulayarak iyilik yapan, iyi (salih) olur. Bu yüzden malında cimrilik eden, ölüm sırasında geri dönmeyi arzular. Nitekim İbn Abbas:

"Malı olup da bununla haccetmeyen ve zekatını vermeyen, ölümü sırasında hayata geri dönmeyi arzular" dedikten sonra, Yüce Allah'ın:

"Birinize ölüm gelip de 'Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar ertelesen de, sadaka versem, iyilerden olsam1 diyeceği zaman gelmezden önce, size verdiğimiz rızıklardan sarf edin. (Münafıkun: 63/10) ayetini okudu.

Bu ilmi ve kelamı işleri haber verenin, Allah ve ahiret-le, olmuş ve olacaklarla ilgili haberinin doğru ve hakikat olması gerekir. Aynı şekilde emrettiği ve yasakladığının da, peygamberlerin Allah'tan getirdiği gibi olması gereklidir.

^{232[232]} Ümera: Toplumun siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki liderleri.

^{233[233]} Ahmet Zeki Safvet Cemheratu Hutabi'1-Arab: 1/67. 130

İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 129-130.

Sünnete ve şeriate uygun, Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünnetinin izinden giden doğru yol da budur.

Aynı şekilde, kulların yaptığı ibadetler de, Allah'ın meşru kıldıklarından, Allah ve peygamberinin emrettiklerinden olduğud a; gerçek, doğru ve Allah'ın peygamberlerine gönderdiğine uygun olur. Bu her iki gruba da girmeyen ibadetler, bazıları bunları ilim, makul, ibadet, mücahede, zevk ve makamı olarak isimlendirirse de, saptırıcı bid'at ve bilgisizliktir.

Yine bunların Allah emrettiği için emredilmesi ve yasakladığı için alıkonması; peygamberlerin haber verdiği gerçek, iman ve hidayet olduğu için Allah'ın haber verdiğinin haber verilmesi gerekir. Aynı şekilde ibadette Allah naşının gözetilmesi gerekir. Bunlar arzularına uymak ve izeti nefsinin okşamak (hamiyet), ilim ve fazilet göstermek veya riya ve şöhret arzusuyla söylenirse, cesaret, hamiyet ve gösterişi için savaşıyor yerinde olur.

Böylece pekçok ilim ve görüş, ibadet ve hal sahibinin düştüğü durum daha iyi anlaşılır. Bunların söylediği pekçok söz, Kur'an ve sünnete aykırı olur ya da sünnete aykırılık ya da uygunluk içerir.

Bunların yaptığı ibadetlerin pekçoğu, Allah'ın emretmediği, hatta yasakladığı türdendir ya da hem meşru, hem de yasak olan durumları içerir. Bunların yapacakları savaşın pek çoğu, emredilen savaşa aykırıdır ya da emredileni ve yasaklanana kapsar. Yaptıkları savaş da böyledir. Meşru, yasak ya da karma kısımlarından her birinde, sahibinin niyeti iyi olabileceği gibi arzularına uymuş da olabilir, bazan ikisi de bulunabilir.

Bunlar, bu işlerdeki dokuz kısımdır.

Devlet mallarından olan fey' ve diğer mallarda, vakıf malları, vasiyet edilen mallar, adanan mallar, ihsan ve bağış türleri, sadakalar ve akrabayla bağlar da (sılat) da durum böyledir.

Bütün bunlar hakla batılın, iyi ile kötünün karıştırılmasıdır.

Bunlardan kötü olanı yapanlar, hatalı veya unutmuş olduklarında -ecir alan ve hatası affedilen müctehid gibi- affedilir; yahut yapılan küçük bir hata olur da büyüklerden kaçınması kefarete olabilir; veyahut tevbe ederek, kötülükleri yok eden iyiliklerle ya da dünya musibetleri vb. ile affedilmiş olabilir.

Allah'ın kendisi sebebiyle kitaplarını indirdiği ve peygamberlerini gönderdiği dini, daha önce de sözü edilen iyi iş (amel- salih'i) yalnızca Allah rızası için yapmayı emreder. Allah'ın hiç kimseden başkasını kabul etmediği genel İslam işte budur. Nitekim Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Kim İslam'dan başka bir dine yönelirse, onunki kabul edilmeyecektir. O, ahirette de kaybedenlerdendir."

(Al-i İmran: 3/85)

"Allah, melekler ve adaleti yerine getiren ilim sahipleri, O'ndan başka ilah olmadığına şahitlik etmişlerdir. O'ndan başka ilah yoktur. O, güçlüdür, hakimdir. Allah katında yegane din, şüphesiz İslam'dır."

(Al-i İmran: 3/18-19)^{234[234]}

İslam'ın Anlamı

İslam'ın iki anlamı vardır:

1) Birincisi, teslim olmak ve boyun eğmektir. Bu yüzden müslüman kibirli olamaz.

2) Yüce Allah m:

"Allah geçimsiz efendileri olan bir adamla, yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı misal olarak verir."

(Zümer: 39/29)

ayetinde geçtiği gibi, İslam'ın ikinci anlamı, bağlılıktır. Bu yüzden, müslüman müşrik olamaz.

Öyleyse İslam, kulun yalnızca alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim olmasıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

"Kendini bilmezden başkası İbrahim'in dininden yüz çevirmez. Andolsun ki, dünyada onu seçtik, şüphesiz o, ahirette de iyilerdendir. Rabbi ona 'Teslim ol' buyurduğunda, 'Alemlerin Rabhına teslim oldum' demişti. İbr ı him, bunu oğullarına vasiyet etti. Ya'kub da 'Oğullarım! Allah dini size seçti, siz de ancak O'na teslim olmuş olarak can verin' dedi." (Bakara: 2/130-132)

"De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, gerçek dine, doğruya yönelen ve puta tapanlardan olmayan İbrahim'in dinine iletmiştir. De ki: Namazım, ibadetlerim hayatım ve ölümüm, alemlerin Rabbi Allah içindir. Onun hiç bir ortağı yoktur; böyle emrolundum ve ben müslümanların ilkiyim. De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken O'ndan başka bir rab mı arayayım? Herkesin kazandığı kendisinedir, kimse başkasının yükünü taşımaz; sonunda dönüşünüz Rabbimizdir, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size bildirecektir." (En'am: 6/161-164)

"İslam" kelimesi, aşağıdaki ayetlerde olduğu gibi "lam" cer harfiyle geçişli yapılmış, ama aslında geçişsiz bir fiil olarak kullanılır:

"Rabbimize yönelin. Azab size gelmeden önce O'na teslim olun; sonra yardım görmezsiniz." (Zümer: 39/54)

"Melike, 'Rabbim! Şüphesiz ben kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber, alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum" dedi. (Nemi: 27/44)

"Allah'ın dininden başka bir din mi arzu ediyorlar?

Oysa göklerde ve yerde kim varsa, ister istemez O'na teslim olmuştur. (Al-i İmran: 3/83) "De ki: Arkadaşları bize gel diye doğru yola çağırırken -şeytanların yeryüzünde şaşırttıkları bir kimse gibi-geriye mi dönelim. Allah bizi doğru yola eriştirdikten sonra bize faydası olmayan, zarar da veremeyen Allah'tan başka şeylere mi yalvaralım? De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Alemlerin Rabbine teslim olarak namaz kılın, Allah'tan sakının diye emrolunduk.' Kendisine toplanacağınız O'dur." (En'am: 6/72) "İslam" kelimesi, "İhsan"

^{234[234]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 130-132.

kelimesiyle yanyana olarak geçişli fiil şeklinde de kullanılır. Yüce Allah'ın şu ayetlerinde bunun örneklerini görüyoruz:

"Dediler ki: Yahudi veya hristiyan olmayan kimse elbette cennete girmeyecek.' Bu onların kuruntularıdır. Ey Muhammed de ki: Sözüünüz doğru ise, delillerinizi getirin.' Hayır öyle değil; iyilik yaparak kendini Allah'a veren, kimsenin ecri Rabbinin kalındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir." (Bakara: 2/111-112)

"İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim edip, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyandan, din bakımından daha iyi kim olabilir? Allah İbrahim' i dost edinmişti." (Nisa: 4/125)

Bu ayetlerde Yüce Allah, bundan daha güzel bir din olacağı kabul etmemiştir. Bu eşsiz din, kişinin iyilik yaparak kendisini Allah'a teslim etmesidir. Yüce Allah bu ayetlerde, iyi olduğu halde kendisini Allah'a teslim edenin Rabbi katında sevabını göreceğini, onlara korku olmadığını ve üzülmeyeceklerini belirtiyor. Kapsamlı ve genel nitelikteki "İslam" kelimesini, ancak Yahudileşen veya hristiyan-laşanların cennete gireceklerini iddia edenleri reddetmek, amacıyla açıklamaya çalıştım.

• Bu iki nitelik, yani kendini Allah'a teslim etme ve ihsan nitelikleri, daha önce açıkladığımız önemli iki esastır. Bunlar da, işin Allah rızası için yapılması, sünnete ve şeriate uygun biçimde doğru olmasıdır. Çünkü kendini Allah'a teslim etme, Allah rızasını gözetmeyi ve niyet etmeyi içerir. Nitekim bazıları şöyle derler

"Sayısız günahlar(lar) için Allah'a tevbe ederim.

Niyet ve iş yalnızca kulların Rabbi içindir.

Burada dört terim kullanılmıştır:

- 1) Kendini teslim etme (İslamu'1-Vech),
- 2) Yüzünü dönme (İkametu'1-Vech),
- 3) Yüzünü çevirme (Tevcihu'1-Vech),
- 4) Yüz (Vech).

Aşağıdaki ayetlerde bunların örnekleri yer almaktadır:

"Her secde yerinde yüzünüzü Rabbinize doğrultun." (A'raf: 7/29)

"Ey Muhammed! Halka yönelerek kendini Allah'ın insanlara yaratılıştta verdiği dine ver."(Rum: 30/30)

"Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim. Ben puta tapanlardan değilim."

(En'am: 6/79)

Rasulullah (s.a.v.)'de namaza başlarken yaptığı duada şöyle derdi:

"Yüzümü dosdoğru olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben müşriklerden değilim.^{235[235]}

Buhari ve Müslim Sahih'lerinde el-Bera b. Azib'den rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) yatağa girince ona şu duayı okumasını öğretti:

^{235[235]} Müslim Musafirin: 201; Ebu Davud Edahi: 4.

"Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim, yüzümü sana çevirdim." ^{236[236]}

Yine (vech), hem yönelen hem de kendisine doğru yönelinen için kullanılır. Nitekim "Hangi yönü diyorsun?" demektir. Çünkü bu ikisi, birbirinden ayrılmazlar. İnsan bir yere yöneldiğinde, yüzünü de yöneltir, yüzü yönelişine uyar. Bu hem içinde, hem dışında böyledir. Bu dört durumdur. İç asıldır, dış ise kemal ve semboldür. Kalbi bir şeye yönelince, dış yüzü de ona uyar. Kulun niyeti, maksadı ve yönelişi Allah'a olursa, işte bu irade ve maksadının düzgünlüğünü gösterir. Bunun yanında iyi (muhsin) de olursa iş iyi olmuş, ibadetinde Rabbına kimseyi ortak koşmamış demektir.

Ömer (r.a.) şöyle demiştir:

"Allah'ım! Bütün işimi iyi kıl. Onu senin rızan için halis kıl. Bu işimde kimseye pay verme." ^{237[237]}

İyi İş (Amel-İ Salih)

İyi iş, ihsandır; ihsan, iyilik yapmak demektir ki Allah'ın emridir. Allah'ın emrettiği; O'nun meşru kıldığı» Kur'an'a, sünnete ve şeriate uygun olan demektir. Yüce Allah, niyeti halisane Allah için olanı ve bunun yanında işini iyi yapanın, sevabı kazandığını ve cezadan kurtulduğunu haber vermiştir.

Bu yüzden, selef imamları bu iki esasını bir arada topladılar. Mesela el-Fudayl b. Iyad:

"Hangisinden daha iyi iş yaptığını belirtmek için, ölümü ve dirimi yaratan O'dur (Mülk: 64/2) ayetini okuyup "daha iyi" kelimesini, "en halisi ve en doğrusu" şeklinde yorumlamıştır. Kendisine:

"Ey Ebu AH! En halis ve en doğru olan hangisidir?" diyesorulunca,

"İş doğru olur halis olmazsa makbul değildir. Halis olur da, doğru olmazsa yine makbul olmaz. Ancak hem halis, hem de doğru olunca makbul olur." cevabını vermiştir.

İşin halis olması, Allah için olması, doğru olması, sünnete uygun olmasıyla belirlenir.

İbn Şahin ve el-Lalika'i, Said b. Cubeyr'in şöyle dediğini naklederler:

"Hiçbir söz işsiz makbul olmaz. Hiçbir söz ve iş, niyetsiz makbul değildir. Hiçbir söz, iş ve niyet, sünnete uygun olmadıkça kabul edilmez."

Bu ikisi aynı sözü el-Hasenu'l-Basri'den de rivayet ederler, ancak "makbul değildir" ifadesinin yerine, "iyi olmaz" ifadesini kullanırlar.

Bu ifade de, iman için yalnızca sözü (ikrar'ı) yeterli sayan Mürcie'nin görüşüne reddiye sözkonusudur. Oysa bu ifade, hem sözün, hem de fiilin bulunmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Çünkü iman, söz ve fiildir. Başka bir eserimizde geniş olarak açıkladığımız gibi, imanın bulunması için söz ve fiilin bulunması zorunludur. Yine burada, mü'minlerin ittifakıyla Allah'a ve meşru kıldıklarına sevgisizlik ve büyüklemeyle birlikte yalnızca kalble tasdik ve dille ikrarın iyi

^{236[236]} Müslim Zikr: 5; Buhari Vudu: 75.

^{237[237]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 132-136.

bir fiille bitişmedikçe iman olmadığını açıkladık.

Fiilin aslı, kalbin fiilidir. Bu fiil de, sevgisizlik ve büyük-lenmeye aykırı olan sevgi ve saygıdır.

Söz ve fiilin ancak niyetle makbul olacağını belirtirler. Bu çok açıktır. Çünkü söz ve fiil, Yüce Allah için halis olmazsa, Allah onu kabul etmez. Söz, fiil ve niyetin sünnete uygun olmadıkça makbul olmadığını da belirtirler. Sünnet; şeriat demektir, Allah ve peygamberinin emrettiği demektir. Çünkü Allah'ın emrettiği şekilde meşru ve sünnete uygun olmayan fiil ve niyet, bid'at olur. Her bid'at sapıklıktır; Allah'ın sevmediği ve kabul etmediği bir şeydir. Böyle bir iş, müşriklerin ve ehl-i kitabın işleri gibi, salih amel olmaz.^{238[238]}

Selefe Göre Sünnet

Selefin terminolojisinde sünnet; sünnet konusunda eser verenlerin pekçoğu itikadla ilgili olanları kastetseler de, ibadet ve itikadla ilgili sünnet için kullanılır.

İbn Mes'ud, Ubeyy b. Ka'b ve Ebu'd-Derda'nın şu sözleri, bunun örneğidir: "Sünnet üzere orta yolu tutmak, bid'ate götüren ictihaddan daha iyidir." Buna benzer başka sözler de vardır.

Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. O'nun salat ve selamları Muhammed'e, temiz ailesine ve bütün ashabına olsun.^{239[239]}

^{238[238]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 136-137.

^{239[239]} İbni Teymiyye, Hisbe, Tevhid Yayınları: 138.